

PAMÁTNÍK TEREZÍN

60 LET PAMÁTNÍKU TEREZÍN
60 YEARS OF THE TEREZÍN MEMORIAL

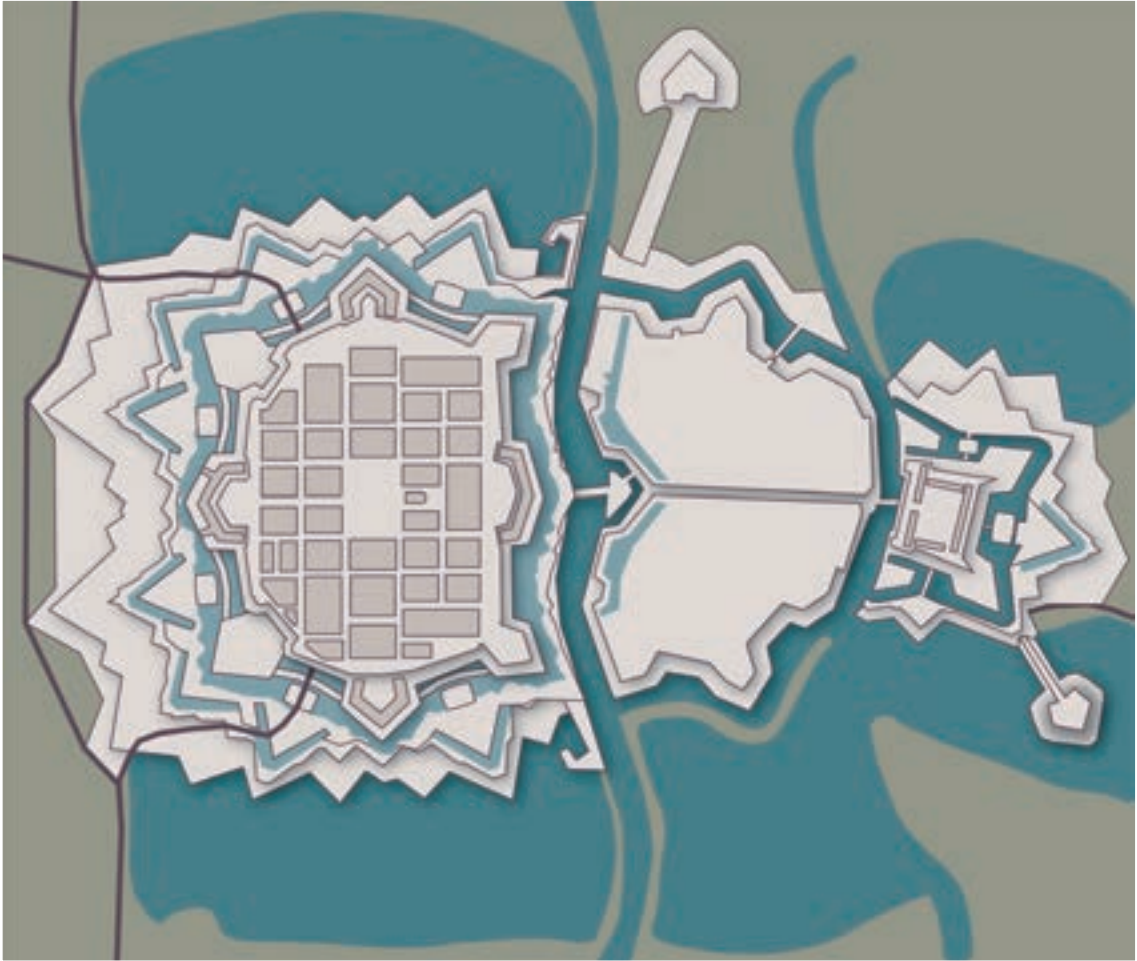

**60 LET
PAMÁTNÍKU TEREZÍN**

**60 YEARS
OF THE TEREZÍN MEMORIAL**

Jan Munk

HISTORICKÉ PŘEMĚNY TEREZÍNA

Historie Terezína se začala psát koncem 18. století, kdy na základě zkušeností z několika prusko-rakouských válek rozhodl císař Josef II. o výstavbě pevnosti na soutoku Labe a Ohře. Jejím posláním bylo napříště zabránit pronikání nepřátelských vojsk do vnitrozemí Čech po silnici Drážďany–Lovosice–Praha a rovněž střežit vodní cestu po řece Labi. Pevnost vybudovaná v průběhu deseti let sestávala z Hlavní a Malé pevnosti, jakož i opevněného prostoru mezi Starou a Novou Ohří. Opevnění bylo tvořeno řadou prvků – mohutnými bastiony, raveliny, lunetami, hradbami, valy, zatopitelnými příkopy a rozsáhlou sítí podzemních chodeb. Zatopitelné byly i kotliny, které pokrývaly dvě třetiny obvodu pevnosti. V průběhu válečných akcí však pevnost nikdy využita nebyla a její opevnění, v době svého vzniku prakticky nedobytné, postupně zastaralo. Nakonec byla pevnost zrušena a Terezín se stal posádkovým městem. Již v průběhu 19. století si však smutnou proslulost získala trestnice umístěná v Malé pevnosti. Ta sloužila tomuto účelu i v první polovině 20. století. V letech první světové války v ní byla vězněna řada nepřátel habsburské monarchie včetně atentáčníků ze Sarajeva, po vzniku československého státu v roce 1918 pak byla po dalších dvacet let vojenskou věznicí a trestnicí.

Do povědomí světové veřejnosti vstoupil Terezín v letech druhé světové války a po jejím skončení jako jeden ze symbolů perzekuce politických odpůrců nacistického Německa, ale také realizace obudného programu genocidy evropských Židů.

Malá pevnost v Terezíně se stala v červnu 1940 policejní věznicí pražského gestapa, do níž byli posíláni především političtí vězni. Prošli jí tisíce příslušníků různých směrů odbojového hnutí z okupovaných českých zemí, ale i vězni z řady dalších zemí.

V samotném městě – bývalé Hlavní pevnosti – vzniklo v listopadu 1941 ghetto, sběrný a průchozí tábor pro Židy. Nejprve do něj byli deportováni Židé z tehdejšího Protektorátu Čechy a Morava, později i z Německa, Rakouska a dalších zemí.

Na jaře roku 1944 pak v nedalekých Litoměřicích vznikla pobočka koncentračního tábora Flossenbürg. Úkolem vězňů tohoto tábora byla výstavba podzemních továren a poté otrocká práce při výrobě.

V letech 1940–1945 bylo v uvedených třech represiv-

HISTORICAL CHANGES OF TEREZÍN

The history of Terezín begins in the late 18th century, when Emperor Joseph II, drawing on the experience and results of previous Prussian-Austrian wars, decided to build a fortress on the confluence of the Labe (Elbe) and Ohře (Eger) rivers. Its main purpose was to stop enemy troops intent on penetrating into Bohemia's hinterland along the road leading from Dresden to Lovosice and Prague, and also to protect the Elbe waterway. Constructed within ten years, the stronghold comprised the Main and Small Fortress as well as a fortified area between the Old and New Ohře rivers. Fortifications consisted of a number of defense elements – massive bastions, ravelins, lunettes, ramparts, walls, ditches that could be flooded, and an extensive network of underground corridors. There were also hollows covering a full two thirds of the fortress perimeter that could be inundated as well. However, the fortress had never been used during war campaigns, and its fortifications, virtually impenetrable at the time of construction, gradually grew outdated. In the end, the fortress was abolished and Terezín became a garrison town. A prison in the Small Fortress earned its infamous reputation already in the 19th century, serving its purpose still in the first half of the 20th century. Numerous enemies of the Habsburg monarchy, including the assassins from Sarajevo, were incarcerated in the Small Fortress during the First World War; after the establishment of Czechoslovakia in 1918 it was a military prison and penitentiary.

Terezín gained international renown during and after World War II as one of the symbols of the persecution of the political opponents of Nazi Germany, also epitomizing implementation of Hitler's monstrous program of the genocide of European Jewry.

In June 1940 the Terezín Fortress was turned into the Prague Gestapo Police Prison, where mostly political prisoners were jailed. Thousands of resistance fighters, members of various groups and branches of the anti-Nazi resistance movement from the Czech lands but also prisoners from other countries languished in the Fortress.

A Ghetto established as a reception and transit camp for Jews in the town itself, known as the former Main Fortress, came into being back in November 1941. The first deportees to the Ghetto were the Jews from the then Protectorate of Bohemia and Moravia, later those from Germany, Austria and other countries.

A branch of the Flossenbürg concentration camp was set up in the nearby town of Litoměřice in the spring of 1944. Its inmates, charged to build underground factories, were later used in those plants as slave labor.

More than two hundred thousand people from three dozens of

ních zařízeních vězněno více než dvě stě tisíc lidí ze tří desítek zemí. Každý pátý vězněný zemřel již v některém z nich, na devadesát tisíc vězňů zahynulo po deportaci do dalších míst utrpení. Umírali ve vyhlazovacích a koncentračních táborech, v káznicích, věznicích a místech hromadných poprav.

Ani závěr války ještě neznamenal v Terezíně a Litoměřicích konec útrap a hromadného umírání. Evakuační transporty, které na sklonku dubna a začátku května 1945 přivezly další tisíce vězňů z koncentračních táborů vyklizovaných před blížící se frontou, s sebou přivezly také nákazu skvrnitého tyfu a dalších chorob. Ještě týdny po válce proto umírali nejen osvobození vězni, ale také lékaři a příslušníci zdravotního personálu z řad bývalých vězňů, příslušníci České pomocné akce – dobrovolníci z Prahy a dalších míst, jakož i příslušníci Rudé armády. Díky nezměrnému úsilí, ale i obětím, které lékaři a zdravotníci přinesli, se podařilo epidemii skvrnitého tyfu zastavit a před smrtí zachránit na dvacet pět tisíc lidí. Od konce května až do poloviny srpna 1945 potom bylo možno provést repatriaci bývalých vězňů.

countries had been imprisoned in the three repressive facilities between 1940 and 1945. One in five prisoners died in those facilities, some ninety thousand inmates perished during deportation to other places of suffering – extermination and concentration camps, in penitentiaries, prisons, and different mass execution grounds.

But not even the end of World War II spelt the end of hardship and deaths on a mass scale in Terezín and Litoměřice. Evacuation transports that kept arriving at the turn of April and May 1945 brought in additional thousands of prisoners from the concentration camps vacated before the advancing front. And with the transports came a spotted fever epidemic and other diseases. Weeks after the end of the war not only former prisoners but also physicians and medical personnel from the ranks of the inmates, members of the Czech Action for Help – volunteers from Prague and other places as well as Red Army medical staff were still dying in Terezín. The spotted fever epidemic had eventually been brought under control, and some twenty-five thousand people were saved from death thanks to the wholehearted efforts but also at the cost of lives of many physicians and paramedics. Repatriation of the former prisoners could be carried out from the end of May until mid-August 1945.

VÝVOJ TEREZÍNSKÉHO PAMÁTNÍKU OD ZALOŽENÍ DO KONCE 60. LET

Z iniciativy vlády znovuobnoveného Československa byl v místech utrpení desetitisíců lidí roku 1947 zřízen Památník národního utrpení, později přejmenovaný na Památník Terezín, s cílem uchovávat památku obětí vlády násilí v letech druhé světové války a pečovat o místa spojená s jejich utrpením, ale i hrdinstvím.

Příslušné usnesení vlády bylo přijato 6. května 1947. Vzápětí po tomto rozhodnutí byla zahájena jednání, která by uvedené usnesení uvedla v život. Malá pevnost v Terezíně, která se stala sídlem nové instituce, spadala pod správu ministerstva národní obrany, které ji hodlalo využít k vojenským účelům. Již na poradě zainteresovaných resortů dne 28. května 1947 bylo dohodnuto předání všech objektů ministerstvu vnitra a zároveň poslušnost kroků administrativních i finančních, které dohodu doprovázely. S ministerstvem spravedlnosti bylo dohodnuto, že na Malou pevnost bude odvelen pracovní oddíl vězňů, kteří by pokryli potřebu pracovních sil. Na tomto jednání byl rovněž vznesen návrh, aby do správy Památníku přešel areál Židovského hřbitova s krematoriem. Rozhodnutí o této otázce však bylo odloženo na další jednání za účasti zástupců Židovské náboženské obce v Praze. Samotné převedení se proto uskutečnilo až na základě dalšího jednání uskutečněného v Malé pevnosti dne 4. září 1947.

Přípravné práce začaly okamžitě a již koncem ledna 1948 byla zahájena rekonstrukce budovy bývalých kasáren strážní jednotky SS (dnes Muzeum Malé pevnosti) a stavební úpravy dalších objektů. V zásadě měl být celý prostor udržován v původním stavu, pietní místa pak měla být důstojným způsobem upravena. Kromě hlavní muzejní budovy, určené pro expoziční účely a dokumentační činnost, se počítalo s využitím bývalých hromadných cel ve IV. dvoře, kde by byly v jednotlivých prostorách vytvořeny expozice o dějinách Malé pevnosti, terezínského ghetta a nacistické perzekuce obecně.

Slavnostní otevření Muzea útisku, jak se původně nazývalo nynější Muzeum Malé pevnosti, se konalo 11. června 1949. Jeho stálá expozice byla vytvořena Vojenským historickým ústavem, jemuž bylo Muzeum útisku po odborné stránce podřízeno. Vlastní odborná činnost se v Památníku tehdy neprováděla. Z hlediska pracovních činností bylo poněkud paradoxně hlavní součástí této instituce zemědělské hospodářství. Pra-

HISTORY OF THE TEREZÍN MEMORIAL FROM ITS ESTABLISHMENT TO THE END OF THE 1960s

At the initiative of the government of restored Czechoslovakia a Memorial to National Suffering, later renamed the Terezín Memorial, was established in 1947 on the sites of the hardship suffered by tens of thousands of people. Its ultimate aim was to commemorate the victims of the rule of violence in World War II, and to look after the memorial sites associated with their suffering as well as heroism.

An appropriate government resolution was adopted on May 6, 1947 (see page 6). This decision was immediately followed by negotiations aimed at putting the Government Resolution into effect. At that time, the Small Fortress was administered by the Ministry of National Defense which had its own plans to use it for military purposes. Meeting on May 28, 1947, officials representing the government ministries concerned decided to hand over all the objects to the Ministry of the Interior, while determining the sequence of the individual steps, both administrative and financial, accompanying the official agreement on the transfer. It was agreed with an official of the Ministry of Justice that a group of prisoners would be assigned to the Small Fortress to cover any manpower needs involved. This meeting also heard a motion to transfer the Jewish Cemetery with its Crematorium to the administration of the newly built Memorial. However, a decision on this matter was deferred until further talks to be attended by representatives of the Jewish religious community in Prague. The actual transfer, therefore, proceeded only pursuant to further negotiations held in the Small Fortress on September 4, 1947.

Preparatory work got immediately off the ground, and as early as at the end of January 1948 the reconstruction of the building formerly housing the SS guards unit (today the Small Fortress Museum) and other building adaptations were launched. As a matter of fact, the plan envisaged keeping the entire space in its original garb, while the memorial sites were to be adapted in an appropriate and dignified fashion. In addition to the main museum building, set aside for exhibition and documentary purposes, it was anticipated to use the mass cells in the Fourth Yard to create individual exhibitions tracing the history of the Small Fortress, the Terezín Ghetto, and the story of the Nazi persecution in general.

The inauguration of the Museum of Oppression, as today's Small Fortress Museum was originally called, commenced on June 11, 1949. Its permanent exhibition was designed by the Military History Museum of which the Museum of Oppression was a part in specialist matters. As a result, the Memorial pursued no specialized activities of its own at that time. In terms of its general purpose, the institution's main task lay, quite paradoxically, in farming. The

*Kom. voj. K. 100
4.5.1947 L*

Výpis z "Usnesení 83. schůze třetí vlády, konané dne
6. května 1947.

Věc : Zřízení Památníku národního utrpení z býv. Malé pevnosti v Terezíně.

40/ Vláda se usnáší na návrh ministra vnitra, opřený o jeho list ze dne 29. dubna 1947, č. j. B-1389-26/4-47-1/2, že souhlasí s tím, aby se zřídil z Malé pevnosti v Terezíně a z přilehlých objektů a pozemků, jichž bylo v době nesvobody užíváno pro vězeňské účely koncentračního tábora, Památník národního utrpení jako zvláštní státní zařízení v odboru ministerstva vnitra, při čemž Malá pevnost v Terezíně a objekty a pozemky k ní patřící budou zachovány a udržovány v tom stavu, v jakém byly v době nesvobody.

Vláda ukládá ministru vnitra, aby v dohodě se zúčastněnými ministry provedl toto usnesení a zejména připravil a předložil návrh potřebných opatření.

Provede : ministr vnitra v dohodě se zúčastněnými ministry.

*M. J. Jan. K. 100
4.5.1947*

P. J. Jan.

covníky Památníku byli čtyři příslušníci Sboru národní bezpečnosti, velitel byl příslušníkem armády a sedm zaměstnanců bylo civilních. Pomocné práce vykonávalo dvacet pět trestanců přidělených z věznice krajského soudu v Litoměřicích.

Protokol, z něhož jsou čerpány tyto údaje, již zachycuje další podstatnou změnu v postavení této instituce v krátké době – předání Památníku z působnosti ministerstva vnitra na Krajský národní výbor v Ústí nad Labem. Tento dokument navrhuje, aby v rámci delimitace byly k Památníku národního utrpení připojeny objekty a areály, které nelze věcně oddělit. Konkrétně se jednalo o následující součásti dnešního Památníku:

1. Národní hřbitov, který přiléhá k Malé pevnosti a tvoří s ní nerozlučný celek. Tehdy byl pod správou Spolku pro udržování Národního hřbitova v Terezíně se sídlem v Litoměřicích a nacházel se na katastru, který patřil k Malé pevnosti.
2. Židovský hřbitov a krematorium v Terezíně, které stály na pozemku v majetku vojenské správy. Krematorium samo náleželo jako část terezínské podstaty do působnosti ministerstva práce a sociální péče.
3. Části Ruského hřbitova, na němž byly pohřbeny oběti z řad ruských válečných zajatců vězněných v Terezíně v letech první světové války. Přední části hřbitova bylo později využito k pohřbívání židovských obětí. Objekt spadl rovněž pod vojenskou správu a nebyl téměř vůbec udržován.
4. Pobřežní část řeky Ohře s místem, kde byl na příkaz nacistů do řeky vysypán popel z asi 22 000 uren obětí zpopelněných v terezínském krematoriu. I tento objekt patřil pod vojenskou správu.
5. Výše zmíněné Muzeum útisku.

Uvedený protokol rovněž navrhoval předání zemědělského hospodářství do správy ředitelství Státních statků Ploskovice, konkrétně Státnímu statku Hrdly. Dále doporučoval urychlené provedení úprav Národního hřbitova, zrušení Spolku pro udržování Národního hřbitova v Terezíně a vytvoření kuratoria Památníku národního utrpení.

Původní rychlý začátek prací se v nových politických poměrech začal zpomalovat. Také péče materiální nebyla na takové úrovni, jaká by odpovídala významu Památníku. Všechny související problémy se postupně ideologizovaly, což vedlo k tomu, že přijatá opatření byla ve velké většině neadekvátní. Tyto tendence názorně dokumentuje text zprávy nazvané Terezín včera a dnes, která pochází z roku 1951 a hodnotí situaci Památníku. Násilné přizpůsobení poslání této instituce tehdy užívaným primitivním ideologickým schématům třídního boje, které se odrazilo ve formulacích textu, by působilo komicky, kdyby se nejednalo o instituci uchovávací

entire staff of the nascent Memorial included four members of the National Security Corps (Police), their commander being an Army officer, and seven of its employees were civilians. Auxiliary work was performed by 25 convicts, detailed from the Regional Court Prison in Litoměřice, who worked in the Memorial.

The protocol providing all the above information describes another major change in the position of the institution that occurred within a short period of time – the transfer of the Memorial from the jurisdiction of the Ministry of the Interior to the Regional National Committee (local government body) in Ústí nad Labem. The document also suggests that as part of a delimitation program the objects and areas that cannot be factually separated should be attached to the Memorial of National Suffering. Specifically, this applied to the following components of today's Terezín Memorial:

1. The National Cemetery which adjoins the Small Fortress and forms an integral part thereof. At that time, it was under the administration of the Union for the Upkeep of the Terezín National Cemetery based in Litoměřice, lying in a territory belonging to the Small Fortress.
2. The Jewish Cemetery and its Crematorium in Terezín were situated on a plot of land owned by the local military administration. The Crematorium itself belonged, as part of the Terezín estate, to the Ministry of Labor and Social Affairs.
3. Parts of the Russian Cemetery containing the graves of the victims from the ranks of Russian POWs jailed in Terezín during the First World War. Its front section was later used for the burial of Jewish victims. This particular object fell under military administration and was almost totally unkempt.
4. The bankside of the river Ohře (Eger) with a site where the ashes from some 22,000 cinerary urns containing remains of the inmates cremated in the Terezín Crematorium were thrown into the river at the order of the Nazis at the end of the Second World War. That object was also administered by the military.
5. The above mentioned Museum of Oppression.

The protocol already mentioned also proposed that the local agricultural farm should be transferred to the management of the State Farms Ploskovice, specifically to its Hrdly state farm. It also suggested speedy adaptations of the National Cemetery, abolition of the Union for the Upkeep of the National Cemetery in Terezín, and introduction of guardianship over the Memorial of National Suffering.

What was originally a quick start to the project began to slow down under the new political situation. Also material provisions were beginning to fall short of the level corresponding to the genuine significance of the whole Memorial. All the problems were gradually ideologized. As a result, most of the finally adopted measures left much to be desired. After all, such tendencies were aptly illustrated by a report called Terezín Yesterday and Today. Compiled in 1951, this document offered an evaluation of the Memorial's current status. The enforced changes of the institution's mission, geared to suit the primitive ideological clichés of

památku obětí nacistické perzekuce. Mimo jiné se v ní psalo: „I buržoazie měla své památníky... Páni organizovali slavnostní trizny, smuteční projevy a pětiminutová ticha na počest padlých. Však se to také vyplatilo. Copak nevyvážily režijní výdaje za tyto komedie skvělé a tučné zisky, načerpané z válečných spekulací a obchodů? K čemu sloužily tyto památníky? Sloužily k tomu, aby ukoľebaly hněv a odpor lidu proti válkám. Sloužily k tomu, aby se buržoazie, dosavadní iniciátor imperialistických válek, očistila v očích drobného lidu a aby dávala najevo svoji mírumilovnost a své vlastenecké citění.“

Apriorní ideologická schémata působí ještě křiklavěji v případě interpretace židovských obětí v koncentračních táborech, neboť důsledná aplikace schématu třídních rozdílů a třídního boje vyžadovala deformaci historických faktů často přecházející do užití polopravdy či zjevné nepravdy. Autor zmíněného materiálu při hodnocení části expozice připomínající židovské utrpení mj. píše: „Jsou to otrásající dokumenty fašistického vyvražďování národů. Chybí tam ovšem podstatná věc. Muzeum nemluví o třídních rozdílech. Nemluví o tom, že i esesáci a gestapáci rozeznávali mezi občany židovského původu třídy a třídní rozdíly a podle toho se řídili.“

Poněkud dále tyto myšlenky rozšiřuje ad absurdum: „S něčím podobným se setkáváme i v Bohušovickém krematoriu. Na stěně se černá hebrejský nápis. Průvodce vysvětluje ve zkratce, že tu je napsáno asi toto: ‚Bůh dal, Bůh vzal.‘ Představte si naše překvapení. Není se co divit, jestli sovětští důstojníci, uslyševši toto tvrzení, odcházejí se slovy ‚Znachit, Gitler ně pri čom!‘, což asi znamená tolik, že Hitler se tedy asi vůbec ničím neprovinil. Je jasné, že takovými vysvětlivkami nelze vychovávat návštěvníky k boji proti fašismu.“

Tento krátký úryvek naznačuje zjevnou obtížnost začlenění této problematiky do osvětového působení podléhajícího zákonitostem komunistické propagandy. Využití Památníku jako „nástroje agitace“ či „politické školy“ vyžadovalo zamlčení řady faktů a naopak „doplnění“ historie. Tento postup je charakteristický pro celé období padesátých a první poloviny šedesátých let, ale také pro období normalizace, kdy se vrací dikce i schémata stalinistického období.

Charakteristickým rysem této etapy je velice nízká úroveň odborné péče o Památník. Zástupci zainteresovaných institucí se čas od času scházeli a jednali o jeho problémech. Usnesli se na některých opatřeních, ta se však nerealizovala důsledně, takže výsledkem byla v podstatě pokračující nehybnost. Památník nadále fungoval spíše jako stálá výstava a prohlídkový areál bez potřebné odborné a vědecké práce, která je vlast-

the “class struggle” used at that time and reflected in its formulations, would sound funny indeed, if they had not been aimed at an institution that commemorated the victims of Nazi persecution. The report said in part: “Even the bourgeoisie had its memorials... The ruling class organized commemorations, gave funeral speeches and five-minutes of silence in honor of the dead. After all, it paid off very nicely. Didn’t the overhead costs of those comedies yield excellent and fat profits, drawn from wartime racketeering and shady business deals? What purpose did those memorials serve? Their aim was to lull and blunt the anger and resistance of the people against wars. They served the bourgeoisie, the chief initiator of imperialist wars, to cleanse itself of its guilt in the eyes of ordinary people, and to show off its peace-loving nature and patriotic feelings.”

Those a priori ideological patterns come across as yet more cruder when interpreting the fate of the Jewish victims of the Nazi concentration camps, since consistent application of the clichés of “class differences” and “class struggle” made it imperative to distort historical facts, often verging on the necessity of using half-truths or outright lies. That was why the author of the quoted text, while evaluating that part of the exhibition commemorating Jewish suffering, wrote: “These are blood-curdling documents of the fascist extermination of nations. However, there is a substantial aspect missing. The Museum fails to mention class differences. It fails to admit that the SS and the Gestapo distinguished among classes, made class differences when treating people of Jewish descent, and acted accordingly.”

Somewhat later the author enlarges on these thoughts, taking them ad absurdum: “We encounter something similar in the Bohušovice Crematorium. There is a black Hebrew inscription on the wall. A guide explains in brief that it says something like: ‘God hath given and God hath taken away.’ Now, imagine our surprise. No wonder that having heard this, our visiting Soviet army officers leave the place with the words: ‘Znachit Gitler nye pri chom!’, which means – in loose translation – that Hitler was probably not to blame at all. It is only evident that such explanations can hardly educate visitors in the cause of fighting fascism.”

This short quote points to an evident difficulty of incorporating these particular issues into the educational effects according to the principles of communist propaganda. Indeed, the use of the Memorial as a “tool of indoctrination” or a “political training center” made it imperative to keep silent about many facts, while – on the contrary – “embellishing” history. This attitude is quite typical not only of the entire period of the 1950s and early 60s but also of the period of normalization (1969 and onwards) when the vocabulary and patterns of the Stalinist era were dusted off.

A salient feature of that stage is a very low level of professional care for the Memorial. Representatives of the institutions concerned did meet from time to time to discuss its problems. They had agreed on some remedial measures but these were never consistently put into effect, which only perpetuated the general inertia and neglect. The Memorial soldiered on more or less as a perma-

ní skutečným muzeím. Alarmující skutečností bylo, že se opravdu „podařilo“ zabránit přítomnosti jakékoli připomínky existence židovského ghetta v samotném městě v letech nacistické okupace. Ze zápisu z jednání komise pečující o Památník ze dne 15. prosince 1952, které se konalo v Malé pevnosti, vyplývá, že byl přijat návrh na zřízení expozice připomínající židovské ghetto v Terezíně. K tomuto účelu byl vybrán jeden z domů v Terezíně. Zástupci Krajského národního výboru z Ústí nad Labem a Ústředního výboru Svazu protifašistických bojovníků vznesli pochybnosti o účelnosti takového zařízení a poukazovali na s jeho vybudováním spojené vysoké finanční nároky. Zástupce Krajského národního výboru Mužík tehdy upozornil, že rada tohoto orgánu adaptaci domu v Terezíně zamítla, což vzali ostatní účastníci jednání na vědomí s tím, že informace o ghettu se objeví pouze v omezeném rozsahu v Muzeu Malé pevnosti.

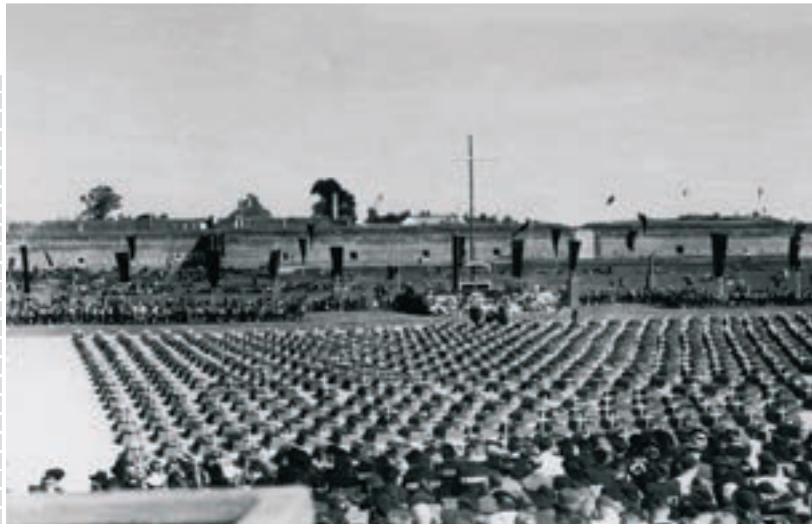
Je jistě příznačné, že uvedená porada se konala v atmosféře vzedmuté vlny antisemitismu spojené se Slánského procesem, provázeným vlnou antisemitské hysterie. Jednání proto ani nemohlo dopadnout jinak. Celkově dokument potvrzuje, že nadřízené orgány nebyly příliš zainteresovány na zlepšení odborné činnosti v Památníku. Zápis svědčí o také o tom, že Památníku využíval Krajský národní výbor a další krajské orgány pro získávání dodatečných finančních zdrojů, neboť pro potřeby Památníku byly určeny prostředky ze státního rozpočtu, které uvedené orgány čerpaly a používaly na jiné účely. Přetrvávající problémy vedly ke snahám o nalezení nového řešení, které například poslanec Vodička, který v komisi reprezentoval Ústřední výbor Svazu protifašistických bojovníků, viděl v převedení Památníku do přímé správy centrálních orgánů. Dopisem z 28. května 1954 proto navrhnul převedení Památníku do kompetence ministerstva kultury. Tato snaha zůstala ovšem neúspěšnou a zhruba o tři roky později dochází naopak v rámci jedné z mnoha reforem, respektive jednorázových pokusů o racionalizaci státní správy, k převedení Památníku do správy Městského národního výboru v Terezíně. Šlo o krok učiněný bez znalosti konkrétních podmínek, v jehož důsledku se Památník dostal do péče orgánu, který neměl pro takovou činnost ani prostředky ani faktické pravomoci (ty měly pouze nadřízené orgány – ministerstva a Ústřední výbor Komunistické strany Československa).

O hodnocení důsledků této změny usilovala zpráva o situaci v Památníku Terezín z července 1960. Hovořila o růstu jeho významu, jakož i zvýšení návštěvnosti – celoroční počty návštěvníků dosahovaly tehdy až 150 000 osob – to však je jediná pozitivní informace, kterou v ní nalezneme. Hodnocení situace je totiž jinak velmi kritické

exhibition and a sightseeing area without any vital specialist and scientific work, a hallmark of genuine museums. The alarming fact was that the authorities had really “succeeded” in preventing any mention of the existence of a Jewish Ghetto in the town during the Nazi occupation. Minutes from a meeting of a commission for the upkeep of the Memorial, held in the Small Fortress and dated December 15, 1952, indicate that a motion was then passed to prepare an exhibition commemorating the Jewish Ghetto in Terezín. One of Terezín houses was selected for this purpose but officials of the Regional National Committee (local government body) in Ústí nad Labem and the Central Committee of the Union of Anti-fascist Fighters expressed their doubts about the usefulness of such a facility and its construction, quoting considerable costs of that project. A Mr. Mužík, an official of the Regional National Committee, then stressed that its Council had already rejected the idea of repairing the relevant house in Terezín, a decision which the rest of the participants took note of and agreed that any information on the Ghetto should appear in the Small Fortress Museum but only to a limited extent.

Typically, that particular meeting was held in an atmosphere of hysteria nurtured by a wave of anti-Semitism following the Slánský Trial, accompanied by popular manifestations of rabid anti-Semitism. Seen in this light, the meeting could have hardly ended in any other way. On the whole, the relevant document confirms that the superior authorities were not very keen on improving the specialized activities of the Memorial. The minutes also attest to the fact that the Regional National Committee and other regional bodies had, indeed, drawn and used funds provided to the Memorial from the state budget for other purposes. The persisting problems facing the Memorial remained unresolved, which made some people, such as e.g. a member of parliament named Vodička who represented the Central Committee of the Union of Anti-fascist Fighters in the commission, seek a novel solution in transferring the Memorial to the direct administration of the central authorities in Prague. That was also why he suggested, in a letter dated May 28, 1954, to transfer the Memorial to the jurisdiction of the Ministry of Culture. However, these efforts eventually proved to be fruitless. On the contrary, some three years later – within many reforms or rather piecemeal efforts – in a bid to streamline state administration it was once again attempted to transfer the Memorial under the wings of the Municipal National Committee in Terezín. But this was a step taken without any knowledge of the specific circumstances and requirements of the Memorial. As a result, it fell under the administration of a body that had neither the means nor the factual powers (those were exercised solely by superior authorities – the government ministries and the omnipotent Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia) for the job.

An evaluation of the impact of this change was made in a status report on the Terezín Memorial, drawn up in July 1960. It noted an increase in the Memorial's overall significance as well as a rise in the number of visitors: the annual rate of visitors then averaged

Národní pohřeb v Terezíně 16. 9. 1945.

National funeral in Terezín on September 16, 1945.

Milada Horáková a Jan Masaryk na tribuně během Národního pohřbu v Terezíně 16. 9. 1945.

Milada Horáková and Jan Masaryk on the grandstand at the National funeral in Terezín on September 16, 1945.

Národní pouť v Terezíně 18. 5. 1947.

National pilgrimage in Terezín on May 18, 1947.

ké a stav je označován za havarijní. Celý objekt byl ve velmi špatném technickém stavu, nízkou úroveň měla průvodcovská služba a odborné muzejní práce absentovaly vůbec. Kriticky se zpráva vyjadřovala k instalovaným výstavám, především ke stálé expozici v muzeu. Za hlavní chybu a zdroj problémů bylo označeno to, že Památník nebyl řízen po odborné stránce jako muzejní instituce, tzn. prostřednictvím ministerstva kultury v rámci systému československých muzeí. Logickým důsledkem toho byla absence odborné muzejní a vědecké práce, kterou provádějí běžná muzea.

I když zpráva neformuluje konkrétní závěry a doporučení, tato jsou implicitně obsažena v samotném textu. Šlo například o převedení Památníku do kompetence ministerstva kultury a strukturální dobudování Památníku tak, aby mohl fungovat jako muzejní instituce. Materiál nemohl pochopitelně překročit svůj stín a ukázat na skutečně základní zdroj všech nedostatků, kterým byl politický systém produkující neefektivní státní správu a jeho strnulá ideologie. Jak totiž ukázal pozdější vývoj, ani ten nejlepší řídicí orgán, kterým teoreticky mohlo být ministerstvo kultury, ani zcela rozvinutá struktura vědecké a odborné práce nemohly přinést potřebné výsledky, jestliže zůstávaly součástí společenského systému založeného na apriorních propagandistických schématech a kvůli totalitní moci.

Kritickým stavem Památníku se tehdy zabývala vláda, která prohlásila Malou pevnost s Národním hřbitovem za národní kulturní památku. Problémy však trvaly dále, jak dokládá Komplexní rozbor práce Památníku ze 14. března 1963. Neuspokojivá situace se stávala neudržitelnou, a tak byla především ze strany Památníku a Krajského národního výboru vyvíjena snaha o převedení celé instituce do pravomoci orgánu státní správy s takovou finanční i organizační pravomocí, která by byla schopna řešit nahromaděné problémy. Objevil se rovněž návrh, reagující na zvyšující se počet zahraničních návštěvníků a usilující o přejmenování instituce takovým způsobem, který by odrážel skutečnost, že Terezínem prošli občané tří desítek států a je tedy místem mezinárodního významu.

Ještě v roce 1963 byl zpracován návrh opatření ke zlepšení situace Památníku, přičemž hlavním argumentem bylo blížící se dvacáté výročí osvobození Československa. Poprvé se počítalo se zřízením pracovních míst historika, muzeologa, výtvarníka a konzervátora. Konečně se tedy začínalo prosazovat pojetí Památníku jako odborného muzejního pracoviště.

Hlavním problémem nadále zůstávala podřízenost Památníku Městskému národnímu výboru. Přestože ten věnoval Památníku v rámci svých možností značnou po-

out at some 150,000. But that was the only positive information to be found in the report. In other respects, its assessment of the prevailing situation of the Memorial is very critical indeed, and its overall state is described as disastrous. The entire object was in a very bad technical repair, its guide service had low standards, and any worthwhile specialist museum work was non-existent. The report pointed a critical finger at the installed exhibitions, primarily the permanent display in the Museum. The main mistake and key source of problems was seen in the fact that in terms of its specialist activity the Memorial had not been managed as a museum institution, i.e. by the Ministry of Culture as part of the system of Czechoslovak museums. A logical consequence of this was an absence of any specialist museum and scientific work usually provided by self-respecting museums.

Even though the report did not formulate any specific conclusions and recommendations, these are implicitly contained in its text. They include, for instance, the idea of structurally completing and transferring the Memorial to the jurisdiction of the Ministry of Culture so that it could operate as a regular museum institution. The report could hardly cross its own shadow and single out the genuine source of all the shortcomings and problems, namely the existing political system breeding an inefficient state administration and its rigid ideology. As corroborated by later developments, not even the best managerial body, and the Ministry of Culture hypothetically could have been quite a decent manager, nor a well-developed system of scientific and specialist activities could have yielded desirable results, while the institution remained part and parcel of a social system based on a priori propaganda clichés, and an arbitrary totalitarian regime.

The critical situation in the Memorial was also discussed by the Government of the day, which eventually declared the Small Fortress with the National Cemetery a national cultural monument. However, problems persisted, as corroborated by a document called *Comprehensive Analysis of the Work of the Memorial*, compiled on March 14, 1963. Since the situation was coming to a head, becoming truly untenable, both the Memorial and the Regional National Committee tried very hard to transfer it to the jurisdiction of a state administration authority wielding such financial and administrative powers that could solve the Memorial's accumulated problems. A motion was also made, responding to the rising number of foreign visitors and seeking to rename the institution to reflect the fact that in the past citizens of three dozens different nations had languished in Terezín, and turn it into a site of international importance.

The year 1963 also saw the drafting of a measure to improve the situation in the Memorial, the main argument being the approaching 20th anniversary of the liberation of Czechoslovakia (to be celebrated in 1965). This was the first ever document to envisage the post of a historian, museologist, artist and conservator in the Memorial. Finally, its concept as a specialist museum institution was beginning to assert itself.

Paní Desnos, choť francouzského básníka a odbojáře zemřelého v Terezíně, na návštěvě Malé pevnosti v roce 1965.

Mrs. Desnos, wife of a French poet and freedom fighter who died in Terezín, on a visit to the Small Fortress in 1965.

Jedna z „mírových manifestací“ na Národním hřbitově v Terezíně.

One of the “peace rallies” in the National Cemetery in Terezín.

zornost a péči, pro skutečně kvalitní a odborné řízení neměl předpoklady.

Neuspokojivé poměry nakonec vedly k převodu Památníku do kompetence Severočeského krajského národního výboru (ten vznikl po správní reformě v roce 1960). Usnesením rady tohoto orgánu ze dne 17. listopadu 1964 byl stanoven také nový název instituce – Památník Terezín. Od 1. ledna 1965 až do konce roku 1990 působila tato instituce jako kulturní zařízení Krajského národního výboru. Po této úpravě byly v souvislosti s celkovým uvolňováním politické situace v Československu první poloviny 60. let vytvořeny podmínky pro postupné zlepšování situace v Památníku. Ke slovu se konečně dostávala odbornost a vedení se začínalo komplexněji zabývat otázkami dalšího rozvoje. Byly zpracovávány analýzy technického stavu Malé pevnosti, ale především struktury organizace. Tento pozitivní trend však měl své meze. Spočívaly v tom, že činnost této organizace byla stále součástí ideologického systému. Stále platila závazná ideologická kritéria při hodnocení minulosti, řada historických skutečností zůstávala tabuizována a hodnocení dalších bylo předem dáno jako závazné. Pozitivní posuny v Památníku byly proto možné pouze v rozsahu odpovídajícím tempu a rozsahu liberalizace komunistické strany a následně i celého společenského systému.

Příznivý trend, zaměřený na budování kvalitní muzejní organizace, která by byla s to plnit své odborné poslání, se v roce 1967 odrazil ve stanovení konkrétních kroků při rozšiřování aktivit instituce. Především bylo rozhodnuto o zřízení historického oddělení, které by se zabývalo zkoumáním problematiky terezínského ghetta, policejní věznice gestapa v Malé pevnosti, dějinami starého Terezína (do roku 1939) i historií koncentračního tábora v Litoměřicích a výstavby tamních podzemních továren s krycími názvy Richard I a Richard II. Schváleno bylo také zřízení dalších odborných pracovišť: knihovny, archivu, fotoarchivu a osvětového oddělení, které by se zabývalo výchovným působením na veřejnost, organizovalo výstavní činnost a zajišťovalo průvodcovské služby.

Pozitivní posuny byly spojeny také se změnami ve vedení organizace. 1. října 1964 se stal novým ředitelem Miroslav Grisa, přijatý na základě konkurzu. Nahradil tak Václava Nováka, dosavadního správce Památníku. Působení M. Grisy bylo poměrně krátké, nicméně pod jeho vedením se začínala prosazovat četná pozitivní opatření. Po jeho odvolání k 31. prosinci 1966 znovu po několik měsíců zastupoval ředitele V. Novák a v roce 1967 nastoupil nový ředitel Miroslav Pávek. Především s jeho jménem bylo spojeno přetváření Památníku v moderní muzejní instituci.

The key outstanding problem was the Memorial's administrative subordination to the Municipal National Committee. Even though the latter was devoting, within its own powers, considerable attention and care to the former, the National Committee still lacked genuine prerequisites, qualities and skills for professional management of this magnitude.

In the end, the unsatisfactory situation eventually led to the Memorial being transferred to the jurisdiction of the North Bohemian Regional National Committee (formed as a result of administrative reform after 1960). Its resolution adopted on November 17, 1964, also gave the institution a new name – the Terezín Memorial. From January 1, 1965 until the end of 1990 the Memorial thus operated as a cultural establishment of the Regional National Committee. As a matter of record, this change, coupled with the overall political thaw in Czechoslovakia in the early 1960s, did pave the way for a gradual improvement of the situation in the Terezín Memorial. The important aspects of its specialist professional work were beginning to get an upper hand, and its management finally got down to dealing – in a more comprehensive fashion – with issues of its continued development. Analyses of the technical status of the Small Fortress and primarily of the functioning of the Memorial's organizational structure were also drawn up. However, this generally positive trend proved its limitations. These consisted in that the institution was still an integral part of the ideological system. After all, the binding ideological criteria imposed on the interpretation of history were never relaxed, many historical events still remained taboo, and the officially prescribed evaluation of other historical phenomena was as mandatory as ever. Positive changes in the Memorial could therefore only be effected to an extent corresponding with the actual pace and scope of liberalization of the Communist Party itself and subsequently of the society as a whole.

Still, this overall favorable trend, focused on building a quality museum institution capable of meeting all its specialized tasks, was duly reflected in 1967 in the formulation of some specific steps to be taken in an effort to expand the Memorial's range of activities. First and foremost, it was the decision to establish a Department of History that would be commissioned to study the history of the Terezín Ghetto, the Gestapo Police Prison in the Small Fortress, Terezín's earlier history (up to 1939) as well as the story of the concentration camp in Litoměřice and the construction of the underground factories codenamed Richard I and Richard II. It was also approved to build other specialist facilities, namely a library, archive, photo archive and a Department of Adult Education that would specialize in educational programs for the general public, while staging exhibitions and providing guiding services.

Such positive developments were also connected with personnel changes in the institution's management. On October 1, 1964, Mr. Miroslav Grisa won a competition for the job and was appointed Director of the Terezín Memorial, replacing Mr. Václav Novák, the previous manager. Even though Miroslav Grisa's term of office

Ve svém inauguračním projevu formuloval své představy o struktuře a vybavení tohoto pracoviště. Důležité bylo mj. to, že se v něm po dlouhé odmlce znovu zdůrazňovala potřeba vybudování Muzea ghetta ve městě Terezín. Těžiště činnosti spatřoval ve vědecké práci a prezentaci jejích výsledků. Velice podnětná a tehdy novátorský byl požadavek využívání sociologie a sociologických přístupů při zkoumání terezínské problematiky. Podobně inspirativní byla i jím navrhovaná náplň práce osvětového oddělení. Je možné konstatovat, že některé z tehdejších myšlenek bylo možno realizovat až po roce 1989, tzn. s více než dvacetiletým zpožděním.

Ze současného hlediska je mimořádně důležitá i kvalita a komplexnost tehdejších informací o technickém stavu jednotlivých objektů nejen v Památníku, ale v celém Terezíně. Konfrontace tehdy formulovaných úkolů s aktuálními technickými problémy města i Malé pevnosti musely přirozeně vyústit v konstatování, že jak údržba města, tak objektů Památníku byly hrubě zanedbány. V době, kdy se v Terezíně a především v Památníku vydávaly značné prostředky na slavnostní akce, technické problémy zásadního významu zůstávaly neřešeny.

Úsilí o nápravu vyvrcholilo v roce 1968, kdy se problematikou Památníku Terezín zabývala vláda. Podkladový materiál zpracovalo ministerstvo kultury a informací a k projednání ho dne 10. října 1968 předložil ministr Miroslav Galuška. V tomto materiálu mimo jiné čteme: „V uplynulých letech nebyl správou Památníku a orgány jej přímo řídicími správně řešen vztah mezi protizidovským rasovým terorem nacistů a jejich represáliemi vůči představitelům organizovaného protifašistického odboje. Tím se stalo, že jednotlivé jevy nebyly správně hodnoceny ve vztahu k celkovému protifašistickému boji a nebyly vykládány v souladu s objektivním posouzením historických událostí. Celkový vliv Památníku na veřejné mínění byl pak snižován tím, že řady významných možností k politicko-výchovnému působení (například úprava hrobů, bývalé terezínské ghetto, místa poprav, židovský hřbitov, pietní místo u Ohře atd.) nebylo využíváno, ani nebyly soustavně vytvářeny předpoklady k jejich výchovnému působení dle zásad socialistické kulturní politiky.“

Součástí tohoto materiálu byla příloha nazvaná Hlavní tematické zaměření rozvoje a činnosti Památníku Terezín do roku 1970. Tento materiál obsahuje výčet operativních i dlouhodobých opatření, která by měla řešit problémy jednotlivých oblastí činnosti. Jednalo se o vybudování Muzea ghetta v Terezíně, dobudování archivu a další rozvoj Památníku jako instituce „celostátního významu, soustřeďující doklady a dokumenty o životě, boji i utrpení vězňů v Malé terezínské pevnosti, terezínském

was relatively short, his management had introduced numerous innovative solutions. After Mr. Grisa was recalled from the post as of December 31, 1966, Václav Novák again stood in for him for some time, and in 1967 new Director, Mr. Miroslav Pávek, came to the Memorial. His name in particular is associated with the transformation of the Memorial into a modern museum institution.

In his inaugural speech Mr. Pávek spelt out his vision of the structure and equipment of the Memorial. Of special significance was that his plans emphasized, after a long break, the necessity of building a Ghetto Museum in Terezín. He saw the backbone of the institution's job in pursuing scientific work and in presenting its results. His emphasis on the application of sociology and sociological methods in studying the history of Terezín proved to be a highly stimulating and, at that time, fairly pioneering proposition. Similarly inspiring was the content of the work to be pursued by the Department of Adult Education, as outlined by the new Director. It may be claimed that some of the ideas and visions unveiled at that time could be implemented only after 1989, i.e. with a delay of more than twenty years.

As seen from a present-day perspective, the quality and comprehensive nature of the information on the technical state of the individual objects not only in the Memorial but all over Terezín proved to be extremely important. A comparison of the tasks just outlined with the actual technical problems facing the town and its Small Fortress inevitably had to lead to the conclusion that the upkeep of the town as well as the objects of the Memorial had been grossly neglected. At a time when considerable funds were being squandered on festive rallies and occasions in Terezín and primarily in the Memorial, technical issues of utmost importance remained unsolved.

Efforts for overall rectification culminated in 1968 when the problems besetting the Terezín Memorial were discussed by the country's Government. Background materials, drawn up by the Ministry of Culture and Information, were submitted for discussion on October 10, 1968 by Minister Miroslav Galuška. That document said in part: "In the past, the management of the Memorial and its bodies directly running it failed to find a correct solution to the actual relationship between Nazi anti-Jewish racial terror and the Nazi Germany's reprisals against the leaders of the organized anti-fascist resistance movement. As a result, the individual phenomena had not been adequately interpreted against the background of the entire anti-fascist struggle, and had not been explained in compliance with objective evaluation of historical events. The overall educational impact of the Memorial on the general public was thus diminished by the fact that many important opportunities for such a political and educational influence on the public (for instance, the upkeep of the graves, the former Terezín Ghetto, the execution grounds, the Jewish Cemetery, the memorial site near the Ohře river etc.) had been wasted, while suitable conditions had not been systematically created for its educational effect in keeping with the principles of the country's socialist cultural policy."

ghettu, na dole Richard a v dalších koncentračních tábo-rech, existujících na našem území v letech 1939–1945“.

Uvedený materiál byl schválen na zasedání vlády dne 5. prosince 1968. Představoval dosavadní vrchol úsilí o nápravu poměrů v Památníku Terezín. Další významnou událostí tohoto období bylo zahájení přípravných prací na architektonickém ztvárnění pietních míst Památníku Terezín – Národního hřbitova, Židovského hřbitova, místa na břehu řeky Ohře, kde byl naházen do řeky popel terezínských obětí, krematoria, jakož i podzemních továren Richard I a Richard II a jejich okolí.

Attached to this document was an annex called *The Main Thematic Focus of the Development and Activities of the Terezín Memorial until 1970*. This contained an overview of operative and long-term measures to tackle the problems facing the Memorial's individual spheres of activities. These included the establishment of a Ghetto Museum in Terezín, completion of its archive, and continued development of the Memorial as an institution of "nation-wide importance concentrating exhibits and documents illustrating the life, struggle and suffering of the inmates of Terezín's Small Fortress, the Terezín Ghetto, the Richard mine, and other concentration camps in our territory in the years 1939–1945".

The mentioned document was approved at a government session on December 5, 1968, marking a climax of the previous efforts to remedy the situation in the Terezín Memorial. Another major event of that era, as compared with the previous periods, was the actual start of preparatory work on an architectural design of the memorial sites in Terezín – the National Cemetery, the Jewish Cemetery, the site on the banks of the Ohře where the ashes of the Terezín victims had been thrown into the river, the Crematorium, as well as the Richard I and Richard II underground factories and their environs.

Terénní úpravy Židovského hřbitova, 1971.

Shaping the terrain in the Jewish Cemetery, 1971.

Slavnostní otevření nově upraveného
Židovského hřbitova, září 1972.

Inauguration of the redesigned Jewish Cemetery,
September 1972.

Menora na nově upraveném Židovském
hřbitově, září 1972.

The Menorah in the redesigned Jewish Cemetery,
September 1972.

LÉTA NORMALIZACE

Tento pozitivní vývoj však byl záhy na dlouho přerušen nástupem tzv. normalizace, tedy obnovy totalitního systému a návratu strnulé ideologie. Lidé spojení s reformním hnutím museli ze svých funkcí odejít, a proto došlo i k odvolání ředitele M. Pávka na konci roku 1969. Novým, respektive staronovým ředitelem byl v květnu 1970 jmenován Václav Novák.

Zpočátku nové vedení ještě realizovalo koncepci, která byla připravena na konci 60. let. Na podzim roku 1972 byl slavnostně otevřen nově upravený areál Židovského hřbitova a krematorium, které bylo rekonstruováno a stavebně zajištěno. V roce 1973 bylo předáno pietně upravené místo u Ohře a parkoviště u Malé pevnosti. Postupně byly dokončovány a předávány do užívání i další objekty.

V důsledky celkových změn politického klimatu však postupně probíhaly nejprve dílčí změny výše zmíněné koncepce a poté se postupně změnila celá struktura činnosti instituce. Byla obnovena povinná ideologická školení, jejichž praktický účinek odpovídal stupni jejich myšlenkové sterility a mezi činnostmi sledovanými a pravidelně hodnocenými se objevovaly takové položky jako spolupráce s vojáky sovětské armády dislokovanými na území kraje, tzv. rozvíjení revolučních tradic kraje zejména při výchově mladé generace atd. Důsledně byla kontrolována „kádrová situace“ v Památníku. Podle zápisu o inspekci zde bylo k 22. březnu 1973 padesát kmenových zaměstnanců, z toho devět členů Komunistické strany Československa.

Dobové oficiální pojetí poslání Památníku ukazuje výňatek z článku M. Perglera, tehdejšího vedoucího odboru kultury Severočeského krajského národního výboru, otištěného v „Hlasu revoluce“: „Památník... plnil hlavní závěr říjnového pléna Ústředního výboru Komunistické strany Československa k ideologii: Při soustavném boji s ideologií pravicového oportunismu formovat profil nového socialistického člověka. Při realizaci druhé části této úlohy pamatujeme hlavně na mladého občana, na dorůstající pokolení. Jemu hlavně musí sloužit Památník jako výstraha, aby se nacismus a vůbec éra vykořisťovatelů nikdy do naší vlasti nevrátili.“

Najdeme zde rovněž zmínku o projektu zřízení Muzea ghetta v Terezíně. Není odmítnut, to ostatně nebyl otevřeně nikdy, avšak podstatně se mění jeho zamýšlená

YEARS OF NORMALIZATION

However, this positive trend was soon interrupted and checked for many years by the arrival of the so-called normalization, i.e. restoration of the totalitarian system of government and return to its rigid ideology. The people associated with the reform movement had to leave their posts and that was also why the institution's Director Miroslav Pávek was recalled at the end of 1969. In May 1970, Mr. Václav Novák was appointed or rather re-appointed as the new director.

Initially, the new management seemed to be implementing the concept drawn up in the late 1960s. Autumn of 1972 saw the inauguration of the newly adjusted Jewish Cemetery and Crematorium, which had been reconstructed and structurally secured. The memorial site near the Ohře and the car park by the Small Fortress were also opened in 1973. Other objects were gradually completed and made available for general use.

As a result of the overall changes in the country's political climate first some partial changes were made in the concept mentioned above, and later followed by a gradually modified entire structure of the institute's activities. Compulsory ideological training courses were resumed, their practical effect aptly corresponding to the degree of their intellectual sterility. The list of the Memorial's activities that were regularly monitored and evaluated by the authorities now included such items as contacts with Soviet Army troops deployed in the region, measures aimed at promoting regional revolutionary traditions primarily by indoctrinating the young generation etc. Systematically checked was the so called "cadre (read personnel) situation" in the Memorial. According to an inspection report, as of March 22, 1973 the Memorial had 50 staff employees, of whom nine were members of the Communist Party of Czechoslovakia.

The contemporary official perception of the mission of the Memorial in those days was illustrated by a passage from the article by M. Pergler, then Head of the Department of Culture of the North Bohemian Regional National Committee published in a newspaper called Hlas revoluce (Voice of the Revolution): "The Memorial thus implemented the main conclusion of the October plenary session of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia on ideology: To shape a new socialist man while systematically fighting the ideology of right-wing opportunism. When discharging the second part of this task, we should focus primarily on the young people, on the young generation. The Memorial should serve that generation in the first place as a warning that Nazism and the era of exploitation should never be allowed to return to this country."

podoba: „Čeká jej (Památník Terezín – pozn. autora) ještě mnoho vážných úkolů. Jedním z největších je vybudování Muzea ghetta, jehož potřeba v období rostoucího sionismu, který ohrožuje svou agresí světový mír, je zvláště naléhavá. Přitom jinde na světě je tolik důkazů, že právě imperialismus udržuje rasismus, a že to byl socialistický řád, který se mu postavil do cesty, že to byla sovětská armáda, která osvobodila Osvětim i Terezín, stejně jako další místa likvidace Židů. Byli to vojáci s rudou hvězdou na čepici, kteří zlikvidovali potupné znamení žluté šesticípé židovské hvězdy přišití nacisty Židům určeným k likvidaci v plynu. Věrní odkazu této nezvratné skutečnosti jsme ochotni spolupracovat při budování Muzea ghetta i s českou židovskou obcí a s židovským komitétem ve Vídni. V tomto duchu připravujeme i zřízení muzea koncentráků, které fašismus zřídil po celém světě. Nezapomeneme ani na koncentráky ve Vietnamu a v Izraeli.“

Namísto uctění památky obětí terezínského ghetta, zahynuvších přímo v Terezíně nebo v táborech smrti na Východě, se tedy projektované muzeum mělo stát nástrojem ideologické mystifikace veřejnosti, deformování dějin a produkce propagandistických polopravd a lží. Ani to však nestačilo. Jak ukazuje Kontrolní zpráva o plnění harmonogramu k vládnímu usnesení č. 446/68 o Památníku Terezín, nepřijatelná byla samotná existence připomínky židovského utrpení v tomto městě. Přiznat tento vpravdě antisemitský postoj otevřeně však bylo neúnosné. Proto postup oficiálních míst využíval smyšlených záminek ke znemožnění objektivního připomínání utrpení Židů v letech nacistické okupace. Tak například v uvolněné budově staré terezínské školy (v době ghetta objekt L 417) měla být zřízena mateřská školka. Ta sice v této budově nikdy nevznikla, ale úvahy o ní umožnily vyvíjet nátlak na všechny zainteresované, aby „židovská“ expozice byla umístěna v Malé pevnosti. Zcela jednoznačně pak byla určena obsahová náplň plánované expozice: „Připravit expozici, která ukáže veřejnosti, jak se soudobý sionismus nepoučil z osudu Židů likvidovaných nacisty. Tuto expozici situovat stejně jako ostatní do jedné z volných cel v Malé pevnosti.“ Tato formulace zřetelně přibližuje okolnosti, jež v této době provázely rozhodování o Památníku Terezín. Snahy o potlačení pravdivého zobrazení židovského utrpení v ghettu byly ve své podstatě antisemitské. Jednostranné a zkreslené prezentování dějin věznic gestapa v Malé pevnosti ostatně rovněž zapadalo do tohoto rámce.

K rituálům normalizační kariéry patřilo vyjádření souhlasu s invazí vojsk Varšavského paktu v roce 1968, kritika „pravcového revizionismu“ exponentů demokracizace v letech 1968–1969, stejně jako aktivní podíl na profesní likvidaci demokratických sil. Také vedení Pa-

We can also find a reference to the project to establish a Ghetto Museum in Terezín. It was not rejected outright, after all, it had never been openly dismissed in the past, but this time its planned form was substantially modified: “(The Terezín Memorial – author’s note) is faced with many important tasks. One of the greatest is the construction of a Ghetto Museum the need of which is particularly urgent in the period of mounting Zionism whose aggressiveness is threatening world peace. Elsewhere in the world we can find so many proofs that it is imperialism in particular that supports racism, that it was the socialist order and system that stood up against racism, and that it was the Soviet Army that liberated Auschwitz and Terezín, just as other places of the extermination of Jews. Soldiers wearing red stars on their caps liquidated that degrading sign of the six-point yellow Jewish star that was sewn on the jackets of the Jews doomed to be gassed to death. True to the heritage of this irrevocable fact, we are prepared to cooperate with the Czech Jewish community and the Jewish Committee in Vienna in building a Ghetto Museum. Working in this spirit, we are preparing to establish a museum commemorating concentration camps set up by fascism all over the world. But we shall not forget the concentration camps in Vietnam and Israel either.”

Instead of commemorating the victims of the Terezín Ghetto who had perished either directly in Terezín or later in the death camps in the East, the planned museum was intended to become a tool of ideological mystification of the general public, the distortion of history and the production of propagandist half-truths and lies. But even that was not enough. As shown by Inspection Report on Meeting the Schedule on the Government Resolution No. 446/68 on the Terezín Memorial, the very existence of any recollections of Jewish suffering in the town seemed to be unacceptable to the regime. Still, it was untenable for the communist rulers to admit such a truly anti-Semitic attitude in public either. That was why the authorities used in their proceedings fictitious pretexts in a bid to block any unbiased presentation of the Jewish suffering during the Nazi occupation. Thus, for instance, a kindergarten was to be opened in the building formerly housing an old Terezín school (known as object L 417 at the time of the Ghetto). Even though no such facility had ever been moved into the building, official discussions about it made it possible for the authorities to bring pressure to bear on all the parties involved to “transfer the Jewish exhibition to the Small Fortress”. The content of the planned display was stipulated in no uncertain terms: “An exhibition is to be prepared, showing the general public that contemporary Zionism has failed to draw any lessons from the fate of the Jews liquidated by the Nazis. This particular exhibition should be installed, just as the other ones, in one of the free cells in the Small Fortress.” This formulation provides a graphic picture of the circumstances characterizing the decision-making process on the Terezín Memorial during the normalization period. In actual fact, efforts to suppress a truthful depiction of the Jewish suffering in the Ghetto were basically anti-Semitic in nature. This kind of

Pietní místo u Ohře, stav
v roce 1973.
Memorial site near the Ohře river, status
in 1973.

Budování depozitáře na půdě Muzea Malé pevnosti
v roce 1980.
Building a depository in the attic of the Small Fortress Museum
in 1980.

Úpravy Národního hřbitova v roce 1974.
Reshaping the National Cemetery in 1974.

Výstava Umění v Terezíně instalovaná v Malé pevnosti
v letech 1972–1975.
Exhibition Art in Terezín installed in the Small Fortress in the years
1972–1975.

Výstavba parkoviště před Malou pevností, podzim 1974.
Construction of a car park in front of the Small Fortress, autumn 1974.

Výstavba Památníku sovětských vojáků, srpen 1976.
Construction of the Memorial to Soviet Soldiers, August 1976.

Stálá expozice historie Sboru národní bezpečnosti a revolučních tradic Severočeského kraje v Terezíně.

Permanent Exhibition on the History of the National Security (Police) Corps and the Revolutionary Traditions of the North Bohemian Region in Terezín.

Výstava Chile bojující, 1974.

Exhibition Fighting Chile, 1974.

Pionýrský slib na Národním hřbitově, 1975.
Young pioneers taking their oath in the National Cemetery, 1975.

Vojenská přísaha na Národním hřbitově, 1975.
Military oath of allegiance in the National Cemetery, 1975.

mátníku se tímto způsobem muselo angažovat. Svědčí o tom materiál z listopadu 1973, který hodnotí období let 1968–1969, úlohu tehdejšího vedení i zdroje jeho údajných chyb. V materiálu se uvádí: „Ideové nedostatky se projeví především podceněním badatelské, osvětové i ediční práce, zaměřené k dějinám Malé pevnosti Terezín, kterou prošli příslušníci všech skupin našeho odboje. Nedostatky měla v té době muzejní expozice, kde byla podceněna úloha komunistů v odboji a osvoboditelská role Rudé armády. V činnosti Památníku byla naopak věnována nadměrná pozornost bývalému ghettu Terezín.“

Tehdejší vedení Památníku se dostávalo do rozporuplné situace. Na jedné straně muselo fakticky podpořit antisemitskou politiku tehdejších mocenských struktur, na druhé straně pokračovalo ve snaze získat budovu staré terezínské školy a zřídit tam Muzeum ghetta. Zápis komise pro kontrolu plnění vládního usnesení č. 446/68 dokládá, že tato komise, která měla ideu Muzea ghetta naplnit a kontrolovat její realizaci, sama rozhodla o přidělení této budovy Krajské správě Veřejné bezpečnosti pro pohotovostní oddíl. S usnesením nesouhlasili pouze dva z přítomných, zástupce Svazu protifašistických bojovníků a ředitel Památníku Terezín V. Novák.

Vedení Památníku ani v dalších letech nepřestalo usilovat o získání budovy staré terezínské školy pro potřeby vybudování Muzea ghetta v Terezíně. Svědčí o tom například dopis ředitele Nováka jeho nadřízenému – tehdejšímu vedoucímu odboru kultury Severočeského krajského národního výboru Šmerdovi – a odpověď na tento dopis. Naproti tomu v materiálu, který nese označení Rozpracování závěrů krajské konference Komunistické strany Československa z roku 1976 a závěrů XV. sjezdu v podmínkách Památníku Terezín, není o potřebě zřízení takového muzea ani zmínka. Mezi úkoly, uvedenými v tomto materiálu, zato figuruje jiný úkol: „Vybudování Síně tradic v Památníku Terezín, v níž budou ukázány nesmírné oběti, které komunistická strana přinesla v boji proti nacismu.“ O něco dále pak čteme: „Za jeden ze základních úkolů považujeme hlubší dokumentaci skutečně bratrské, internacionální pomoci sovětské armády terezínským koncentračním táborem v roce 1945.“ Materiál vyzdvihl každoroční mírové manifestace, skládání vojenských přísah, pionýrských slibů a srazů mládeže. Mezi výstavami již vytvořenými figurovaly tituly Komunisté v Terezíně 1940–45, Chile bojující, Osvobození koncentračních táborů a Chatyň – běloruské Lidice. Hlavní připravovanou akcí byla výstava Ladislava Chocholeho Portréty významných funkcionářů Komunistické strany Československa a Předvoje.

Tečku za celou záležitostí udělalo ideologické odděle-

one-sided and distorted presentation of the story of the Gestapo Police Prison in the Small Fortress also fitted this general framework.

Part and parcel of the rituals of people's professional careers in the normalization era was their expressed approval (often obtained under duress) of the invasion of the (Soviet-led) foreign troops of Czechoslovakia in 1968, criticism of what was termed "right-wing revisionism" of the leading officials of the (Prague Spring) democratization process in the years 1968–1969, and active participation in professional and character killing of democratically-minded employees. The Memorial's management was likewise obliged to "go through the motions" of this process. This is corroborated by the following document, compiled in November 1973 and assessing the period between 1968 and 1969, the role of the Memorial's management at that time, and causes of its alleged mistakes. The document says in part: "The ideological drawbacks were reflected primarily in underestimating the role of research, educational and publishing work, devoted to the history of Terezín's Small Fortress, as seen through the eyes of all the groups of the Czech resistance movement. The museum exhibition on display at that time is known to have its shortcomings in failing to appreciate the important position of the Communists in the anti-fascist struggle, and the Red Army's key liberating role. On the contrary, excessive attention was devoted to the former Terezín Ghetto in the Memorial's activities."

As a result, the then management of the Terezín Memorial seemed to be in two minds: on the one hand, it was actually obliged to toe the official line and support the anti-Semitic policy of the powers that be, on the other hand it carried on its efforts to acquire the building of the old school in Terezín and build a Ghetto Museum. A report by a commission checking the implementation of the Government Resolution No. 446/68 shows that this very commission, which had been expected to enforce the idea of a Ghetto Museum and monitor its realization, eventually decided to assign the building concerned to the Regional Administration of Public Security (Police) for its emergency unit. Only two of the people attending the relevant meeting, an official of the Union of Anti-fascist Fighters and the Terezín Memorial's Director V. Novák, opposed the resolution.

The management of the Terezín Memorial did not slacken in its endeavors to acquire the building of the old Terezín school for the construction of a Ghetto Museum in the following years either. This is documented, for instance, by a letter written by Director Novák to his superior – a Mr. Šmerda, then Head of the Department of Culture of the North Bohemian Regional National Committee – and the latter's reply to the letter. On the other hand, there is not a single mention of the need to establish a Ghetto Museum in a document entitled Elaboration of the Conclusions of the Regional Conference of the Communist Party of Czechoslovakia from 1976 and the Conclusions of the 15th Communist Party Congress in the Terezín Memorial. The actual tasks mentioned in

ní Krajského výboru Komunistické strany Československa, které rozhodlo o tom, že budova byla definitivně přidělena ministerstvu vnitra. Doporučilo, aby v tomto objektu byla zřízena „Síň tradic“. A odtud byl už jen krůček k vybudování muzejního zařízení s podivným názvem Stálá expozice historie Sboru národní bezpečnosti a revolučních tradic Severočeského kraje.

Byl tak nalezen způsob využití bývalé školy, který byl sice značně absurdní, ale definitivně znemožnil realizaci původního záměru. Dle mého soudu je možno pokládat za prokázané, že skutečnou příčinou byla snaha zabránit vzniku Muzea ghetta ve městě. Subjektem, který vzniku Muzea ghetta soustavně bránil, byl Krajský výbor Komunistické strany Československa.

Vybudování výše uvedené bizarní expozice v budově staré terezínské školy na dlouhou dobu prakticky znamenalo konec pokusů o připomínání historie bývalého židovského ghetta v autentických prostorách a objektech. V zápisu z jednání komise zřízené k plnění vládního usnesení ze dne 19. prosince 1979 je sice ještě zmínka o tom, že ředitel V. Novák prezentoval Muzeum ghetta jako neplněný úkol a žádal o informaci, zda bude k tomuto účelu přidělen Památník náhradní objekt. Zástupce města přislíbil ověřit, zda dosavadní závazek přidělit takovou budovu stále ještě platí, k tomu však nikdy nedošlo.

Období osmdesátých let, třebaže bylo obdobím všeobecné devastace, bylo však pro Památník Terezín zároveň obdobím stabilizace systému muzejní práce, které ve srovnání s obdobím padesátých a první poloviny šedesátých let představovalo nesporný pokrok. Navzdory soustavnému ideologickému tlaku nebyly zcela přerušeny pozitivní tendence, které přineslo reformní období na konci 60. let. Byly průběžně doplňovány umělecké sbírky, do nichž přibyla i četná umělecká díla vzniklá v ghettu, ale i řada cenných prací s protifašistickou a protiválečnou tematikou. Výrazně pokročilo také odborné zpracovávání archivních dokumentů, byl vybudován fotoarchív a soustavně prováděn sběr vzpomínek bývalých vězňů. Každá z těchto oblastí byla sice nějakým způsobem postižena nenormálností tehdejších podmínek, avšak přesto je obecně možno konstatovat růst úrovně odborné práce. Ale nejen to. I v této instituci a v této době (psal se rok 1980!) se podařilo uskutečnit mimořádně významný výtvarný počín, který byl svým způsobem výzvou tehdejší moci. Jednalo se o výtvarné sympozium Jiřího Sozanského, Ivana Bukovského a dalších umělců, kteří se svými postoji stali totalitnímu režimu nepohodlnými a patřili k zakázaným autorům. Díky podpoře, kterou našli u vedení i pracovníků Památníku Terezín, se jejich společná výstava navzdory riziku uskutečnila. Ná-

this document include something quite different: “Construction of a Hall of Traditions in the Terezín Memorial that would highlight the enormous sacrifices laid down by the Communist Party when combating Nazism.” Later on the document says: “As one of the key tasks we perceive a more profound presentation of what was a truly fraternal, internationalist assistance of the Soviet Army granted to the concentration camps in Terezín in 1945.” The document singled out the annual peace rallies, military oaths sworn by new Army recruits, oaths by schoolchildren as new members of the Young Pioneer League, and youth meetings. Some of the exhibitions then installed in the Memorial included events, such as The Communists in Terezín 1940–45, Fighting Chile, Liberation of Concentration Camps and Khatyn – Belorussian Lidice. The key planned event was an exhibition prepared by associate professor Ladislav Chochole and entitled Portraits of the Leading Officials of the Communist Party of Czechoslovakia and the Předvoj (Vanguard) Group.

The whole matter was eventually resolved by the Department of Ideology of the Regional Committee of the Communist Party of Czechoslovakia that ruled that the building would be definitively given to the Ministry of the Interior. It recommended the establishment of a “Hall of Traditions” in the object, the first step on the way to establishing a museum institution bearing the suspicious name: The Permanent Exhibition on the History of the National Security (Police) Corps and the Revolutionary Traditions of the North Bohemian Region.

As a result, a new method, even though considerably absurd, was thus found that finally put paid to any hopes of achieving the original objective. In my opinion, it may be regarded as proved that the genuine cause lay in efforts to prevent the establishment of a Ghetto Museum in the town. The organization that eventually at that time systematically blocked the establishment of such a museum was the Regional Committee of the Communist Party of Czechoslovakia.

The construction of the afore-mentioned bizarre institution in the building of the old Terezín thus halted for a long time any further attempts at commemorating history on the site of the former Jewish Ghetto in its authentic premises and objects. Minutes from a meeting of a commission set up for the implementation of the Government Resolution, held on December 19, 1979, did mention that Director V. Novák had singled out the Ghetto Museum as an unfulfilled task, and demanded to know whether an alternative object would be assigned to the Memorial for that purpose. An official representing the town had promised to check whether the existing pledge to provide such a building was still valid but his promise was never kept.

Quite surprisingly, the 1980s, even though this was a period of general moral devastation in the country at large, was – at least for the Terezín Memorial – an era of stabilization of its system of museum work, and brought indisputable headway, as compared with the 1950s and early 60s. Despite constant ideological pressures the

Setkání s bývalými vězni v Rakovníku 5. až 6. 10. 1983, spojené se zaznamenáváním jejich vzpomínek.
A meeting with former inmates in Rakovník on October 5–6, 1983. This was accompanied by the recording of their recollections.

Výstava Osvobození koncentračních táborů, 1975.
Exhibition Liberation of Concentration Camps, 1975.

Mezinárodní sympozium zástupců památníků zřízených v místech nacistických koncentračních táborů, konané v Terezíně 7. až 9. 10. 1980.
An international symposium for representatives of the memorials built on the sites of Nazi concentration camps, held in Terezín on October 7–9, 1980.

Výstava Jiřího Sozanského a dalších umělců ve IV. dvoře Malé pevnosti, 1980.
Exhibition by Jiří Sozanský and other artists, staged in the Fourth yard of the Small Fortress, 1980.

Mezinárodní sympozium k historii terezínského rodinného tábora v Osvětimi, konané v Terezíně 7. až 9. 3. 1989.
An international symposium on the history of the Terezín family camp in Auschwitz, held in Terezín on March 7–9, 1989.

sledovala negativní reakce mocenských struktur. J. Sozanský o tom píše: „Nenávistnou reakci bývalého systému jsme sice předpokládali, ale ne v takovém rozsahu a v takové intenzitě. Ještě do roku 1985 byli pracovníci kulturních zařízení instruováni stranickými funkcionáři o naší aktivitě v Terezíně, která byla prezentována jako příklad diverzní činnosti, které je třeba zabránit hned v zárodku.“ Jestliže Jiří Sozanský konstatoval, že zkušenost získaná touto prací byla pro řadu umělců impulzem pro to, aby se stejným tématem zabývali celé následující období, pro Památník Terezín byla tato akce impulzem, na který bylo možno plně navázat až po listopadu 1989.

positive trends brought about by the reform movement at the end of the 1960s were never completely abandoned. The Memorial's art collections were built up on an ongoing basis, and many works of art created in the Ghetto as well numerous rare collection items with anti-fascist and anti-war themes were added. Great headway was also made in the specialist treatment of archive documents. A photo archive was built, and recollections of the former inmates were systematically recorded and collected. True to say, each of these fields was somehow tainted by the abnormality of the times. Nevertheless, it may be noted that the Memorial had generally upgraded the quality of its professional work. And more than that. Even that kind of institution and at that time (in 1980!) managed to stage a truly extraordinary fine-art event which, in a way, represented a challenge to the contemporary regime. That was an art symposium by Jiří Sozanský, Ivan Bukovský and some other artists who had been a proverbial thorn in the flesh of the ruling clique due to their uncompromising attitude to the totalitarian regime and virtual status of prohibited artists. Thanks to the support they found in the management of the Terezín Memorial their joint exhibition materialized despite considerable risks. As expected, this particular event was followed by a backlash from the power structures. Jiří Sozanský has this to say on the matter: "In fact, we did anticipate a hateful reaction of the former regime but not to the extent and in the intensity it eventually came. Up to the year 1985 employees of the country's cultural facilities were instructed and warned by Party officials against our activities in Terezín. These were demonized as exemplifying subversive acts which had to be nipped in the bud." While Jiří Sozanský noted that the experience gained in this project was for many other artists a major impulse to treat the same subject as they did throughout the subsequent period, for the Terezín Memorial this was an impetus that could be fully linked up to and developed only after November 1989.

PAMÁTNÍK TEREZÍN PO ROCE 1989

Teprve „sametová revoluce“ v listopadu 1989 vytvořila předpoklady pro realizaci záměrů, které měly svůj počátek v reformním hnutí šedesátých let. Již v roce 1990 byla uvolněna budova staré terezínské školy a po zrušení smutně proslulé muzejní expozice ministerstva vnitra začaly práce na technické, obsahové i materiální přípravě nového muzea, které by bylo možno v této budově otevřít k 50. výročí vzniku terezínského ghetta. Terezínská iniciativa, tehdy založená organizace bývalých vězňů terezínského ghetta, soustavně podporovala úsilí nového vedení Památníku o uctění památky obětí terezínského ghetta a odčinění křivd spáchaných bývalým režimem. Nejprve bylo třeba prosadit myšlenku nezbytnosti vzniku Muzea ghetta v Terezíně v nových politických strukturách státu. Nesnadné také bylo získat potřebné finanční prostředky a dosáhnout obecného konsensu o potřebnosti takových výdajů. Díky společnému úsilí vedení Památníku Terezín a Terezínských iniciativy se to však poměrně záhy podařilo a již v říjnu 1991 došlo k otevření Muzea ghetta v bývalé městské škole v Terezíně v rámci programu mezinárodního setkání bývalých vězňů židovského ghetta, které se uskutečnilo na paměť 50. výročí zahájení deportací Židů z českých zemí nacistickými okupanty. Vzpomínkových akcí v Terezíně se zúčastnil také tehdejší prezident státu Izrael Chaim Herzog, který v té době byl v Československu na státní návštěvě jako host prezidenta Václava Havla. Jeho návštěvu připomíná pomník zhotovený z jeruzalémského travertinu, který je nyní umístěn ve vstupní místnosti krematoria v areálu Židovského hřbitova.

Důležitou změnou bylo, že po desetiletích změn v postavení, úloze a způsobu řízení práce Památníku Terezín se od 1. ledna 1991 tato instituce stává přímo řízenou organizací ministerstva kultury. Nová situace přispěla k všestrannému zkvalitnění jeho práce a vytvořila podmínky pro rychlé překonávání zátěže minulosti a získání kreditu doma i v zahraničí. Pro další rozvoj Památníku Terezín v nových podmínkách bylo třeba vypracovat ucelenou koncepci, která by definovala jednak úkoly spojené s nápravou deformací minulosti, jednak určila prioritní směry dalšího rozvoje instituce, založené na analýze současného stavu i na zásadách jejího budoucího fungování v nově se utvářejících společenských poměrech. Tento materiál, nazvaný Koncepcí činnosti

TEREZÍN MEMORIAL AFTER 1989

It was only Czechoslovakia's "Velvet Revolution" in November 1989 that set the stage for authentic implementation of the plans that had emerged in the reform movement in the 1960s. Already in 1990 the building formerly housing Terezín's old school was vacated, following the abolition of the infamous museum exhibition of the Ministry of the Interior, work began on preparation for a new museum – in terms of technical provisions, its contents and materials – to be opened in this building on the occasion of the 50th anniversary of the Terezín Ghetto. The Terezín Initiative, formed at that time as an organization associating former Terezín Ghetto, systematically supported the Memorial's new management in its efforts to commemorate the victims of the Terezín Ghetto and help redress all the wrongs committed by the previous regime. First it was crucial to enforce and "sell" the idea of establishing a Ghetto Museum in Terezín in the new political structures of the country. It was difficult to amass necessary financial resources and reach a broader consensus on the need for making such expenditures. Nevertheless, this was achieved relatively soon thanks to the joined efforts of the management of the Terezín Memorial and the Terezín Initiative and the Ghetto Museum was inaugurated in an erstwhile municipal school in Terezín already in October 1991 within the framework of a program preparing for an international reunion of the former prisoners of the Jewish Ghetto, held to mark the 50th anniversary of the start of Nazi deportations of Jews from the Czech lands. Commemorative events in Terezín were also attended by President Chaim Herzog of the State of Israel, then on a state visit to Czechoslovakia at the invitation of President Václav Havel. A reminder of Chaim Herzog's visit to Terezín is a monument made of Jerusalem travertine stone, now set at the entrance of the Crematorium in the Jewish Cemetery.

After decades of changes in its position, role and style of management, a significant shift came on January 1, 1991: the Terezín Memorial became an institution under the direct administration of the Ministry of Culture. The new status was conducive to an all-round improvement of the quality of its work, helping to surmount fairly quickly problems of the past and to promote its image at home and abroad. A coherent concept, defining the tasks to be taken to rectify the distortions of the past and outline priority trends for the continued development of the institution, based on an analysis of its current status on the principles of its future functioning in the emerging social conditions, had to be drawn for the Terezín Memorial in the new political conditions. This document, entitled *The Concept of Activities and Development of the Terezín Memorial 1992–2000*, was discussed in April 1992, and

Václav Havel při pietním aktu
v Terezíně 20. 5. 1990.

Václav Havel during a commemorative rally in Terezín
on May 20, 1990.

Budova bývalé městské školy, kde byla do roku
1990 umístěna Stálá expozice historie Sboru
národní bezpečnosti a revolučních tradic
Severočeského kraje.

Building of the former municipal school until 1990 housing
Permanent Exhibition on the History of the National
Security (Police) Corps and the Revolutionary Traditions of
the North Bohemian Region.

a rozvoje Památníku Terezín v letech 1992–2000, byl projednán v dubnu 1992 a jeho definitivní verze byla schválena s platností k 1. červenci téhož roku. Materiál stanovil základní směry dalšího postupu a specifikoval hlavní úkoly a termíny jejich realizace. Významné bylo, že jednoznačně definoval poslání Památníku v celoevropském kontextu, a to jednak jako místa společného utrpení občanů řady evropských států, jednak jako unikátního pracoviště s velkým výchovným a vzdělávacím potenciálem. Již zde byl jako nosný směr dalšího rozvoje instituce vedle sbírkotvorné a výstavní činnosti definována aktivita na poli výchovy mladé generace k demokratickým hodnotám, proti násilí, rasové nenávisti, intoleranci a „všemu, co ohrožuje svobodu, lidská práva a mírový život lidí“. Mezi hlavní úkoly patřilo rovněž důstojné začlenění problematiky terezínského ghetta do celkové činnosti Památníku Terezín, právě tak jako vyvážený výzkum a prezentace dějin dalších nacistických represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích. Co nejdříve mělo dojít k zaplnění těch bílých míst, která vznikla v důsledku deformací minulosti.

Náprava zděděných problémů se týkala i otázek zdánlivě okrajových. Patřila k nim mimo jiné technická správa Malé pevnosti. K problémům, které zde vznikly, patřil havarijný stav podzemí – kanalizační stoky a cihlových konstrukcí. Bylo nezbytné vybudovat novou kanalizaci, která by odváděla odpadové vody mimo Malou pevnost, a vytvořit předpoklady pro její připojení na projektovanou čistírnu odpadních vod. Dalším velkým problémem byly neudržované a náletovými dřevinami poškozené fortifikační stavby. Jednak bylo narušeno jílové těsnění valů, jednak zarostly pevnostní příkopy řečiště procházející těmito příkopy a neprůchodným se stalo řečiště, které původně sloužilo k napouštění a čištění pevnostních příkopů. Šlo o problémy, jejichž řešení bylo mimořádně finančně náročné. Díky podpoře z programu záchrany kulturního dědictví Ministerstva kultury České republiky proběhla postupná oprava pevnostních valů. Výrazně také pokročila postupná obnova pevnostních příkopů. Později, v roce 2002, ukázala katastrofální povodeň nezbytnost pokračování těchto prací a nutnost postupně obnovit jak původní protipovodňová zařízení, tak postupně restaurovat cihlové zdi fortifikací Malé pevnosti.

Vraťme se však k úkolům, které byly pro další vývoj Památníku Terezín nejdůležitější. Jejich těžiště leželo především v oblasti historického výzkumu a na něj navazujícího postupného budování nových expozic, které by prezentovaly historické události vyváženě, bez účelových ideologických zkreslení a dogmat. Po vybudování Muzea ghetta bylo hlavním cílem připravit novou expo-

its definitive version was prepared as of July 1 of the same year. This laid down the key trends for the future and outlined the main tasks and deadlines for their completion. Of great importance was the fact that the Memorial's mission was also defined in no uncertain terms within a pan-European context, both as a place of common suffering of people from many European countries, and as a unique institution with its own considerable potential in educational and enlightening terms. This document, one of the first to do so, featured – as its highlighted trend of development – not only collection and exhibition activities but also its well-defined tasks in educating the young generation towards democratic values, against violence, racial hatred, intolerance and “everything that jeopardizes freedom, human rights and people's peaceful life”. Its paramount tasks included primarily an adequate and dignified incorporation of the theme of the Terezín Ghetto into the Terezín Memorial's overall museum activities, preparation of a well-balanced research program, and convincing presentation of the history of the other Nazi repressive facilities in Terezín and Litoměřice. This program also comprised the task of filling as fast as possible all the white spots in history caused by the distortions of the past.

Indeed, the goal of redressing the inherited problems concerned issues only seemingly marginal. These included, inter alia, technical upkeep of the Small Fortress. There were some newly emerging headaches, such as the disastrous conditions of the underground premises – sewers and brickwork structures. It was essential to build a new sewer network draining waste water from the Small Fortress, and to prepare for its linkup to the projected waste water purification station. Another big issue was the fortification system, overgrown with self-sowing woody species. The clay seals of the walls were cracking and the fortification ditches were overgrown with vegetation, blocking the riverbed which flowed through the ditches and originally served for their feeding and clean-up. These happened to be problems whose solution proved to be exceptionally costly. Thanks to the support from a program of the Ministry of Culture of the Czech Republic to salvage the country's cultural heritage, the fortification walls were gradually repaired. Marked progress was also achieved in the gradual reconstruction of the fortification ditches. The catastrophic flood in 2002 highlighted the urgent necessity of not only carrying on this work but also of restoring the original flood-control facilities while reconstructing the brick walls of the fortifications in the Small Fortress.

But let's get back to the tasks of greatest importance for the future of the Terezín Memorial. Their focal point lay primarily in the field of historical research and subsequent well-paced construction of new exhibitions, without any expedient ideological distortions or dogmas. After building the Ghetto Museum, the No. 1 goal was to prepare a new exhibition tracing the history of the Gestapo Police Prison in the Small Fortress Museum. A new display that originated soon afterwards in the Crematorium in the area of the Jewish Cemetery proved to be highly needed as well. As a

zici o dějinách policejní věznice gestapa v Muzeu Malé pevnosti. Potřebná byla rovněž nová expozice, jež vznikla zanedlouho v krematoriu v areálu Židovského hřbitova. Ta dosavadní totiž od 80. let ve velmi skromném rozsahu nahrazovala neexistující stálou expozici o dějinách terezínského ghetta. Poměrně záhy vznikaly také další stálé expozice: Terezín 1780–1939, Expozice výtvarného umění Památníku Terezín a Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945. Zcela nezbytné bylo rovněž zahájení výzkumu internačního tábora pro Němce, který existoval v Malé pevnosti v letech 1945–1948, a poté vybudování stálé expozice o tomto v minulosti tabuizovaném tématu.

Významné bylo také uspořádání mezinárodních konferencí, které podstatnou měrou přispěly k překonání informačních bariér mezi odborníky domácími a zahraničními, jež patřily k pozůstatkům minulosti.

V roce 1993 byl Památník Terezín pověřen vybudováním a správou zahraničních expozic České republiky v Ravensbrücku a Osvětimi. Zatímco expozice v Ravensbrücku byla vytvořena a zpřístupněna již v roce 1995, kdy probíhaly pamětní akce k výročí osvobození tohoto koncentračního tábora, vytvoření expozice České republiky v Osvětimi muselo být nejprve odloženo, protože ještě nebyla schválena celková koncepce národních expozic budovaných zeměmi, z nichž byli vězni do Osvětimi za nacistické okupace deportováni. K otevření nové expozice v Osvětimi proto došlo až v roce 2002 (viz dále).

Zcela nově byly formulovány úkoly v oblasti vzdělávání, po níž byla stále větší poptávka ze strany pedagogické veřejnosti. Ze skromných počátků se začala profilovat rozsáhlá a mnohostranná aktivita, která dnes patří k nosným činnostem Památníku. V rámci rychlého rozvoje vzdělávacích aktivit se zrodila myšlenka vytvořit v rámci Památníku Terezín Středisko setkávání, které by bylo trvalou základnou těchto aktivit. Díky iniciativě Památníku byla v roce 1993 zahájena jednání mezi ministerstvem kultury a ministerstvem obrany o bezúplatném převodu bývalých Magdeburských kasáren. Jejich výsledkem bylo předání kasáren Národnímu muzeu v Praze a rozhodnutí o provedení jejich rekonstrukce, jež by umožnila využití získaného objektu pro kulturní účely. Národní muzeum získalo v této budově prostory pro kvalitní depozitáře a zároveň se zavázalo poskytnout část tohoto komplexu Památníku Terezín pro jeho aktivity. Ten zde zřídil Středisko setkávání, nové expoziční prostory, depozitáře a na půdě víceúčelový prostor evokující atmosféru terezínského půdního divadla z doby ghetta.

Vedení Památníku Terezín v červnu roku 1996 zhodnotilo průběžné plnění jednotlivých úkolů dlouhodobé koncepce činnosti a stanovilo priority dalšího postupu.

matter of record, since the 1980s the existing one had replaced, though to a modest extent, the still lacking permanent exhibition on the history of the Terezín Ghetto. Other permanent exhibitions were installed comparatively soon, namely: Terezín 1780–1939, Art Exhibition of the Terezín Memorial and The Litoměřice Concentration Camp 1944–1945. Another urgent task was to launch a research project into the history of the detention camp for Germans, which existed in the Small Fortress in the years 1945–1948, to be followed by the installation of a new exhibition on this controversial theme of recent Czech history and a strict taboo in the past.

Equally important was the task of holding international conferences that greatly contributed to surmounting the existing information barriers between domestic and foreign scholars and researchers, leftovers from the past.

In 1993 the Terezín Memorial was commissioned to build and administer the Czech Republic's official exhibitions abroad, namely in Ravensbrück and Oświęcim (Auschwitz). While the exhibition of the Czech Republic in Ravensbrück was prepared and opened to the public already in 1995, in time for the commemorative actions to mark the anniversary of the liberation of that concentration camp, the establishment of a Czech national exhibition in Auschwitz had to be postponed. This was due to the overall concept of the national displays, to be built by the individual countries whose nationals had been deported to Auschwitz by the Nazis in WW II, which had yet to be approved. New exhibition in Auschwitz was inaugurated as late as in 2002 (see further).

Also reformulated were the key tasks in education, an area in ever greater demand on the part of the teaching community. A wide-ranging and multi-faceted portfolio of educational programs now constitutes the backbone of the Memorial's activities. Since its educational work had been developing at a very rapid pace indeed, an idea was born to build a Meeting Center as a permanent base for such activities and encounters. Thanks to this initiative of the Terezín Memorial, official talks on this project were commenced in 1993 by the Ministry of Culture and the Defense Ministry on a free-of-charge transfer of the former Magdeburg Barracks. Their outcome was the transfer of the object to the National Museum in Prague and the decision to reconstruct it and to facilitate its further use for cultural purposes. As a result, the National Museum acquired quality depositories in this object and the Museum pledged to provide part of the complex to the Terezín Memorial for its own activities. The Memorial established its Meeting Center, new exhibition halls, depositories and a multipurpose attic installation evoking the atmosphere of a Terezín attic theater from the time of the Ghetto.

In June 1996 the Terezín Memorial management reassessed the ongoing implementation of the individual tasks of its long-term concept, and laid down priorities for its future work. It noted that all the previous exhibitions that proved to be inadequate, inaccurately presenting the history of the repressive facilities in Terezín and Litoměřice, had already been replaced by new displays. Ac-

Přemísťování kříže ze zadní části do středu Národního hřbitova za pomoci vrtulníku, 27. 4. 1993.
Moving a cross by helicopter from the rear section to the center of the National Cemetery, April 27, 1993.

Umísťování Davidovy hvězdy na Národním hřbitově, 6. 4. 1995.
Installation of the Star of David in the National Cemetery, April 6, 1995.

Expozice dějin Terezína od založení pevnosti do roku 1939, květen 1991.
Exhibition on Terezín's history from the foundation of its fortress until 1939, May 1991.

Prozatímní expozice Muzea ghetta, otevřená 16. 10. 1991.
Provisional exhibition of the Ghetto Museum, opened on October 16, 1991.

Rekonstrukce okolí Muzea ghetta v prostoru bývalého dopravního hřiště v roce 1992.
Reconstruction of the surroundings of the Ghetto Museum on the site of a former children's traffic playground in 1992.

Park Terezínských dětí bezprostředně po otevření, červenec 1993.
Park of the Terezín Children immediately after its inauguration, July 1993.

Konstatovalo, že všechny bývalé expozice, nedostatečně a nepravdivě prezentující historii represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích, již byly nahrazeny expozicemi novými. Úkolem dalších nově vznikajících expozic v bývalých Magdeburských kasárnách bylo podle jeho záměrů zkvalitnit podstatným způsobem muzejní prezentaci především v oblasti kulturního dění v terezínském ghettu. Bylo symbolické, že Středisko setkávání bylo uvedeno do provozu právě v roce 50. výročí vzniku Památníku Terezín a zároveň byla veřejnosti zpřístupněna replika typické hromadné ubikace z doby ghetta i první z výše uvedených expozic o kultuře, nazvaná Hudba v terezínském ghettu. Stálá expozice Výtvarné umění v terezínském ghettu byla pak zpřístupněna v roce 1998, Literární tvorba v terezínském ghettu v roce 1999 a posléze jako poslední z této řady expozic v bývalých Magdeburských kasárnách v roce 2000 Divadlo v terezínském ghettu.

Velkým úkolem rovněž bylo vytvoření definitivní expozice Muzea ghetta. V roce 1991 bylo totiž možno vytvořit pouze expozici provizorní, o které se předpokládalo, že bude brzy nahrazena expozicí definitivní. Vzhledem k naléhavosti dalších úkolů, ale i velice omezeným finančním zdrojům, to však nebylo v původně zamýšleném časovém horizontu možné. Teprve ve druhé polovině 90. let se začala situace postupně měnit. Na základě veřejné soutěže byla nejprve zpracována synopse celé expozice a poté v roce 1997 připraveno její libreto. První část nové expozice věnovaná terezínským dětem byla díky finanční podpoře Nadace Terezínská iniciativa realizována již v roce 1998. Podmínkou pro vybudování hlavní části expozice bylo shromáždění dostatečného objemu finančních prostředků. Rozhodujícím momentem se proto stalo rozhodnutí Ministerstva kultury České republiky o udělení dotací v rámci vládního programu rehabilitace památníků. To umožnilo realizovat tři mimořádně důležité projekty. Prvním bylo dokončení stálé expozice v Muzeu ghetta, nazvané Terezín v „konečném řešení židovské otázky“ 1941–1945. Slavnostní otevření této expozice se konalo dne 26. listopadu 2001. Její dokončení přineslo především zkvalitnění použitých výstavních technik, jakož i poutavější prezentaci unikátních sbírkových předmětů a dokumentů. Jejím zpřístupnění předcházely rozsáhlé přípravné práce, spojené především se zapracováním nejnovějších poznatků historického výzkumu.

Program rehabilitace památníků umožnil také dokončit další důležitý úkol, kterým bylo již zmíněné vybudování české národní expozice v Osvětimi. Kromě rozsáhlého výzkumu a intenzivní akviziční činnosti bylo mimořádně náročné najít shodu v otázkách obsahových

cording to its conclusions, the newly installed exhibitions in the former Magdeburg Barracks had significantly upgraded the quality of the museum presentations, primarily in the field of culture and arts in the Terezín Ghetto. Symbolically, the Meeting Center was inaugurated in the year of the 50th anniversary of the Terezín Memorial, while a replica of a typical Terezín Ghetto dormitory as well as the first of the above mentioned exhibitions – the one entitled Music in the Terezín Ghetto – were unveiled. The exhibition Art in the Terezín Ghetto was opened in 1998, that on the Literary Work in the Terezín Ghetto in 1999, followed by the last display in the series: Theater in the Terezín Ghetto opened to the public in 2000.

Another major task was to design a definitive exhibition of the Ghetto Museum. As a matter of fact, back in 1991, it was possible to build only a temporary display that was expected to be replaced soon by a definitive exhibition. Due to the urgent need of discharging other tasks as well as a very strained budget, this proved to be impossible to accomplish according to the original schedule. It was only in the latter half of the 1990s that the situation was beginning to change step by step. First, on the basis of a public tender, a synopsis for the whole exhibition had been drafted, and then its libretto was prepared in 1997. The first part of the new exhibition, devoted to the children of Terezín, was completed as early as in 1998, thanks to the financial support from the Terezín Initiative Foundation. Construction of the main section of the display depended on the collection of adequate funding. Seen in this light, a decisive moment in the whole project was the decision of the Ministry of Culture of the Czech Republic to grant a subsidy as part of a Government program to rehabilitate the country's memorials. This made it possible to finish three extremely important projects in Terezín. The first was the completion of the permanent exhibition in the Ghetto Museum called Terezín in the "Final Solution of the Jewish Question" 1941–1945. This particular installation was inaugurated on November 26, 2001, its completion helping primarily to raise the overall quality of the exhibition techniques employed and introduce a more captivating method in presenting the unique collection items and documents. Its grand opening was preceded by large-scale preparatory works involving especially the task to systematize the latest findings in history research.

The program for the rehabilitation of the country's memorials also facilitated completion of another crucial task, namely installation of the afore-mentioned exhibition of the Czech Republic in Oświęcim. In addition to its challenging research requirements and intense acquisition policy, it was highly demanding to find consensus on the issues of content with the domestic partners involved in the project, i.e. organizations of the former prisoners and specialist institutions. It was equally testing to comply with the principles generally applied to individual national exhibitions when installing the display in the area of the former Auschwitz concentration camp. Following exacting preparations, the new exhibition of the Czech Republic entitled Prisoners from the Czech Lands in Ausch-

Rakouský spolkový kancléř Franz Vranitzky na návštěvě v Terezíně u příležitosti odhalení pamětní desky Ludwiga Czecha, 1. 9. 1993.

Austrian Federal Chancellor Franz Vranitzky visiting Terezín on the occasion of the unveiling of a commemorative plaque in honor of Ludwig Czech, September 1, 1993.

Prezident Státu Izrael Chaim Herzog při projevu na Židovském hřbitově 16. 10. 1991.

President Chaim Herzog of the State of Israel delivering a speech in the Jewish Cemetery, October 16, 1991.

Terezínská tryzna 15. 5. 1994. Václav Klaus, předseda vlády České republiky, při projevu.

Terezín Commemoration, May 15, 1994. Prime Minister Václav Klaus of the Czech Republic delivering a speech.

Oficiální hosté na Terezínské tryzně 16. 5. 1993.

Official guests attending the Terezín Commemoration, May 16, 1993.

Německý spolkový prezident Roman Herzog s chotí na návštěvě Terezína 2. 5. 1995.

German Federal President Roman Herzog with his wife visiting Terezín on May 2, 1995.

Brána I. dvora bývalé policejní věznice gestapa v Malé pevnosti s nápisem Arbeit macht frei. V pozadí pamětní deska židovských vězňů.

Gate to the First yard of the former Gestapo Police Prison with the inscription Arbeit macht frei. A commemorative plaque in honor of Jewish prisoners in the background.

Stálá expozice Malá pevnost Terezín 1940–1945 v Muzeu Malé pevnosti, otevřená v květnu 1995.

Permanent exhibition The Small Fortress Terezín 1940–1945 in the Small Fortress Museum, opened in May 1995.

Otevření stálé výstavy Výtvarná expozice Památníku Terezín v Muzeu Malé pevnosti, 15. 5. 1995.

Inauguration of the permanent display Art Exhibition of the Terezín Memorial in the Small Fortress Museum, May 15, 1995.

Budova Muzea Malé pevnosti.
Building of the Small Fortress Museum.

Popraviště v Malé pevnosti Terezín.
Execution ground in the Small Fortress in Terezín.

jednak s domácími partnery, tj. organizacemi bývalých vězňů a s odbornými institucemi, ale také respektovat zásady obecně platné pro národní expozice v areálu bývalého koncentračního tábora v Osvětimi. Po náročných přípravách se tak mohlo 8. května roku 2002 ve Státním muzeu v Osvětimi uskutečnit slavnostní otevření nové expozice Vězni z českých zemí v Osvětimi. Slavnostní projev přednesl předseda vlády Miloš Zeman a přítomna byla řada významných hostů, především pak mnoho bývalých vězňů.

Třetím projektem, který byl realizován s pomocí programu rehabilitace památníků, byl nákup a rekonstrukce domu ve Fučíkově ulici č. 232 v Terezíně. V domě byla vybudována nová ubytovna s kapacitou dvacet osm lůžek pro účastníky vzdělávacích programů, pracoviště vzdělávacího oddělení a seminární místnosti, jakož i skladové prostory. Tento objekt rozšířil ubytovací kapacitu Střediska setkávání a umožňuje přijímat najednou více skupin absolvujících vzdělávací programy.

Kromě realizace těchto projektů byl dokončen výzkum dějin internačního tábora pro Němce, který byl v Malé pevnosti zřízen v letech 1945–1948. Výsledky tohoto výzkumu byly publikovány v Terezínských listech i ve speciální publikaci, kterou Památník Terezín vydal. V roce 1998 byla o dějinách internačního tábora vytvořena stálá expozice v prostorách IV. dvora Malé pevnosti.

Rok 2001 byl rokem 60. výročí vzniku terezínského ghetta a zahájení transportů, které odvážely české Židy většinou nejdříve do Terezína a pak odtud dále na místa hromadného vyhlazování nebo otrocké práce. Vzpomínkové akce připomínající tyto tragické události vyvrcholily dne 16. října 2001 shromážděním bývalých vězňů terezínského ghetta v Kulturním domě v Terezíně. Hlavní projev přednesl ministr kultury Pavel Dostál. Na uvedené shromáždění navázalo slavnostní otevření nově zrekonstruovaných prostor bývalého Kolumbária a Ústřední márnice ghetta. V těchto objektech vznikly prostory pro umístění pamětních desek k uctění památky zničených židovských obcí i zavražděných jednotlivců, dále pak výstavní expozice přibližující úlohu těchto objektů v terezínském ghettu. Po možnosti umístění pamětních desek dlouho volaly organizace i rodiny bývalých vězňů, neboť jak známo naprostá většina obětí „konečného řešení“ nemá svůj hrob. Umístění těchto desek také pro ostatní návštěvníky představuje jednu z cest k personifikaci velké lidské tragédie. Program vzpomínkových akcí byl doplněn řadou pozoruhodných uměleckých vystoupení. S největší pozorností se setkala vystoupení Coco Schumanna, člena legendárního souboru Ghetto Swingers.

witz could be inaugurated in the Auschwitz-Birkenau State Museum in Oświęcim on May 8, 2002. A keynote speech was delivered by the then Czech Premier Miloš Zeman. The ceremony was attended by many distinguished guests, notably many former inmates.

The third project to be completed within the “memorials rehabilitation program” was the purchase and reconstruction of house No. 232 in Terezín’s Fučíkova Street. A new dormitory with a capacity of 28 beds was built for attendees of the Memorial’s educational training courses, plus offices for the Department of Education, rooms for holding seminars and workshops as well as storage facilities. This object has extended the accommodation capacities of the Meeting Center, making it possible to receive and accommodate more groups of people participating in our educational programs.

In addition to implementing these projects, the research program examining the history of the detention camp for Germans in the Small Fortress in 1945–1948 was also completed. Its results were published in the Terezín Yearbook and in a special publication issued by the Terezín Memorial. A permanent exhibition on the history of the detention camp was installed in the Fourth yard of the Small Fortress in 1998.

The year 2001 marked the 60th anniversary of the Terezín Ghetto and the start of transports that deported Czech Jewry first mostly to Terezín and from there to places of extermination or slave labor. Ceremonies commemorating these tragic events culminated on October 16, 2001, at a rally of the former Ghetto prisoners in Terezín’s community center. The main speech was delivered by the then Czech Minister of Culture Pavel Dostál. This rally was followed by inauguration of the newly reconstructed premises of the former Columbarium and the Ghetto’s Central Mortuary. These were the sites particularly suitable for the placement of special plaques commemorating the destroyed Jewish communities and murdered individuals, and an exhibition portraying the role of those objects in the Terezín Ghetto. In actual fact, an opportunity for installing such commemorative plaques had been requested for a long time by the organizations and families of the former inmates because, as is well known, most of the victims of the “Final Solution” have no grave of their own. Furthermore, such plaques have proved to be one of the ways of personifying to our visitors the immense human tragedy of the Holocaust. The Terezín Memorial’s program of commemorative events was accompanied by a number of compelling cultural performances. That given by the group of Coco Schumann, a member of the legendary ensemble The Ghetto Swingers, earned greatest applause.

Povodeň v srpnu 2002. Hasiči odčerpávají vodu z Národního hřbitova.

Flood in August 2002. Firemen pumping out water in the National Cemetery.

Povodeň 2002. Pohled na IV. dvůr Malé pevnosti po opadnutí vody.

Flood in August 2002. View of the Fourth yard of the Small Fortress after high water subsided.

Povodeň 2002. Mezi pecemi krematoria stála voda po dlouhé měsíce.

Flood in 2002. Water stood between the furnaces in the crematorium for months on end.

Povodeň 2002. Zničená expozice v krematoriu na Židovském hřbitově.

Flood in 2002. Damaged exhibition in the Crematorium in the Jewish Cemetery.

Povodeň 2002. Cella ve IV. dvoře Malé pevnosti.

Flood in August 2002. Cell in the Fourth yard in the Small Fortress.

Povodeň 2002. Poškozená modlitebna z doby ghetta.

Flood in 2002. Damaged prayer room from the time of the Ghetto.

POVODEŇ V ROCE 2002

V srpnu 2002 byl rozvoj Památníku Terezín náhle přerušen katastrofou, která způsobila obrovské škody. Některé byly natolik rozsáhlé, že je třeba počítat s tím, že jejich odstraňování bude probíhat ještě po dlouhou dobu. V důsledku povodně se řeka Labe rozvodnila natolik, že nejenže zatlačila tok Ohře obráceným směrem, ale rozlila se do širokého okolí. Zaplavena byla nejprve Malá pevnost a pak i samotné město. Postiženy tehdy byly všechny objekty Památníku Terezín. Pod vodou se ocitly přízemní prostory Muzea ghetta a Magdeburských kasáren. Poškozena byla modlitebna z doby ghetta v dnešní Dlouhé ulici, zcela zatopeny byly obřadní místnosti, Ústřední márnice ghetta a Kolumbárium včetně nedlouho předtím dokončených výstavních instalací. Zaplaven byly rovněž areál Národního hřbitova v předpolí Malé pevnosti a Malá pevnost samotná, Židovský hřbitov s krematoriem, jakož i pietní místo u Ohře, kde byl na rozkaz SS v roce 1944 do řeky vysypán popel tisíců obětí zpopelněných v krematoriu ghetta.

Pracovníkům Památníku Terezín se v krátké době mezi varováním a povinnou evakuací města podařilo dopravit do bezpečí naprostou většinu sbírek a větší část technického zařízení. Z fondů archivu a publikací z odborné knihovny tak byla vodou zasažena jen malá část. Nemohlo však být zabráněno zničení řady expozic, umístěných v přízemí budov. Zničeny byly rovněž depozitáře, pracovny a další prostory v přízemí různých objektů Památníku včetně jejich technického vybavení. Těžké škody vznikly také na původním zařízení vězeňských cel Malé pevnosti zaplavených vodou. Nejvíce byl postižen IV. dvůr Malé pevnosti, zaplavený až nad střechy cel.

Záchranné práce byly zahájeny bezprostředně po opadnutí vody. Vedle pracovníků Památníku se do nich obětavě zapojili i vojáci, hasiči a dobrovolníci z domova i ze zahraničí. Díky jejich úsilí se již po deseti dnech podařilo zpřístupnit návštěvníkům, třebaže s četnými omezeními, některé části Památníku. Škody však byly velké. Bylo zjevné, že jejich odstranění si vyžádá značné finanční prostředky. Památník se proto obrátil s výzvou o pomoc na organizace doma i v zahraničí. Tato výzva se setkala s velkým ohlasem. Není možné vyjmenovat na tomto místě jména všech dárců. V každém případě jsou příkladem jak lidské solidarity, tak rovněž významu, který lidé práci Památníku přikládají. Přitom je třeba zdů-

THE FLOOD IN 2002

In August 2002 the promising development of the Terezín Memorial was suddenly and dramatically interrupted by a catastrophe that caused immense damage. Some of the damage was so widespread that the removal of its consequences will take a long time. During the high-water the Elbe had flooded to such an extent that the river not only reversed the stream of the Ohře but also inundated a vast area far and wide. The Small Forest was flooded first, followed by the whole town. All the objects of the Terezín Memorial were affected as well: namely the ground floor premises of the Ghetto Museum and the Magdeburg Barracks. Also damaged was the prayer room in today's Dlouhá Street, while the funeral rooms, the Central Mortuary of the Ghetto and the Columbarium complete with their exhibitions that had been finished shortly before were inundated too. Also flooded was the area of the National Cemetery in the foreground of the Small Fortress and the Small Fortress itself, the Jewish Cemetery with the Crematorium as well as the memorial site on the banks of the Ohře where the ashes of thousands of victims cremated in the Ghetto's Crematorium were thrown into the river at the order of the SS in 1944.

Within a very short time indeed, still before the official flood warning and compulsory evacuation, the employees of the Terezín Memorial managed to bring to safety an absolute majority of exhibits, and a considerable part of its technical equipment. Only a small portion of the funds of the archives and publications stored in the specialized library were thus damaged. But try as they might, nobody could have saved a number of exhibitions on the ground floor of many buildings. Also destroyed were depositories, offices and other premises on the ground floor of various objects in the Memorial including their technical equipment. Heavy damage was caused to the original equipment of the flooded prison cells in the Small Fortress. The Fourth yard of the Small Fortress, flooded up to the cell roofs, was hit worst of all.

Salvage work was launched immediately after the high-water subsided. In addition to the employees of the Memorial, Czech Army troops, firemen and volunteers from home and abroad lent a helping hand. Thanks to their wholehearted efforts, a mere ten days after the flood, some parts of the Terezín Memorial could be reopened to visitors, even though with many limitations. Damage proved to be enormous, and it was evident that the elimination of the impact of the flood would be terribly costly indeed. That was why the Terezín Memorial appealed for local as well as international assistance. Its call was met with a widespread response. It is next to impossible to name here all the donors. In any case, this was an example of human solidarity as well as of the great signifi-

raznit, že nejrychlejší a jednoznačně rozhodující pomoc poskytl stát prostřednictvím Ministerstva kultury České republiky.

Od těchto událostí uplynuly už více než čtyři roky a většina prací na odstraňování škod způsobených povodní je již dokončena. Obnoveny jsou všechny expozice a zrestaurovány poškozené sbírkové předměty a dokumenty. V provozu jsou všechny objekty, které bylo nezbytné dočasně uzavřít. Je dokončeno restaurování modlitebny z doby ghetta, restaurovány byly všechny dřevěné předměty v celách, podlahy a nábytek v kancelářích Malé pevnosti. Přesto opravy některých škod jsou úkolem dlouhodobým. Jedná se například o rekonstrukci systému podzemních chodeb Malé pevnosti, nebo opravu podzemních prostor Kolumbária, kde díky povodni došlo ke zhroucení klenby v přístupové chodbě, nebo restaurování cihlových konstrukcí příkopů a valů Malé pevnosti.

cannot people ascribe to the Memorial and its work. Furthermore, it is vital to stress that the promptest and definitely greatest help came from the Czech state, through its Ministry of Culture.

More than four years have elapsed since those dramatic events, and most of the work to eliminate the flood-caused damage has been completed. All the exhibitions have been re-opened, the damaged collection items and documents have been restored. All the objects that had to be temporarily closed down are now back in operation. The restoration of the prayer room from the time of the Ghetto has been finished, and so has the reconstruction of all wooden objects in the cells, floors and furniture in the offices in the Small Fortress. Yet repairs of some of the damage remain to be long-term objectives. This applies, for instance, to the reconstruction of the system of underground corridors in the Small Fortress or the repair of the underground premises in the Columbarium where the vaulting in the access corridor had caved in due to the flood or the restoration of the brick structures of the ditches and walls of the Small Fortress.

Krematorium po zrestaurování,
duben 2005.

Crematorium after restoration,
April 2005.

Obnovená expozice v krematoriu,
duben 2005.

Reopened exhibition in the Crematorium,
April 2005.

Obnovená pitevna v krematoriu,
duben 2005.

Reopened dissection room in the
Crematorium, April 2005.

Stálá expozice Terezín 1780–1939 ve vstupní části Malé pevnosti.
Permanent exhibition Terezín 1780–1939 in the entrance to the Small Fortress.

Stálá expozice Milada Horáková v Pamětní síni Malé pevnosti.
Permanent exhibition Milada Horáková in the Memorial Hall of the Small Fortress.

Stálá expozice Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945 ve III. dvoře Malé pevnosti.
Permanent exhibition The Litoměřice Concentration Camp 1944–1945 in the Third yard of the Small Fortress.

Pohled do expozice Malá pevnost Terezín 1940–1945.
View of the exhibition The Small Fortress Terezín 1940–1945.

Předsednictvo konference Fenomén Holocaust dne 8. 10. 1999
People chairing the conference The Holocaust Phenomenon on October 8, 1999.

Mezinárodní konference Holocaust ve vyučování, 15. 1. 2000.
International conference The Holocaust in Education, January 15, 2000.

VZDĚLÁVÁNÍ V PAMÁTNÍKU TEREZÍN

V období po roce 1989 se novým významným polem činnosti Památníku Terezín stala vzdělávací činnost, v této publikaci již zmiňovaná v různých souvislostech. Počátky vzdělávací činnosti v Památníku Terezín spadají již do doby před rokem 1989. Tehdy do Terezína směřovaly skupiny žáků základních a studentů středních škol. Tato návštěva Terezína byla povinná, což se logicky rovněž promítalo do nižších efektů výchovné práce. Jejich hlavní příčinou byla deformovaná prezentace dějin Terezína ve výkladu, který se samozřejmě odrážel v charakteru muzejních expozic. Specifické vzdělávací programy tehdy připravovány nebyly a vzdělávací činnost většinou spočívala v provádění skupin mladých lidí Malou pevností. Jiné metody pedagogické práce nemohly být uplatněny, protože Památník nebyl pro tuto práci vybaven personálně ani organizačně. Disponoval pouze třemi průvodci a pamětníci dodnes vzpomínají na situaci, kdy všichni odborní pracovníci včetně ředitele museli provádět skupiny návštěvníků.

K založení samostatného vzdělávacího oddělení došlo koncem roku 1992 a již na začátku roku následujícího nabídlo zájemcům své první programy. Od té doby připravuje a realizuje různé semináře a spolupracuje se školami. Zpočátku to bylo pouze v Litoměřicích a okolí, postupně se však jeho záběr rozšířil prakticky na celou republiku. Na základě postupně získávaných zkušeností byla vytvořena dnešní široká nabídka programů pro různé věkové skupiny mládeže s rozdílnými úrovněmi předchozího vzdělání o této problematice.

Poměrně záhy začalo vzdělávací oddělení spolupracovat i se skupinami ze zahraničí. Průkopnické na tomto poli byly semináře pro učitele základních a středních škol, které Památník Terezín připravoval ve spolupráci s braniborským ministerstvem pro mládež, kulturu a sport. Tyto semináře se konají obvykle na konci letních prázdnin a doposud se uskutečnilo již třináct těchto setkání. Pro naše učitele tyto semináře znamenaly příležitost dozvědět se, jakým způsobem se s tématem holokaustu pracuje na německých školách a pro lektory našeho vzdělávacího oddělení příležitost k poznání některých pedagogických postupů.

Záhy po svém vzniku začíná vzdělávací oddělení organizovat literární a výtvarné soutěže, kterých se účastní každým rokem více žáků a studentů s různými literárními

EDUCATION IN THE TEREZÍN MEMORIAL

Ever since 1989 educational work, mentioned in this booklet in different contexts, has been a novel and very important field of activities. The early days of the Terezín Memorial's educational activities date to the period before 1989. Already then groups of elementary school pupils and secondary students kept coming to Terezín for courses. However, such visits were part of the compulsory school curricula, which was logically reflected in lower educational effects of such programs. But the main reason for a lesser efficiency of its courses was the distorted nature of the presentation of Terezín's history during explanations, which naturally found its expression in the character of museum exhibits as well. No specific training programs were prepared in the Memorial before 1989, and its educational activities usually boiled down to guided tours for student groups through the Small Fortress. Other educational methods could not be applied since the Terezín Memorial had not been sufficiently equipped for that either in personnel or organizational terms. There were only three guides available, and old-timers still remember when all the specialist employees, the Director included, had to guide groups of visitors through the Memorial.

An independent Department of Education was established at the end of 1992, and already at the beginning of the following year it came up with its first programs. Since then it has been preparing and holding individual seminars, while working with individual schools. Initially, this kind of cooperation was limited to schools in Litoměřice and its surroundings, but gradually its sweep of activities has been extended to cover virtually the whole country. Proceeding from its accumulated experience, the Department has built up today's wide-ranging offer of programs tailor-made for different age groups of youth with differing levels of education.

Relatively soon afterwards the Department of Education established contacts with groups of foreign students. Its pioneering projects in this field included seminars for elementary and secondary school teachers prepared by the Terezín Memorial in conjunction with the Brandenburg Ministry of Youth, Culture and Sports. Usually held at the end of the summer vacations, these seminars have been organized for thirteen years now. They offer a very good opportunity for Czech teachers to learn how the subject of the Holocaust is explained and taught at German schools, while the lecturers of Terezín's Department of Education can pick up some new teaching methods as well.

Soon after its establishment the Department of Education started organizing literary and art competitions, which are annually attended by a steadily rising number of pupils and students

mi a výtvarnými díly. Jejich pobyt v místech poznamenaných tragickou historií je jedním ze zdrojů inspirace pro tvorbu jejich děl. Ta nejlepší jsou vystavována či publikována Památníkem Terezín. Ve druhé polovině devadesátých let se Památník Terezín zapojil do iniciativy zaštitěné prezidentem Václavem Havlem, která později dostala název Fenomén holokaustu. V rámci této iniciativy byla uspořádána pod stejným názvem mezinárodní vědecká konference. Konala se ve dnech 6. až 8. října 1999. Jednání prvního dne proběhlo v reprezentačních prostorách Pražského hradu a po další dva dny pokračovalo ve Středisku setkávání Památníku Terezín v bývalých Magdeburských kasárnách. Konference představovala vyústění dva roky trvajících aktivit, v nichž Památník Terezín působil jako hlavní nositel celého uvedeného projektu. Cílem konference bylo projednání výsledků dosavadního historického výzkumu této problematiky a určení jeho priorit v nejbližší budoucnosti, ale také osvětové působení a podpora rozvoje vzdělávání.

Protože se jednalo o konferenci mezinárodní, posloužila rovněž k výměně poznatků na mezinárodní bázi. Ve fázi jejich příprav došlo mimo jiné k navázání spolupráce s mezinárodním sdružením vytvořeným na základě mezivládní dohody řady států a nazvané Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research.

Prvními konkrétními výsledky této spolupráce se stalo vyslání několika skupin českých pedagogických pracovníků do různých institucí působících v této oblasti ve Spojených státech, Izraeli a v Nizozemsku.

Poznanky, které byly při spolupráci s uvedeným sdružením získány, napomohly rovněž při přípravě nového velkoryse založeného projektu dalšího vzdělávání českých učitelů. Pod názvem „Jak vyučovat o holokaustu“ se začaly uskutečňovat semináře, k jejichž uspořádání spojili své síly pracovníci Památníku Terezín, Židovského muzea v Praze a Muzea romské kultury v Brně.

Byl tak položen základ systému vzdělávání pedagogů o holokaustu. Dnes má tento systém již několik stupňů. Prvním jsou již zmíněné základní třídení semináře, které účastníkům poskytují informace o holokaustu v českých zemích i širších souvislostech jeho průběhu v rámci dalších okupovaných částí Evropy, ale také o judaismu, židovských tradicích a zvycích a historii Židů v českých zemích. Do programu těchto seminářů je rovněž zařazeno téma genocidy Romů, jakož i tradic a zvyků Romů a otázky jejich soužití s většinovým obyvatelstvem. Po absolvování tohoto semináře mají učitelé možnost zúčastnit se každoročního mezinárodního čtyřdenního semináře „Holokaust ve vzdělávání“. Na tomto semináři pravidelně vystupují ex-

who send in various literary and graphic works of their own. As a rule, their stay in places steeped in such a tragic history is one of the sources of children's creative work. The best competition entries are then displayed or published by the Terezín Memorial. In the second half of the 1990s the Memorial joined an initiative held under the aegis of President Václav Havel and later named the Holocaust Phenomenon. An international scholarly conference of the same name took place within that project between October 6–8, 1999. Its opening program was held in the representative premises of the Prague Castle, for the remaining two days of the conference its delegates moved to the Terezín Memorial's Meeting Center in the former Magdeburg Barracks. As a matter of record, this was the climax of a two-year project in which the Terezín Memorial acted as the main organizer. The key purpose of the conference was to discuss the results of historical research of the Holocaust phenomenon, outline priorities for the nearest future, promote adult education and support the Memorial's educational activities.

Because of its international dimension, the conference was also useful as an exchange of experience with foreign partners. During its preparations the Terezín Memorial established, inter alia, contacts with an international association formed on the basis of an intergovernmental agreement and called "Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research".

The first specific outcome of this cooperation was the sending of several groups of Czech teachers to various institutions in the United States, Israel and the Netherlands.

Their newly gained findings and experience also helped in the drafting of a new ambitiously conceived project for the further education of Czech teachers. Entitled "How to Teach about the Holocaust", this is a series of seminars jointly organized by the Terezín Memorial, the Jewish Museum in Prague, and the Museum of Romany Culture in Brno.

In fact, this has paved the way for a long-term system of teacher training on the Holocaust. Today this is a structure offering several different levels. The first tier is the afore-mentioned three-day seminar providing information on the Holocaust in the Czech lands as well as clarifying its broader context in other parts of the Nazi-occupied Europe. This comes complete with lectures on Judaism, Jewish traditions and customs, and the history of the Jews in the Czech lands. The seminars also cover the subject of the genocide of the Roma population, as well as Roma traditions and customs and the issue of their co-existence with the majority population. After attending this type of seminars, participants are offered a chance to take part in an annual four-day seminar "Holocaust in Education". Specialists from foreign institutions are regular lecturers at this seminar where Czech teachers have an opportunity to hear about the Holocaust in other Nazi-occupied countries and attend numerous workshops offering modern teaching methods applied abroad. These two types of seminars are followed by third-level

perti ze zahraničních institucí a naši učitelé se mohou v přednáškách seznámit s průběhem holokaustu v dalších zemích okupovaných nacisty a v řadě workshopů s moderními pedagogickými metodami používanými v různých zemích. Na uvedené dva stupně seminářů navazují semináře třetího stupně, které jsou střídavě připravovány spolu se zahraničními partnery z památníků v Osvětimi a Ravensbrücku. Celý systém je pak završen závěrečným čtvrtým stupněm: desetidenním seminářem v památníku holokaustu Yad Vashem v Jeruzalémě. Celkem se do tohoto systému od počátku zapojilo již více než 1300 učitelů z různých typů škol z celé republiky.

Jedním z výsledků, které tento projekt přinesl, je zvyšování podílu české mládeže na celkové návštěvnosti Památníku Terezín. Učitelé se totiž většinou vrací do Terezína se svými žáky a studenty. To je skutečnost o to cennější, že na počátku devadesátých let došlo k hrozivému poklesu podílu české mládeže na celkové návštěvnosti.

courses, prepared alternately with the foreign partners in the Auschwitz and Ravensbrück Memorials. The entire system culminates with the fourth tier: a ten-day seminar in the Holocaust Memorial Yad Vashem in Jerusalem. All in all, more than 1,300 teachers from different types of schools all over the country have participated in the project.

One of the results of this project is the growing number of Czech youth visiting the Terezín Memorial. As a matter of fact, teachers tend to return to Terezín with their own pupils and students. This finding is all the more valuable because in the early 1990s the overall share of Czech youth in the number of visitors in Terezín registered an alarming slump.

Prezident České republiky Václav Havel a izraelský prezident Ezer Weizmann s chotí v Památníku Terezín, 12. 1. 1996.
 President Václav Havel of the Czech Republic and Israeli President Ezer Weizmann with his wife in the Terezín Memorial, January 12, 1996.

Americká ministryně zahraničí Madeleine Allbright při prohlídce expozic Památníku Terezín, 31. 8. 1997.
 US Secretary of State Madeleine Allbright visiting the Terezín Memorial's exhibitions, August 31, 1997.

Ministr kultury České republiky Pavel Tigrid a předseda Senátu Parlamentu České republiky Petr Pithart při návštěvě Památníku Terezín 7. 9. 1997.
 Czech Minister of Culture Pavel Tigrid and Chairman of the Senate of the Parliament of the Czech Republic Petr Pithart during their visit to the Terezín Memorial on September 7, 1997.

Manželka prezidenta USA Laura Bush, předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky Václav Klaus, předseda vlády Slovenské republiky Mikuláš Dzurinda, předseda vlády České republiky Miloš Zeman a velvyslanec USA v České republice Craig Stapleton na Terezínské tryzně 19. 5. 2002.
 Mrs. Laura Bush, wife of the US President, Mr. Václav Klaus, Chairman of the House of Deputies of the Parliament of the Czech Republic, Prime Minister Mikuláš Dzurinda of the Slovak Republic, Czech Prime Minister Miloš Zeman and US Ambassador to the Czech Republic Craig Stapleton at the Terezín Commemoration, May 19, 2002.

Německý spolkový kancléř Gerhard Schröder v doprovodu předsedy vlády České republiky Jiřího Paroubka při prohlídce expozic Památníku Terezín 17. 5. 2005.
 German Federal Chancellor Gerhard Schröder accompanied by Prime Minister Jiří Paroubek of the Czech Republic viewing exhibitions of the Terezín Memorial on May 17, 2005.

NÁVŠTĚVNOST

NUMBER OF VISITORS

Památník Terezín patří k nejnavštěvovanějším muzeím v České republice. Graf č. 1 zachycuje návštěvnost v Malé pevnosti, tedy v tom z objektů, který je návštěvníkům přístupný nejdéle. Pokud bychom sem započítali také návštěvníky z ostatních objektů Památníku Terezín, kde se návštěvnost soustavně sleduje – Muzea ghetta (otevřeno od roku 1991, graf č. 3) a bývalých Magdeburských kasáren (otevřena od roku 1999, rovněž graf č. 3), došli bychom k podstatnému navýšení „celkové“ návštěvnosti, které by však bylo nepřesné, neboť většina návštěvníků, kteří si prohlédnou Muzeum ghetta nebo Magdeburská kasárna, zároveň navštíví Malou pevnost, a proto by byli v celkové návštěvnosti zahrnuti vícekrát. Návštěvnost v těchto objektech je proto sledována odděleně. Současně je zjišťována návštěvnost podle jednotlivých států – v současné době se jedná o občany z téměř stovky států světa. Návštěvnost je zaznamenávána strukturovaně (studenti, dospělí, důchodci, rodinné vstupné apod.).

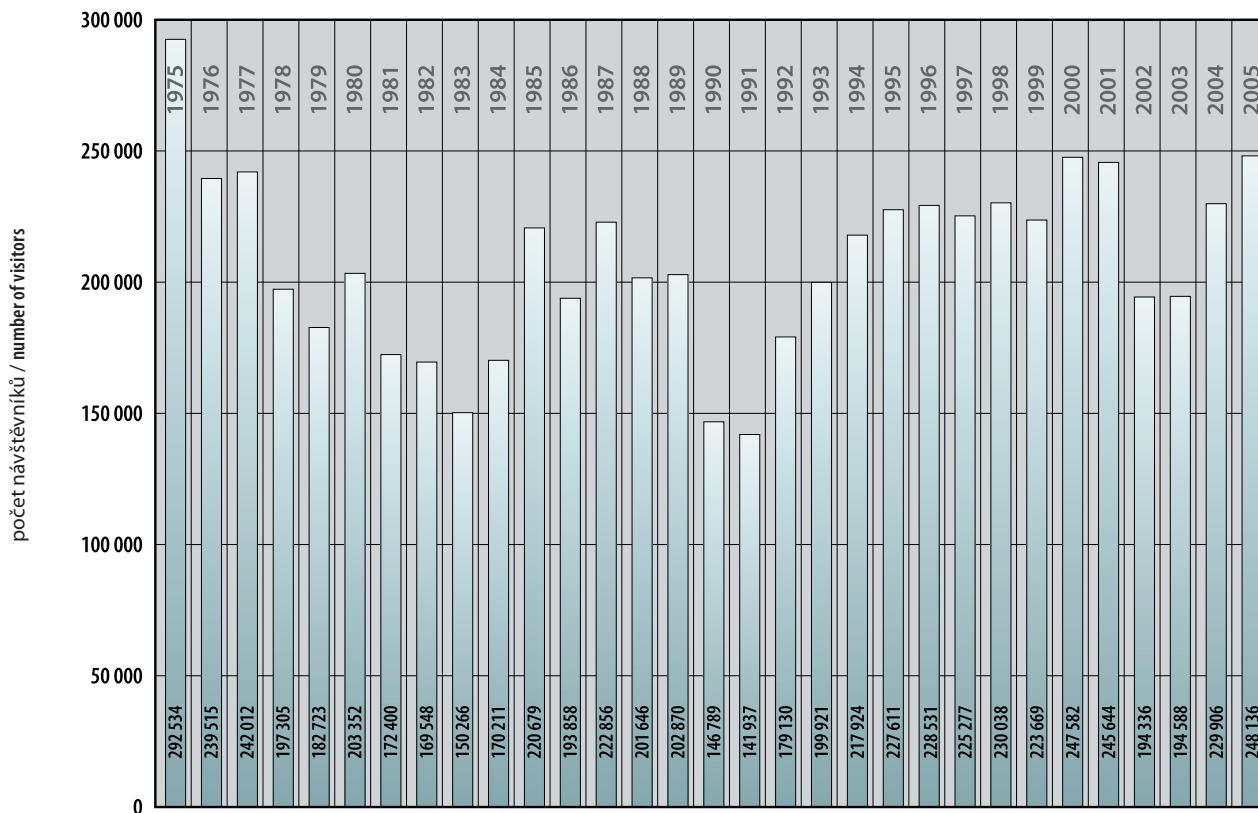
Z grafů je patrné, že i návštěvnost v Památníku Terezín odrážela nejrůznější vnější vlivy a v čase se měnila. Vyšší návštěvnost byla v letech významných výročí (1975, 1985, 1995, 2000) a naopak významně poklesla například v roce 1990 (z 202 870 v roce 1989 na 146 789 návštěvníků – pokles o téměř 30 procent) v souvislosti se zásadními změnami v zemích bývalého komunistického bloku. Ze statistik tehdy zcela zmizeli návštěvníci z bývalého Sovětského svazu, Jugoslávie, Kuby a z dalších zemí „reálného socialismu“. Především však přestali do Terezína jezdit takoví návštěvníci, jako byly „pracovní kolektivy“, skupiny příslušníků ozbrojených složek, kteří zde skládali vojenskou přísahu, žáci škol skládající pionýrský slib (viz vývoj počtu domácích návštěvníků, graf č. 2) a příslušníci různých organizací. Zcela jiné příčiny měl pokles návštěvnosti v letech 2002 a 2003. Byl totiž jedním z důsledků ničivé povodně (samotný Památník byl po 14 dní uzavřen a celkové škody v něm dosáhly desítky milionů korun). Tato léta byla nadto poznamenána celoevropskou ekonomickou recesí a zároveň strachem z terorismu, ústícím v celkový útlum cestování. Návštěvnost z let 2004 a 2005 však ukazuje, že se situace opět zlepšuje. Na jejím vývoji se také odráží konání akcí, jako jsou například každoroční květnové vzpomínkové akce, vernisáže stálých i příležitostných výstav aj.

The Terezín Memorial ranks among the most frequently visited museums in the Czech Republic. The development of the number of visitors to the Small Fortress in individual years is depicted in chart No. 1 which, however, captures only this object that has been opened to visitors for the longest period of time. If we calculated the number of visitors to other objects in the Terezín Memorial, where the rate of visitors is followed – the Ghetto Museum (opened since 1991, chart No. 3) and the former Magdeburg Barracks (opened since 1999, also chart No. 3), we would register a substantial rise in the “total” number of visitors. However, this would be grossly inaccurate, since most of the visitors coming to the Ghetto Museum or the Magdeburg Barracks also go to the Small Fortress, and would have been included in the total rate of visitors more than once. Numbers of visitors in those objects are therefore followed separately. Furthermore, their nationality is also identified and recorded according to individual states – citizens from close to a hundred countries of the world have come to the Memorial to date. The rate of visitors is also registered in a structured manner (students, adults, retired people, family admissions etc.).

The charts given here make it quite clear that over the years the overall rate of visitors to the Terezín Memorial has mirrored diverse external effects, and changed with the passage of time. Higher numbers were recorded in the years marking major anniversaries (1975, 1985, 1995, 2000) and, on the contrary, dropped slightly, for instance, in 1990 (from 202,870 in 1989 to 146,789 visitors, a slump of almost 30 %), following the far-reaching changes in the countries of the former communist bloc. At that time, visitors from the former Soviet Union, Yugoslavia and Cuba, and some other states known as countries of “real socialism”, actually totally disappeared from the statistics. However, the main groups of visitors who have now vanished from the records are such categories as “working collectives” from industrial plants and institutions, Army servicemen who came to Terezín for their military oaths of allegiance, schoolchildren making their Young Pioneer (or Communist Youth League) oaths (see development of the number of the home-side visitors, chart No. 2), and people from different organizations. The actual causes of the drop in the number of visitors in 2002 and 2003 were completely different. This was the result of the devastating flood (the Memorial itself was closed for two weeks, and the overall damage reached dozens of millions of Czech crowns). Moreover, those years were marked by a pan-European economic slump and widespread fear of terrorism, two factors that combined to cause a slump in international traveling. However, the rate of visitors to the Terezín Memorial in the years 2004

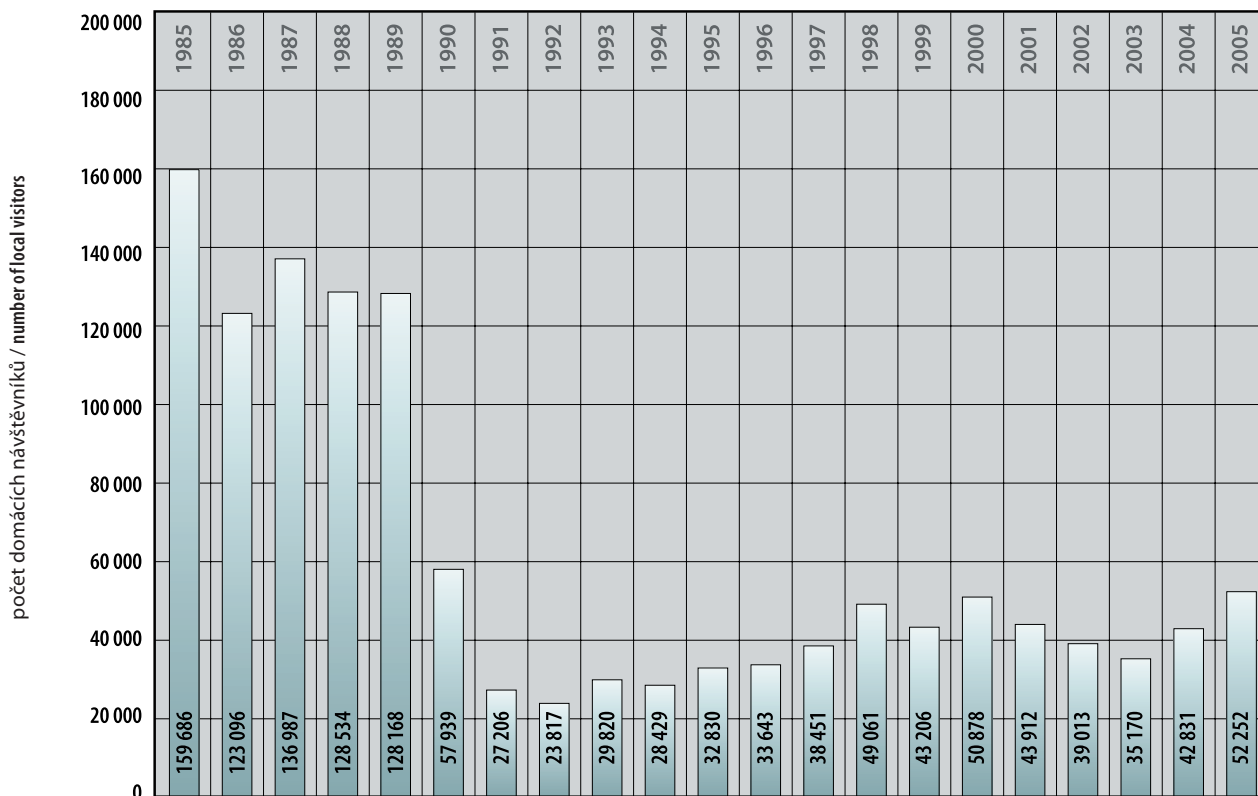
Graf 1: Návštěvnost v Malé pevnosti Terezín

Chart 1: Number of visitors to the Small Fortress in Terezín

Graf 2: Počty domácích návštěvníků v Malé pevnosti Terezín

Chart 2: Number of local visitors to the Small Fortress in Terezín

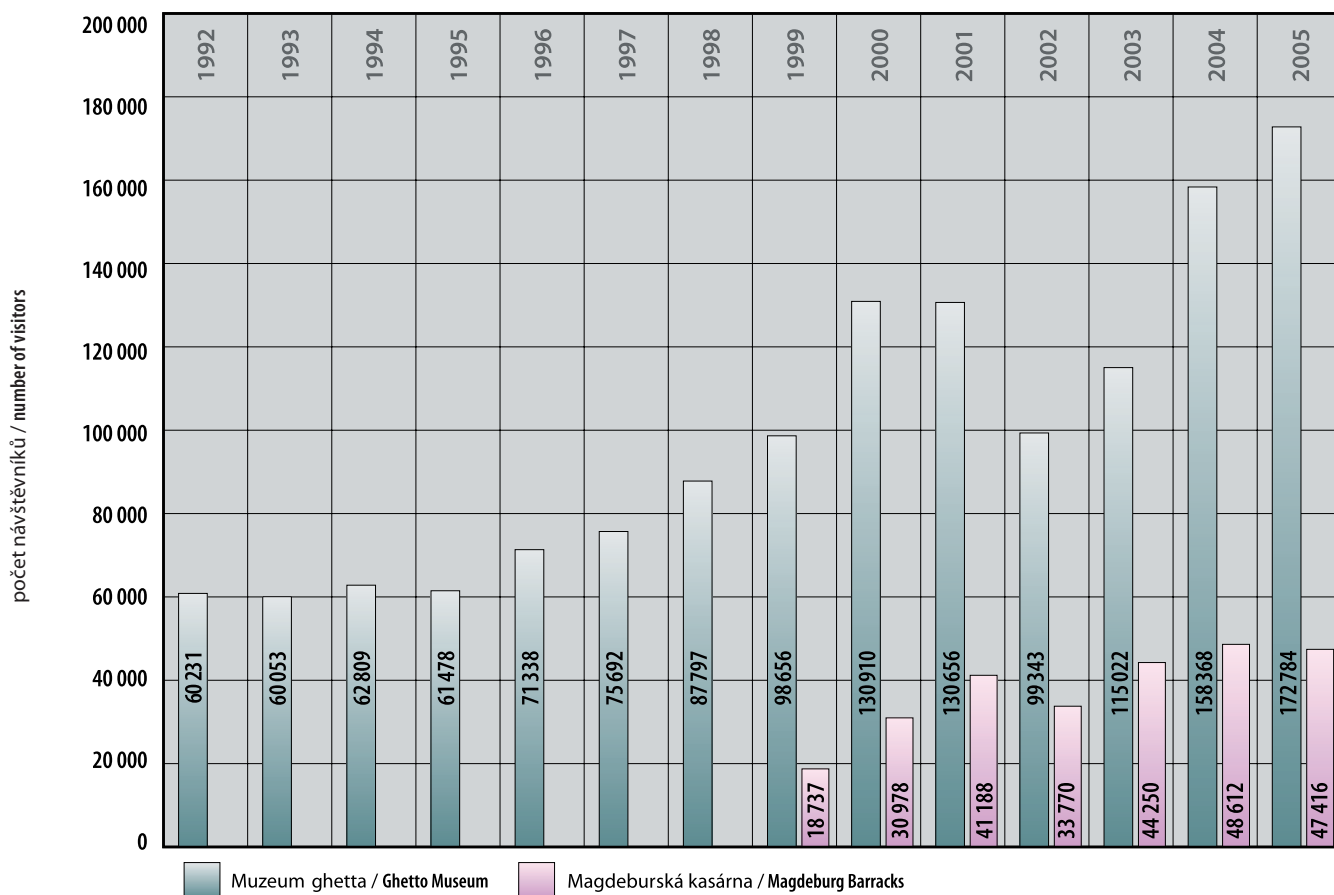
V roce 1997 proběhlo v Památníku Terezín dotazníkové šetření, které se zabývalo motivační strukturou návštěvníků Památníku. Cílem šetření bylo zjistit, s jakými očekáváními k nám naši návštěvníci přijíždějí, jak jsou či nejsou jejich očekávání naplňována, a tak získat možnost přesněji jejich potřeby reflektovat. Výsledky výzkumu byly prezentovány na mezinárodní konferenci Terezín po roce 2000 – památková rezervace a moderní město, konané v listopadu 1997 v Terezíně, a publikovány v Terezínských studiích a dokumentech 1998. Jedním z hlavních závěrů, které tento výzkum přinesl, byl poznatek o tom, že zahraniční návštěvníci návštěvu Terezína dlouhodobě připravují. Nepřijíždějí tedy nahodile, ale rozhodnutí o návštěvě bývá učiněno již dlouho před začátkem jejich cesty do České republiky.

and 2005 shows that the overall picture has been improving. The chief causes of such improvements are the holding of such annual events as the commemorative rallies in May, previews of permanent exhibitions etc.

Back in 1997, the Terezín Memorial conducted an opinion survey to examine the structure of motivations that bring visitors to Terezín. Its aim was to identify individual types of visitors' expectations, whether and how these are fulfilled or not, and how to get a chance to reflect their genuine needs more accurately. The results of this survey were presented at an international conference Terezín After 2000 – Urban Reservation and a Modern Town, held in the town in November 1997. They were also published in a yearbook called Terezín Studies and Documents 1998. One of the key conclusions of this research project was that foreign visitors prepare themselves for their visit to Terezín purposefully. They do not come on the spur of the moment but following a mature decision taken long before the start of their journey to the Czech Republic.

Graf 3: Návštěvnost Muzea ghetta a Magdeburských kasáren

Chart 3: Number of visitors to the Ghetto Museum and the Magdeburg Barracks

Hlavní brána Malé pevnosti, současný stav.
Main gate of the Small Fortress, current status.

Pietní místo u Ohře, stav v roce 1999.
Memorial site near the Ohře, status in 1999.

Památník sovětských vojáků.
Memorial to Soviet Soldiers.

Národní hřbitov.
National Cemetery.

Modlitebna z doby ghetta.
Prayer room from the time of the Ghetto.

Zbytky železniční vlečky a pamětní deska obětí genocidy Židů z českých zemí v letech nacistické okupace.
Remnants of the railway siding and the commemorative plaque to the victims of the genocide of the Jews in the Czech lands during the years of Nazi occupation.

Tzv. půdní divadlo v bývalých Magdeburských kasárnách.
So-called attic theater in the former Magdeburg Barracks.

KONCEPCE ČINNOSTI PAMÁTNÍKU TEREZÍN V LETECH 2006–2010

Po překonání hlavních negativních vlivů a škod způsobených povodní v roce 2002 vstoupil Památník Terezín do dalšího období rozvoje své činnosti v normálních podmínkách. Formy a cíle jeho činnosti pro budoucích pět let byly formulovány v koncepci jeho činnosti na léta 2006–2010, která stanoví následující hlavní úkoly:

Vědeckovýzkumná činnost

Tuto činnost bude zajišťovat historické oddělení, které se zaměří na pokračování základního výzkumu dějin represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích v období nacistické okupace, jež bude zahrnovat systematické rešerše v domácích i zahraničních archívech a kontakty s domácími i zahraničními institucemi i jednotlivci zabývajícími se touto problematikou. Konkrétně se bude jednat o tyto úkoly:

- Výzkum dějin terezínského ghetta s důrazem na objasnění úlohy táborového velitelství SS, role jednotlivých velitelů tábora a poválečných osudů jednotlivých příslušníků SS, objasnění úlohy a struktury samosprávy ghetta, vztahů mezi komunitami z různých zemí, které přicházely do terezínského ghetta, ale také objasnění počtů, postavení a dalších osudů specifických skupin vězňů.

- Zpracování evidenčních listů židovských obyvatel Protektorátu Čechy a Morava a využití tohoto pramene k dalšímu doplňování databáze bývalých vězňů terezínského ghetta, na níž Památník Terezín spolupracuje s Institutem Terezínské iniciativy v Praze.

- Shromažďování dokumentů týkajících se židovského obyvatelstva, které bylo v letech 1941–1945 deportováno do ghetta Terezín, ze všech státních okresních archivů v České republice.

- Shromažďování materiálů o osudech Židů ze Sudet, kteří prošli ghettem Terezín.

- Ve výzkumu policejní věznice gestapa v Malé pevnosti bude hlavní důraz položen na dobudování databáze bývalých vězňů a získání co největšího počtu údajů o okolnostech zatčení, věznění a dalších osudů v letech okupace. Zpracovány budou i materiály z moravských archivů, které doposud nebyly plně využity. Práce na doplňování databáze bude v zásadě dokončena do konce roku 2008 (dílčí doplňování se předpokládá jako trvalý proces u každé takové databáze). Do roku 2010 pak

CONCEPT OF THE TEREZÍN MEMORIAL'S ACTIVITIES – 2006–2010

Having surmounted and eliminated the key adverse effects and damage of the 2002 flood, the Terezín Memorial has entered another stage in its development in a good shape. The actual forms and objectives of its activities in the next five years have been formulated in its concept for the years 2006–2010. This sets the following key tasks:

Scientific and Research Activities

This kind of activity will continue to be provided by the Department of History which will keep focusing its research on the repressive facilities in Terezín and Litoměřice during the Nazi occupation. This will encompass systematic research in domestic and foreign archives, while fostering contacts with Czech and foreign institutions and individuals studying these issues. Specifically, the following subjects will be covered:

- Research into the history of the Terezín Ghetto with an accent placed on clarifying the role of the SS Camp Headquarters, the individual Camp Commanders, and the postwar fate of the individual SS-officers. Focus will also be laid on explaining the role and structure of the Ghetto Self-Administration as well as the relations among the various communities of prisoners from different countries in the Terezín Ghetto. Other research topics will include specification of the numbers, position and further destiny of some specific groups of inmates.

- Elaboration of registration sheets listing the Jewish inhabitants in the Protectorate of Bohemia and Moravia, to be followed by the use of this source of information to supplement a database containing the names of Terezín Ghetto inmates, a project in which the Terezín Memorial has been working with the Terezín Initiative Institute in Prague.

- Collection of documents obtained from all the state district archives in the Czech Republic on the Jewish population deported to the Terezín Ghetto between 1941 and 1945.

- Collection of materials on the fate of Sudeten Jews imprisoned in the Terezín Ghetto.

- In its research into the history of the Gestapo Police Prison in the Small Fortress, the Department of History will prioritize the task of completing a database of former inmates and building its largest corpus of data clarifying the circumstances of their arrest, imprisonment and subsequent destiny in the years of the Nazi occupation. Documents from Moravian archives that have not yet been fully utilized will be also studied and processed. Work on the completion of the database will have been essentially finished by the end of 2008 (additional data inclusion is envisioned as an on-

bude připravena jako tištěný výstup publikace Pamětní kniha vězňů policejní věznice gestapa Malá pevnost Terezín 1940–1945.

■ Pokračovat budou práce na doplňování a rozšiřování databází vězňů dalších nacistických represivních zařízení. Jedná se především o databázi bývalých vězňů poboček koncentračního tábora Flossenbürg na území českých zemí a dále o dvě databáze bývalých vězňů z českých zemí, kteří v prvním případě byli deportováni do koncentračního tábora Ravensbrück a ve druhém do koncentračního tábora Mauthausen.

■ Výzkum koncentračního tábora Litoměřice se zaměří především na doplňování databáze bývalých vězňů a objasňování úlohy německých firem využívajících vězeňskou pracovní sílu při výstavbě podzemních továren u Litoměřic.

■ Pokračovat bude sběr vzpomínek doposud žijících bývalých vězňů represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích. Časový horizont příštích pěti let zahrnuje v podstatě poslední období, kdy je možno takové vzpomínky ještě získat.

■ Pracovníci Památníku Terezín se budou účastnit vědeckých konferencí a seminářů k tematice, která je náplní jejich práce, a připravovat pro tato jednání příspěvky prezentující výsledky jejich výzkumu. Pokračovat bude rovněž soustavná publikační činnost pracovníků oddělení. Vedle samostatných prací zmíněných výše půjde především o příspěvky do ročenky Památníku Terezín Terezínské listy a do čtvrtletníku Zpravodaj. Vzdělávací a informační bulletin.

■ Výsledky výzkumné činnosti budou naší veřejnosti vedle publikační činnosti zpřístupňovány především ve vzdělávací činnosti formou zajišťování přednášek a besed pro pedagogy a studenty z domova i ze zahraničí, ale i formou přednášek pro veřejnost.

■ Průběžně bude pokračovat zajišťování odborných konzultací pro badatele z domova i ze zahraničí, poskytování informací sdělovacím prostředkům i dalším zájemcům.

■ Zpracovávána nadále budou potvrzení o věznění buď přímo pro bývalé vězně, nebo pro jejich rodinné příslušníky, úřady a soudy.

Sbírkotvorná činnost

Tuto činnost budou nadále zajišťovat oddělení dokumentační a oddělení sbírkové. Dokumentační oddělení od konce šedesátých let 20. století buduje sbírku historicko-dokumentární, kterou tvoří jednak písemnosti a vzpomínky bývalých vězňů, jednak obrazový materiál, týkající se především dějin Terezína od jeho založení do roku 1945. Hlavní část tvoří materiály z období druhé

going process quite usual in any similar database). A book called *The Memorial Book of Prisoners of the Gestapo Police Prison in the Small Fortress in Terezín 1940–1945* will be published by 2010.

■ The Department will carry on its work on supplementing and extending the database of prisoners in other Nazi repressive facilities. This applies primarily to the databases listing the former inmates of the branches of the concentration camp Flossenbürg in the Czech lands, and also two databases of the former prisoners from the Czech lands deported, in the first case, to the Ravensbrück concentration camp, and to the Mauthausen camp in the other case.

■ Its research into the history of the Litoměřice concentration camp will be focused primarily on building a database of its former inmates and on clarifying the role of the German companies using prisoners for slave labor in the construction of the underground factories near Litoměřice.

■ The Department will carry on amassing recollections of the surviving former inmates of the repressive facilities in Terezín and Litoměřice. The time horizon of the next five years offers virtually the last period when such memories can be obtained and recorded.

■ Employees of the Terezín Memorial will attend scholarly conferences and seminars on the subjects under their studies, and prepare for such events papers and contributions summarizing the results of their own research projects. Employees will also carry on their systematic publishing activities; in addition to independent works mentioned above their studies will also be published primarily in the Memorial's *Terezín Yearbook* and in the quarterly *Newsletter. Educational and Informative Bulletin*.

■ Results of research will be presented to the general public not only through the own publishing activities but also in educational programs of the Terezín Memorial, notably by arranging lectures and roundtable debates with Czech and foreign teachers and students as well as in lectures for the general public.

■ Working on an ongoing basis, the Department will keep on providing specialist consultations for researchers from home and abroad, supplying information to the mass media and other interested parties.

■ The Memorial will also continue to issue former inmates with certificates on imprisonment either directly to them or to their family members, authorities and courts.

Acquisition Policy

This field of activity will continue to be covered by the Department of Documentation and the Department of Collections. Since the end of the 1960s, the Department of Documentation has been building its historical-documentary collection, a corpus of written documents and recollections of the former inmates plus a body of pictorial materials portraying mostly the history of Terezín from its foundation until 1945. Its backbone is made up of materials dating from the Second World War and coming from the reception and

světové války, pocházející ze sběrného a průchozího tábora pro Židy – ghetta v Terezíně, policejní věznice pražského gestapa v terezínské Malé pevnosti a koncentračního tábora v Litoměřicích. Menší soubory se vztahují k perzekuci českých občanů v dalších nacistických represivních zařízeních, starším dějinám Terezína a dějinám internačního tábora pro německé obyvatelstvo v Malé pevnosti z let 1945–1948.

V období realizace této koncepce bude dodržován tento profil sbírkotvorné činnosti při doplňování sbírek. I nadále budou shromažďovány veškeré písemné a obrazové materiály týkající se všech výše uvedených historických událostí a časových úseků, či vzniklé v souvislosti s nimi. Je samozřejmě obtížné odhadnout, jaké množství materiálu vhodného pro doplnění sbírky ještě doposud existuje, protože to, co zatím nebylo získáno, se patrně nachází v soukromých rukou. Jedná se především o přímé účastníky událostí nebo jejich příbuzné. Původní majitelé jsou dnes již zpravidla velmi staří, mnozí již zemřeli a příslušné materiály přechovávají jejich rodiny. Mnozí nebydlí v České republice, naopak jsou roztroušeni po celém světě. Navázání kontaktu s těmito lidmi je z těchto důvodů velmi obtížné a stále méně časté.

Pro doplnění a rozšíření stávající sbírky bude využíván sběr, jakož i nákup od přímých účastníků událostí a ve stále větší míře od jejich rodin a příbuzenstva. Tento sběr se uskutečňuje na základě vyhledávání a navazování individuálních kontaktů nebo cestou různých hromadných výzev zveřejňovaných ve sdělovacích prostředcích nebo prostřednictvím zájmových sdružení či organizací, které dotyčné osoby sdružují. Stále větší roli v dotváření sbírek hraje také nákup na aukcích a v antikvariátech.

Dokumentační oddělení ve spolupráci s dalšími odbornými pracovníky Památníku Terezín sbírá kromě materiálu, který má povahu sbírkových předmětů, kopie písemností, jež sice výrazněji neobohatí samotnou sbírku, ale mohou přispět k lepšímu poznání příslušné problematiky a doplnit naše znalosti o samotných sbírkových předmětech. Z tohoto důvodu i nadále budeme pokračovat v rešerších v archívních a sbírkových fondech tuzemských a zahraničních institucí a rozšiřovat tímto způsobem fond pomocného materiálu.

Sbírkové oddělení Památníku Terezín buduje od 60. let sbírku historicko-uměleckou, kterou tvoří autentické hmotné objekty dokumentární hodnoty, originální artefakty a umělecké projevy výtvarné, hudební a divadelní povahy, vzniklé převážně v letech 1940–1945.

U sbírkových předmětů se jedná především o hmotné objekty a umělecká díla z ghetta Terezín, z policejní věznice gestapa v Malé pevnosti Terezín, z koncent-

transit camp for Jews – the Terezín Ghetto, the Prague Gestapo Police Prison in Terezín's Small Fortress, and the concentration camp in Litoměřice. Smaller collections are devoted to the theme of the persecution of Czech citizens in other Nazi repressive facilities, earlier history of Terezín, and the story of the detention camp for German nationals in the Small Fortress in the period 1945–1948.

While implementing this particular concept, the Department of Documentation will stick to the current format of its acquisition policy in an effort to build up the collections concerned. Also in the future the Department will be keep amassing all the written and pictorial materials on the above-mentioned historical events and time periods and documents originating in connection therewith. Naturally, it is quite difficult to estimate the precise amount of material suitable for supplementing the collection that still exists, since most of the items that have not yet been acquired are probably in private hands. These are mainly direct participants in the relevant historical events or their relatives. The original owners of such items are today usually very old, many have died and the pertinent documents are kept by their families. What is more, many of them live outside the Czech Republic, their places of residence scattered virtually all over the world. Due to these reasons, opportunities for establishing contact with such people are very difficult and increasingly rare to find.

Collecting and purchasing items from direct participants in the events documented by the Memorial and nowadays – more and more – from their families and relatives is another method used to supplement and build up the collections. This is based on a process of seeking out and establishing individual contacts or by means of various mass appeals published in the media or through hobby associations and organizations incorporating the relevant persons. Ever greater role in completing the collections has also been played by purchases at auctions and in second-hand book shops and antique shops.

Working in conjunction with the Terezín Memorial's other specialized personnel, the Department of Documentation has been amassing exhibits that have the nature of collection items, copies of written documents which, to be quite honest, do not greatly enrich the collection itself but may contribute to a better understanding of the relevant issues and to broadening our knowledge of the collection items themselves. Seen in this light, our Department will carry on its research in the archives and collections of the Czech and foreign institutions, thus expanding the fund of its auxiliary materials.

For its part, since the 1960s the Department of Collections of the Terezín Memorial has been building a historical-documentary collection containing authentic material objects of documentary nature, original artifacts, artworks and exhibits of musical and theatrical nature created predominantly in the years 1940–1945.

As for collection items, these are primarily material objects and works of art from the Terezín Ghetto, the Gestapo Police Prison in the Small Fortress, the concentration camp at Litoměřice and

Ústřední márnice ghetta po zrestaurování, 2001.

The Ghetto's Central Mortuary after restoration, 2001.

Účastníci slavnostního otevření bývalých objektů Kolumbária a Ústřední márnice ghetta, 16. 10. 2001.

Participants of the inauguration of the former objects of the Ghetto's Columbarium and Central Mortuary, October 16, 2001.

Bývalé obřadní místnosti z doby ghetta.
Former funeral rooms from the time of the Ghetto.

Restaurované Kolumbárium ghetta.
Restored Columbarium of the Ghetto.

račního tábora v Litoměřicích a dalších koncentračních táborů, věznic, káznic a jiných nacistických represivních zařízení na území českých zemí, Německa a dalších zemí okupované Evropy. Tyto předměty se vztahují k perzekuci vězňů, pracovnímu nasazení vězňů, jejich osobním předmětům a mimopracovní činnosti. Sbírka svým shromážděným materiálem podává přehled také o různých oblastech kulturního, uměleckého a duchovního života vězňů.

Sbírka obsahuje také militaria, vztahující se k období Rakousko-Uherska a k období první a druhé světové války (uniformy, zbraně, medaile, odznaky).

Období od roku 1945 je ve sbírce zastoupeno především díly výtvarného umění s tematikou protiválečnou, protifašistickou, s tematikou holokaustu a díly regionálních umělců.

Cílem sbírkotvorné činnosti bude nadále doplňování sbírky a tím i zvyšování její historické a umělecké vypovídací hodnoty.

Vnitřní prioritou sbírkotvorné činnosti bude systematické doplňování sbírky výtvarného protiválečného umění, a to jak díly s protinacistickými náměty a díly umělců vracejících se k tematice holokaustu, tak i díly současných autorů reagujících na probíhající války a projevy perzekuce v dnešním světě. Zhodnocení sbírky bude dosaženo její postupnou komplexní textovou i obrazovou dokumentací, odborným zpracováním a publikováním dílčích závěrů, různými formami prezentace předmětů i výsledků odborné práce, participací sbírkových předmětů na edukativních a výstavních programech Památníku Terezín a v neposlední řadě zpřístupněním sbírky domácím i zahraničním badatelům.

Vnější prioritou zůstává získávání materiálů z pozůstatosti bývalých vězňů represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích a přímých účastníků válečných událostí.

Po ukončení oprav depozitářů, poškozených povodní v roce 2002, je třeba řešit optimalizaci uložení sbírkových předmětů do depozitářů. Zároveň s rekonstrukcí poškozených depozitářů v objektu tzv. kammru byly rozšířeny prostory sloužící k deponování sbírkových předmětů. Část prostor již slouží svému účelu a po získání potřebných finančních prostředků bude upravena poslední volná místnost. Vzhledem k nedostatku prostor pro ukládání velkoplošných výtvarných děl je dokončení úprav a vybavení depozitáře vhodnými regály plánováno nejpozději do roku 2008. V následujících letech bude též pokračovat postupné dovybavování depozitářů technikou zajišťující optimální klimatické podmínky uložených sbírkových předmětů.

V obou odděleních zajišťujících sbírkotvornou činnost bude do konce roku 2010 dokončena digitalizace sbírek.

other Nazi concentration camps, prisons and penitentiaries and different repressive facilities in the Czech lands, Germany and other parts of the Nazi-occupied Europe. All these items are related to the persecution of prisoners, slave labor of the inmates, their personal effects and their after-work pursuits. The collection gives an overall picture of various walks of cultural, art and religious life of the prison community in Terezín.

The collection also contains military articles of historical interest relating to the period of Austro-Hungary and the First and Second World Wars (uniforms, weapons, medals, badges).

The modern period since 1945 is represented in the collection primarily by works of art featuring different anti-war and antifascist themes, the subject of the Holocaust, plus works by regional artists.

The ultimate purpose of the Department's acquisition policy will be to build up its collections, thus enhancing their historical and artistic informative value.

An internal priority of the Department's collecting activities will be a process of systematically building its collection of anti-war graphic art by adding both works featuring anti-Nazi themes, works by artists who revert to the theme of the Holocaust, and also artworks by contemporary authors responding to contemporary military conflicts and cases of persecution in the world today. The collection will be upgraded thanks to its growing comprehensiveness in terms of textual and pictorial documentation, specialist treatment and the publication of partial conclusions, different forms of convincing presentation of exhibits and results of specialist work to the general public. The individual collection items will also be used in the Memorial's educational and exhibition programs and – last but not least – by opening the collection to domestic and foreign researchers for studies.

The Department's external priority still remains in acquiring materials from the estates of former prisoners of the repressive facilities in Terezín and Litoměřice, and from the direct participants in wartime events.

After the completion of the repair of the depositories damaged in the flood in 2002 it will be crucial to find an optimal location for the collection items in depositories. Concurrently with the reconstruction of the damaged depositories in an object called Kammer, extensions have also been made to the premises for the safekeeping of collection items. Part of the premises is already used for this purpose, and after obtaining the necessary funding, the last free room will have been repaired and adjusted. Because of the current lack of space for the deposition of large-format works of art, the deadline of the project for the depository's adjustment and furnishing by installing suitable racks is planned for 2008 at the latest. In the following years, the Department will keep on furnishing the depository with necessary equipment and technology monitoring climatic conditions of the collection items.

By the end of 2010 both Departments will have completed digitalization of their collections.

Vzdělávací činnost

Rostoucí důraz na vzdělávací činnost je obecným trendem v památnících nacistických represí v letech druhé světové války. Dalším společným rysem je i rozšiřování vzdělávacích programů o palčivé otázky dneška, jako je rasismus a nesnášenlivost vůči cizincům a národnostním menšinám. Památník Terezín proto bude i v příštích letech klást důraz na vzdělávací činnost. Hlavními součástmi této činnosti budou:

- Zajišťování nabídky vzdělávacích programů odstupňovaných podle věku a typu školy pro různé skupiny žáků a studentů.

- Zajišťování programů pro skupiny zahraniční mládeže v německém a anglickém jazyce s využitím zahraničních dobrovolníků.

- Zajišťování dalších seminářů pro české pedagogy ve spolupráci s Židovským muzeem v Praze a Muzeem romské kultury v Brně.

- Spolupráce se vzdělávacími středisky při památnících v Polsku, Izraeli a Německu při zajišťování seminářů pedagogů, zaměřených především na vzájemnou výměnu zkušeností.

- K podpoře samostatné činnosti školních skupin v expozicích Památníku Terezín budou do konce roku 2007 zpracovány pracovní listy.

- Umožnění hlubšího poznávání archivních a sbírkových materiálů Památníku Terezín skupinám žáků a studentů cestou výběru těchto materiálů a jejich opatření metodickými návody (k dějinám ghetta i policejní věznice gestapa v Malé pevnosti). Tyto materiály budou postupně zpracovávány do roku 2010.

- Vzdělávací oddělení bude nadále konzultačním pracovištěm pro studenty vysokých škol pracujících na diplomových pracích s tematikou rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace.

- Nejlepší příklady vzdělávací činnosti a realizovaných projektů skupin žáků a studentů budou zveřejňovány na webových stránkách Památníku Terezín.

- Bude pokračovat pořádání výtvarných a literárních soutěží žáků a studentů a z nejlepších prací budou připravovány putovní výstavy pro školy.

- Do roku 2009 bude připravena publikace rekapitující 15 let vzdělávací činnosti Památníku Terezín.

Propagačně organizační a ediční činnost

Památník Terezín bude nadále organizovat vzpomínkovou shromáždění a další pietní akty k uctění památky obětí nacistické okupace. Každoročně se uskuteční:

- Uctění památky obětí holokaustu u příležitosti Mezinárodního dne obětí holokaustu 27. ledna.

- Slavnostní shromáždění a čtení jmen obětí transpor-

Educational Activities

Growing accent on education figures prominently as a general trend noticeable in the memorials to Nazi repression in World War II. Another common denominator is the process of expanding educational programs by incorporating the burning issues of the world today, namely racism, xenophobia and intolerance towards ethnic minorities. With these goals in mind, the Terezín Memorial will give preference to its own educational work also in the coming years. Its main components will be as follows:

- Offer of educational programs for various groups, graded according to the age of pupils and students and types of school.

- Programs tailor-made for groups of foreign youth in German and English, using the services of foreign volunteers.

- Seminars for Czech teachers prepared in association with the Jewish Museum in Prague and the Museum of Romany Culture in Brno.

- Cooperation with the educational centers attached to partner memorials in Poland, Israel and Germany in arranging seminars for teachers focused predominantly on mutual exchange of experience.

- Worksheets will be prepared by the end of 2007 in a bid to support independent activities by groups of schoolchildren in the exhibitions of the Terezín Memorial.

- Visiting student groups will be given greater exposure to the Terezín Memorial's archival and collection documents by selecting such materials and furnishing them with methodological guidelines (particularly on the history of the Ghetto and the Gestapo Police Prison in the Small Fortress). These documents will be gradually prepared to be ready by 2010.

- The Department of Education will continue to operate as a consultation center for university students working on their theses devoted to the subject of racial and political persecution in the years of the Nazi occupation.

- Best examples of educational work and finished projects by groups of pupils and students will be published on the web pages of the Terezín Memorial.

- The Department of Education will also continue to organize art and literary competitions for pupils and students, the best entries being sent in traveling exhibitions to schools.

- A book marking the 15 years of the Terezín Memorial's Department of Education will be published by the end of 2009.

Publicity, Organizational and Publishing Activities

The Terezín Memorial will continue to organize commemorative rallies and other memorial acts in honor of the victims of the Nazi persecution in World War II. The following annual events will be held:

- Commemoration of the victims of the Holocaust on the occasion of the International Day of the Victims of the Holocaust on January 27.

- Commemorative rally and the reading of the names of the vic-

Terezínská tryzna 21. 5. 2000. Václav Havel, prezident České republiky, při projevu.
Terezín Commemoration on May 21, 2000. President Václav Havel of the Czech Republic delivering a speech.

Pavel Dostál, ministr kultury České republiky, při kladení věnců na Terezínské tryzně 21. 5. 2000.
Czech Minister of Culture Pavel Dostál during a wreath-laying ceremony at the Terezín Commemoration, May 21, 2000.

Václav Klaus, prezident České republiky, na Terezínské tryzně 18. 5. 2003.
Mr. Václav Klaus, President of the Czech Republic, at the Terezín Commemoration, May 18, 2003.

Vrchní pražský a zemský rabín Karol Sidon na Terezínské tryzně 19. 5. 2002.
Karol Sidon, the Chief Rabbi of Prague and Bohemia, at the Terezín Commemoration, May 19, 2002.

Vladimír Špidla, předseda vlády České republiky, na Terezínské tryzně 18. 5. 2003.
Mr. Vladimír Špidla, Prime Minister of the Czech Republic, at the Terezín Commemoration, May 18, 2003.

tů do terezínského ghetta u příležitosti dne Jom Hašoa. Tento den připadá podle hebrejského kalendáře na termíny na konci března a počátku dubna.

■ Dne 2. května se budou každoročně konat vzpomínková shromáždění na popravisti v Malé pevnosti, jež budou připomenutím poslední popravky v Terezíně 2. května 1945.

■ Každou třetí neděli v květnu bude nadále ve spolupráci s Českým ústředním výborem Svazu bojovníků za svobodu pořádána Terezínská tryzna jako ústřední vzpomínkové shromáždění k uctění památky obětí nacistické okupace. Tohoto shromáždění se zpravidla účastní čelní představitelé politického a veřejného života, jakož i diplomatictí zástupci zemí, jejichž občané byli za války vězněni v represivních zařízeních v Terezíně a Litoměřicích.

■ V měsíci září se v termínu určeném pohyblivě podle hebrejského kalendáře bude nadále pravidelně konat tryzna Kever Avot za oběti holokaustu z českých zemí, jež probíhá na pietním místě u řeky Ohře a v areálu Židovského hřbitova v Terezíně.

■ Dle dohody s Konfederací politických vězňů se budou každoročně v termínu mezi 20. a 23. prosincem konat vzpomínková shromáždění k uctění památky Milady Horákové.

Vedle uvedených každoročních vzpomínkových akcí budou pořádány pietní akty k jednotlivým výročí, setkání bývalých vězňů a pořádány příležitostné výstavy výtvarné i dokumentární (ročně se předpokládá konání průměrně sedmi výstav).

Ediční a propagační činnost bude zahrnovat vydávání Terezínských listů jako ročenky Památníku Terezín a čtvrtletníku Zpravodaj. Vzdělávací a informační bulletin.

Průběžně budou vydávány informační materiály a katalogy k příležitostným výstavám.

Soustavná pozornost organizačního a propagačního oddělení Památníku bude věnována přípravě a doškolení průvodců, pro které bude každoročně před zahájením sezony uspořádán seminář.

Vnější kontakty a spolupráce

Vzhledem ke specifickému poslání Památníku Terezín mají veliký význam na jedné straně kontakty, které udržuje s bývalými vězni a jejich organizacemi, na druhé straně kontakty se širokým spektrem muzejních, výzkumných a pedagogických institucí z domova i ze zahraničí, ale i s jednotlivci, kteří se problematice rasové a politické perzekuce v letech druhé světové války věnují ať již jako odborníci nebo jako zainteresované osoby.

Největší a nejaktivnější z organizací bývalých vězňů

tims of the transports to the Terezín Ghetto on the occasion of Yom Hashoah Day. According to the Hebrew calendar, this falls on days at the end of March and early April.

■ Annual commemorative rallies will be held in the execution ground in the Small Fortress on May 2 to mark the last execution in Terezín on May 2, 1945.

■ Terezín Commemoration will continue to be organized in conjunction with the Czech Central Committee of the Union of Freedom Fighters on each third Sunday in May as this country's central memorial event in honor of the victims of the Nazi occupation. This rally is usually attended by leading representatives of the Czech political and public life, diplomats from the countries whose citizens were imprisoned in the repressive facilities in Terezín and Litoměřice during World War II.

■ Commemoration Kever Avot for the victims of the Holocaust coming from the Czech lands will be regularly held on the memorial site on the bank of the river Ohře in the Jewish Cemetery in Terezín in September, on days to be determined according to the Hebrew calendar.

■ Commemorative rally in honor of Milada Horáková will be annually held between December 20 and 23, depending on an agreement with the Confederation of Political Prisoners.

In addition to the annual commemorative rallies given above, memorial acts will also be held to mark the individual anniversaries, reunions of former inmates, while short-term art and documentary exhibitions will also be staged (on average seven exhibitions are expected to be prepared each year).

Our editorial and publishing activities will cover the publication of the Terezín Yearbook as the Memorial's annual publication, plus the quarterly Newsletter. Educational and Informative Bulletin.

Information materials and catalogues for short-term exhibitions will be published on an ongoing basis.

The Memorial's Organizational and Publicity Department will devote its work to preparing and training guides for whom a special seminar will be staged each year before the start of the season.

External Contacts and Cooperation

In view of its specific mission, the Terezín Memorial greatly values its contacts with the former inmates and their associations, and with a broad range of museum, research and educational institutions at home and abroad as well as individuals who dedicate themselves to the issue of racial and political persecution in WW II either as professionals or concerned amateurs.

The largest and most active organization of the former inmates is the Terezín Initiative, which associates the Terezín Ghetto survivors and which also involves in its activities the second and third generations of the families of former prisoners. Seen in this light, the Terezín Initiative is a truly perspective partner for the Terezín Memorial, while its all-round support for the Memorial's research, museum and educational work is envisaged for the coming years as well. As for its research into the history of the Terezín

je Terezínská iniciativa, která sdružuje bývalé vězně terezínského ghetta a do své činnosti zapojuje i příslušníky druhé a třetí generace rodin bývalých vězňů. Je tedy perspektivní i z hlediska spolupráce s Památníkem Terezín a předpokládá se pokračování její všestranné podpory výzkumných, muzejních a vzdělávacích aktivit. V oblasti výzkumu dějin terezínského ghetta bude pokračovat spolupráce s Institutem Terezínské iniciativy v Praze při získávání materiálů v domácích i zahraničních archivech, při výměně informací a vzájemném doplňování materiálů na internetových stránkách Institutu a Památníku, jakož i při doplňování údajů o bývalých vězních ghetta v databázi, jejímž garantem je Institut od jejího vzniku. V příštích letech budeme ještě moci využívat i účasti členů Terezínské iniciativy na realizaci vzdělávacích programů Památníku Terezín formou besed s domácími i zahraničními skupinami mládeže a v seminářích pedagogů.

Vzhledem k podstatně nižšímu počtu bývalých vězňů policejní věznice gestapa v Malé pevnosti a jejich vyššímu věku bude možno využít jejich spolupráce jen v omezené míře. Přesto o to pracovníci Památníku budou soustavně usilovat, neboť jde prakticky o poslední období jejich možného zapojení do uvedených činností.

Trvalá pozornost bude věnována pokračování spolupráce s partnerskými institucemi. Z domácích to vedle již zmíněného Institutu Terezínské iniciativy bude především Židovské muzeum v Praze, s nímž bude pokračovat spolupráce při výzkumné činnosti, vzájemném poskytování materiálů k výstavním a jiným účelům a při vzdělávací činnosti. Spolupracovat budeme rovněž na přípravě druhé části výstavy o osudech Židů deportovaných v letech nacistické okupace na Východ, jež má být dokončena v roce 2007. Pokračovat bude rovněž spolupráce s Muzeem romské kultury v Brně při přípravě vzdělávacích programů.

Mimořádný důraz bude i v příštích letech kladen na dobré partnerství s městem Terezín, udržování a další zlepšování dobrých vztahů, které se v uplynulých patnácti letech postupně vytvořily. Památník Terezín podporuje Europrojekt Terezín, jehož realizace by vedle záchrany města jako unikátního komplexu, jehož ráz určili vojenští stavitelé na přelomu 18. a 19. století, vedla rovněž ke vzniku nového univerzitního centra, vytvářejícího nové podmínky i pro rozvoj jeho vlastních aktivit, především aktivit vědeckovýzkumných a vzdělávacích. Soustředění vysokoškolských pedagogů a studentů s tímto zaměřením výzkumu a studia by znamenalo i výrazné posílení mezinárodních vazeb na podobná centra výzkumu a vzdělávání v zahraničí. Jedním z vysokoškol-

Ghetto, the Memorial is set to continue its cooperation with the Terezín Initiative Institute in Prague in obtaining documentary evidence from domestic as well as foreign archives, in exchanging information and supplying materials to the web pages of the other partner, as well as in adding data on former Ghetto prisoners to a database whose guarantor the Terezín Initiative Institute has been since the establishment of the database. In the next five years, we will also be able to involve the members of the Terezín Initiative in the implementation of the Memorial's educational programs by inviting them to roundtable debates with domestic and foreign youth groups and to seminars for teachers.

In view of the substantially lower numbers of the former inmates of the Gestapo Police Prison in the Small Fortress and their higher average age, it will be possible to use their cooperation and services only to a limited extent. Yet, the Memorial staff will be systematically seeking such contacts because this is virtually the last possibility of involving these people in its activities.

Permanent attention will be focused on fostering cooperation with the Memorial's partner institutions. On the domestic scene, these is – in addition to the above-mentioned Terezín Initiative Institute – notably the Jewish Museum in Prague with which the Memorial will be jointly engaged in research projects, mutual exchange of items and materials for exhibitions and other purposes, and in educational programs. The Terezín Memorial will also be involved in preparations for the second part of an exhibition on the fate of the Jews deported to the East in the years of the Nazi occupation, a project to be completed in 2007. Contacts will also be promoted with the Museum of Romany Culture in Brno in preparing educational programs.

Special emphasis will be placed in the coming years on exemplary partner relations with the Terezín municipality, while maintaining and further improving the existing very good relations established over the past 15 years. The Terezín Memorial supports the Europroject Terezín whose implementation is expected not only to save the town as a unique urban complex whose original character had been shaped by its military architects and builders at the turn of the 18th and 19th centuries, but also to lead to the foundation of a new university center. This would be expected to pave the way for the development of its own activities mostly in science, research and education. A resultant concentration of university lecturers and students specializing in this type of research and study would, in turn, significantly promote the Terezín Memorial's international links with similar research and educational centers abroad. One such university center in Terezín could be a methodology complex initiating, organizing and evaluating art and literary competitions for students and pupils on the theme of the Holocaust, on the repression of political opponents of the Nazis and on racial and ethnic intolerance and other burning issues of the world today. As things stand now at the nationwide level, these competitions are still organized by the Terezín Memorial, and each year more and more schools show their interest to

Pohled do nové stálé expozice v Muzeu ghetta.
View of a new permanent exhibition in the Ghetto Museum.

Velvyslanci Izraele a Německa při otevření nové stálé expozice v Muzeu ghetta 26. 11. 2001.
The Ambassadors of Israel and Germany during inauguration of a new permanent exhibition in the Ghetto Museum, November 26, 2001.

Stálá expozice Interniční tábor pro Němce. Malá pevnost Terezín 1945–1948 ve IV. dvoře Malé pevnosti.
Permanent exhibition The Detention Camp for Germans. Small Fortress in Terezín 1945–1948 in the Fourth yard of the Small Fortress.

Stálá expozice v krematoriu na Židovském hřbitově.
Permanent exhibition in the Crematorium in the Jewish Cemetery.

Expozice České republiky v Památníku Ravensbrück, otevřená 22. 4. 1995.
Exhibition of the Czech Republic in the Ravensbrück Memorial, inaugurated on April 22, 1995.

Slavnostní otevření stálé expozice České republiky v Osvětimi, kterou připravil Památník Terezín, 8. 5. 2002.
Inauguration of the permanent exhibition of the Czech Republic in Auschwitz, prepared by the Terezín Memorial, May 8, 2002.

ských pracovišť v Terezíně by se mohlo stát metodické centrum, které by iniciovalo, řídilo a vyhodnocovalo výtvarné a literární soutěže pro studenty a žáky škol, zaměřené na tematiku holokaustu, jakož i represe politických odpůrců nacismu, ale i rasové a národnostní nesnášlivosti a dalších palčivých problémů dnešního světa. Na republikové úrovni tyto soutěže doposud organizuje Památník Terezín a každým rokem roste zájem škol o účast v nich. Počet přihlášených již však převyšuje kapacitu jeho vzdělávacího oddělení a ohlas, který vzbudilo prezentování výběru z výsledků soutěží v zahraničí, svědčí o dobrých předpokladech pro to, aby uvedené soutěže získaly mezinárodní rozměr.

Europrojekt Terezín obsahuje konkrétní návrhy na rozvíjení vzdělávání o holokaustu pro mládež z různých zemí. Protože kapacita Střediska setkávání Památníku Terezín je čím dál tím více vyčerpána prací s domácí mládeží i pedagogy a stále častěji je třeba zahraniční zájemce o studijní pobyty v Terezíně odmítat, bylo by velmi vítané vytvoření kapacit nových. V Europrojektu je reprezentují Evropské středisko studia a setkávání Leo Baecka jako mezinárodní seminární centrum a Mezinárodní hudební centrum (TIMUC), jež by mělo především oživit památku skladatelů a hudebníků působících v terezínském ghettu. Plány na realizaci těchto projektů jsou již v pokročilém stadiu přípravy a s organizacemi, které jejich vybudování podporují, Památník Terezín již po řadu let spolupracuje.

Jako velmi vhodné se jeví umístit v Terezíně také sbírky, zejména na moderních médiích, které se výše uvedené tematiky buď přímo, nebo alespoň částečně dotýkají. Příkladem může být rozsáhlý soubor video-nahrávek výpovědí přeživších obětí holokaustu, který před lety nemalým nákladem i na našem území vytvořila nadace Stevena Spielberga a který je dnes badatelům a veřejnosti prakticky nepřístupný. Podobně je tomu v případě projektu nahrávání interview s židovskými občany, kteří na našem území žili před válkou. Tento projekt realizuje nadace Educational Project Centropa. Její představitel Edward Serotta opakovaně vyjádřil přání zpřístupnit výsledky tohoto projektu veřejnosti právě v Terezíně.

V posledních letech je zvláště významná účast našich pracovníků na činnosti již zmíněného mezinárodního sdružení Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research. Velký význam přisuzuje vedení Památníku Terezín také činnosti na půdě mezinárodní organizace muzeí ICOM. V jejím rámci byl před několika lety založen výbor IC MEMO, sdružující zástupce memoriálních muzeí, jejichž posláním je připomínání a výzkum takových jevů jako byl

take part. The number of entrants exceeds the capacity of the Department of Education, and the recent enthusiastic reception of a selection of competition entries presented abroad only attests to the existence of very good prerequisites to give those contests an international dimension as well.

The Europroject Terezín includes specific proposals to promote educational courses on the Holocaust for young people in different countries. Since the capacities of the Terezín Memorial's Meeting Center are now mostly used by groups of Czech students and teachers, while requests from young foreigners to come to Terezín for study stays have to be turned down, it would be a welcome solution to build additional capacities. Other centers within the Europroject Terezín include the Leo Baeck European Study and Meeting Center as a place for holding international seminars, and the International Music Center (TIMUC) whose prime aim is to revive and recollect the memory of the composers and musicians who lived and worked in the Terezín Ghetto. The plans to carry out these projects are in advanced stages of preparation, with the Terezín Memorial cooperating for many years now with the organizations that support its establishment.

It seems highly suitable and reasonable to place in Terezín such collections, primarily on modern communications media, that are directly or at least partially connected with the above themes. A case in point is the extensive set of video recordings featuring Holocaust survivors, prepared by Steven Spielberg's Foundation several years ago at no small costs also in the territory of this country. Nowadays, this bank of video recollections is virtually inaccessible to both researchers and the general public. A similar case is a project for recording interviews with Jewish citizens who lived in this country before the war. This is implemented by a foundation known as the Educational Project Centropa. Its representative Edward Serotta has repeatedly expressed his wish to make the results of this particular project accessible to the general public in Terezín.

Over the past few years, our employees have taken a major part in the activities of the already mentioned international association Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research. Its management is also known to give prominence to the Memorial's role in the international organization of museums ICOM. For its part, IC MEMO was established within its framework several years ago, associating representatives of the memorial museums whose mission is to commemorate and study such phenomena as the Holocaust but also the suffering of the population in the time of wars, genocide and repression by totalitarian regimes.

Another platform for the Terezín Memorial's international cooperation is the organization known as International Coalition of Historic Sites of Museums of Conscience. This brings together representatives of 45 museums in different parts of the world. Of special significance for the Terezín Memorial are its bilateral contacts and cooperation with Yad Vashem in Jerusalem, the State

holokaust, ale také utrpení civilního obyvatelstva v době války, genocida a represí totalitních režimů.

Další platformou mezinárodní spolupráce Památníku Terezín je mezinárodní organizace International Coalition of Historic Sites of Museums of Conscience. Ta sdružuje zástupce čtyřiceti pěti muzeí z různých částí světa. Zvláště významné jsou pro Památník kontakty a spolupráce na bilaterální úrovni s památníkem Yad Vashem v Jeruzalémě, se Státním muzeem v Osvětimi, Památníkem v Majdanku, Muzeem Slovenského národního povstání v Banské Bystrici, v Německu pak s památníky bývalých koncentračních táborů Ravensbrück, Buchenwald, Sachsenhausen a Dachau, jakož i Domem konference ve Wannsee a v Rakousku s Památníkem Mauthausen.

V zahraničí působí také dobrovolné organizace, které všestranně podporují aktivity Památníku. Ve třech německých spolkových zemích – Sasko, Braniborsko a Dolní Sasko – vznikly a působí organizace přátel a podporovatelů Terezína. Další organizace – německá Aktion Sühnezeichen/Friedensdienste a rakouský Gedenkdienst – již dlouhá léta vysílají dobrovolníky, kteří pomáhají Památníku Terezín v jeho vzdělávací činnosti při práci se skupinami mladých lidí ze zahraničí.

Museum Auschwitz-Birkenau in Oświęcim, the State Museum Majdanek, the Slovak National Uprising Museum in Banská Bystrica, with Germany's memorials in the former concentration camps in Ravensbrück, Buchenwald, Sachsenhausen and Dachau, as well as the House of the Wannsee Conference, and the Mauthausen Memorial in Austria.

There are voluntary organizations working abroad that give all-round support to the Terezín Memorial. As a matter of record, organizations associating the friends and supporters of Terezín have been active in three federal lands in Germany – Saxony, Brandenburg and Lower Saxony. Another two organizations – Germany's Aktion Sühnezeichen/Friedensdienste and the Austrian Gedenkdienst – have, for many years now, been helping the Terezín Memorial by sending volunteers to assist in its educational activities and by working with groups of young people from abroad.

ZÁVĚR

CONCLUSION

Historie Památníku Terezín přinesla před rokem 1989 mnohé negativní poznatky. Charakteristické v tomto směru je téměř dvacetileté úsilí nalézt pro tuto instituci odpovídající zařazení v systému státní správy, přestože již poměrně záhy po jejím vzniku bylo zřejmé, že jedinou adekvátní úroveň je ministerstvo kultury, jako její vrcholný orgán v oblasti kultury. Zřejmý je základní problém, daný systémově – nekompetentností rozhodování o Památníku. To platí na všech úrovních. Od nekompetentnosti vedení instituce (v míře různé v různých obdobích) až po nekompetentnost ministerských úředníků, stranických funkcionářů a představitelů Svazu protifašistických bojovníků, kteří v minulosti o Památníku Terezín rozhodovali.

Dalším ze zmíněných poznatků byla jen chatrně zakrývaná antisemitská politika státních, ale především stranických orgánů v době totality. Jako všude jinde i v Památníku Terezín bylo třeba prezentaci reálné historie přizpůsobovat ideologickým schématům, což vedlo k jejímu zkreslování. Do těchto schémat se nehodilo židovské ghetto, neboť pravdivý obraz utrpení Židů v letech nacistické okupace by nebyl v souladu s bojem proti tzv. sionistickému nebezpečí. Proto byly dlouho potlačovány informace o samotné existenci židovského ghetta.

Další poznatek je radostnější. Lidé se mnohdy naučili plnit nesmyslné, či zjevně ke lžím vyzývající příkazy jenom zdánlivě a přitom pokračovat ve smysluplné práci. To například umožnilo, aby se v Památníku Terezín uskutečnila tak odvážná a významná akce, jakou bylo soukromé sympozium uspořádané progresivními výtvarníky v roce 1980.

Dnešní situace je zcela jiná a podmínky pro práci Památníku Terezín zcela nesrovnatelné se stavem před zahájením demokratických změn v naší zemi roku 1989, počínaje diametrálně odlišnou společenskou situací a konče soustavnou podporou a kompetentním přístupem ze strany zřizovatele. Na zkušenosti z minulosti, ani z té málo vzdálené, bychom však neměli zapomínat. I ony by nám měly být závazkem a pobídkou k obětavé práci pro společnou demokratickou budoucnost.

The history of the Terezín Memorial prior to 1989 offers many negative findings. This may be graphically demonstrated by the almost 20-year long efforts to find an adequate place for the Memorial in this country's system of state administration, even though it had been quite evident soon after its establishment that the only appropriate administrator for the Terezín Memorial would be the Ministry of Culture, as the supreme body in the field of culture. The underlying problem of this dilemma, inherent in the system itself, is very clear: the incompetent decision-making concerning the Terezín Memorial. And this applies to all the levels, from an incompetent management of the whole institution (valid to a varying degree in different periods) to the incompetence of the ministerial officials and Communist Party functionaries and representatives of the Union of Anti-fascist Fighters who decided about the Terezín Memorial in the past.

Another established fact mentioned above was the flimsily disguised anti-Semitic policy pursued by the state authorities and – most vehemently – by the Communist Party bodies during the totalitarian rule. As in any other sector of the society, the Terezín Memorial had also been obliged in the past to distort genuine historical facts to make them fit the ideological clichés and constructs, which inevitably lead to gross deformations of history in general. Such prescribed clichés could hardly bear mentions of the Jewish Ghetto since a truthful picture of the Jewish suffering during the years of the Nazi occupation in World War II would scarcely tally with the official image of the communist regime's struggle against what it called Zionist danger. Therefore, any mention or information about the very existence of the Jewish Ghetto in Terezín had to be suppressed in this country for a long time.

The other finding is more gratifying. People often learnt to hear out the senseless orders of their communist bosses, who had evidently asked them to lie, and still managed to carry on their own meaningful work without obeying. This made it possible for the Terezín Memorial to stage such a daring and significant event as the private symposium held by progressive graphic artists in 1980.

Today's situation is quite different, and working conditions in the Terezín Memorial are incomparable with those before the start of democratic changes in 1989. It all begins with a completely different social climate, and ends with the systematic support provided by the founding organization of the Terezín Memorial and its professional approach to the latter's work and requirements. However, we should never forget our experience from the past, although not very distant. It should be both a commitment and an impetus for us to engage in further dedicated work for a common democratic future.

Replika ubikace z terezínského ghetta v bývalých Magdeburských kasárnách.
 Replica of a dormitory in the Terezín Ghetto in the former Magdeburg Barracks.

Stálá expozice Hudba v terezínském ghettu v bývalých Magdeburských kasárnách.
 Permanent exhibition Music in the Terezín Ghetto in the former Magdeburg Barracks.

Budova bývalých Magdeburských kasáren.
 Building of the former Magdeburg Barracks.

Stálá expozice Výtvarné umění v terezínském ghettu v bývalých Magdeburských kasárnách.
 Permanent exhibition Art in the Terezín Ghetto in the former Magdeburg Barracks.

Stálá expozice Divadlo v terezínském ghettu v bývalých Magdeburských kasárnách.
 Permanent exhibition Theater in the Terezín Ghetto in the former Magdeburg Barracks.

Stálá expozice Literární tvorba v terezínském ghettu v bývalých Magdeburských kasárnách.
 Permanent exhibition Literary Work in the Terezín Ghetto in the former Magdeburg Barracks.

PAMÁTNÍK TEREZÍN DNES A JEHO SLUŽBY NÁVŠTĚVNÍKŮM

Objekty a areály spravované Památkem Terezín představují ojedinělý muzejní komplex, který je každoročně cílem statisíců návštěvníků. Zahrnuje vynikající ukázky vrcholného fortifikačního inženýrství z konce 18. století, které budí zájem části návštěvníků. Naprostá většina z nich však přijíždí proto, aby se seznámila s místy, která jsou spojena s utrpením či smrtí více než dvou set tisíc lidí, zavlčených do těchto míst v letech nacistické okupace z mnoha zemí. Historie represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích je proto prezentována v řadě stálých i příležitostných expozic, přístupna jsou rovněž pietní a památná místa spojená s touto tragickou kapitolou dějin.

Dějiny terezínského ghetta připomíná především stálá expozice, jež se nachází v budově Muzea ghetta v sousedství městské radnice, jakož i řada dalších navazujících expozic, umístěných v různých objektech. Jedná se o expozice v bývalých Magdeburských kasárnách, v krematoriu na Židovském hřbitově a v bývalé Ústřední márnici ghetta. Pietní místa představuje modlitebna z doby ghetta v Dlouhé ulici, Kolumbárium, památník u Ohře, kde byl do řeky vysypán popel obětí, a zbytek železniční vlečky. Další, avšak pietně neupravené památné objekty se pak nalézají v mnoha dalších částech města.

V areálu Malé pevnosti je možno kromě objektů, jež sloužily policejní věznici gestapa, zhlédnout řadu stálých i příležitostných expozic. V předpolí pevnosti se nalézá Národní hřbitov, největší pohřebiště obětí nacistické okupace v České republice a místo konání ústředních vzpomínkových shromáždění k uctění památky obětí nacistických represí.

Památník Terezín spravuje rovněž objekt krematoria koncentračního tábora v Litoměřicích s přilehlým areálem, jakož i vchodový objekt do nedaleké podzemní továrny, kterou svou otrockou prací vybudovali vězni tohoto tábora. Podzemní prostory samotné jsou pro nebezpečí sesuvu horniny návštěvníkům nepřístupné, stálou výstavu o historii tábora je však možno zhlédnout v Malé pevnosti.

Návštěvníci Památníku Terezín mohou navštívit areály bývalého ghetta a policejní věznice gestapa v Malé pevnosti s odbornými průvodci. Po předchozí objednávce lze navštívit i areál krematoria koncentračního tábora v Litoměřicích.

THE TEREZÍN MEMORIAL TODAY AND ITS SERVICES TO VISITORS

The objects and sites administered by the Terezín Memorial constitute a unique museum complex, which is annually visited by hundreds of thousands of people. It contains the genuine highlights of Europe's fortification engineering in the late 18th century, which attract part of the visitors. But an absolute majority of them come to see the sites associated with the suffering and death of more than 200,000 people deported from many countries during the Nazi occupation in World War II. That is also why the history of the repressive facilities in Terezín and Litoměřice is presented in a number of permanent and short-term exhibitions. Also open to the public are other objects and memorial sites connected with this tragic era of Czech history.

The history of the Terezín Ghetto is traced and highlighted primarily by the permanent exhibition, installed in the Ghetto Museum near the Terezín Town Hall, and by many other follow-up displays housed in various objects throughout the town. These include the exhibitions in the former Magdeburg Barracks, in the Crematorium in the Jewish Cemetery, and in the Ghetto's former Central Mortuary. As for Terezín's memorial sites, mention should be made of the prayer room from the time of the Ghetto in Dlouhá Street, the Columbarium, the memorial site on the bank of the Ohře where the ashes of the victims had been scattered in the river at the end of the war, and a section of the local railroad siding. Other memorial objects and sites, though not specially arranged, are situated in many parts of the town as well.

When visiting the Small Fortress, tourists can view – in addition to the individual objects that served the Gestapo Police Prison during the war – many permanent and short-term exhibitions. Spreading in the foreground of the Small Fortress is the National Cemetery, this country's largest burial ground of the victims of the Nazi occupation, and the scene of the annual central acts of remembrance to honor the memory of the victims of the Nazi repression.

The Terezín Memorial also administers the Crematorium of the former concentration camp in Litoměřice with its adjoining area, plus the entrance premises to an underground factory built by slave laborers from the camp. Even though these underground premises are closed to visitors because of the danger of cave-in of their disturbed rock ceilings, a permanent exhibition tracing the history of this concentration camp may be viewed in the Small Fortress.

The Terezín Memorial offers its visitors guided sightseeing tours of the former Ghetto and the Gestapo Police Prison in the Small Fortress. Following prior booking, visitors may also view the Crematorium of the former Litoměřice concentration camp.

Pro představu o zaměření a početnosti stálých expozic Památníku Terezín uvádíme jejich celkový přehled:

- Terezín v „konečném řešení židovské otázky“ 1941–1945 – expozice v Muzeu ghetta;
- Úmrtnost a pohřbívání v ghettu Terezín – expozice v krematoriu na Židovském hřbitově;
- Ústřední márnice a pohřební obřady v ghettu – expozice v bývalé Ústřední márnici ghetta;
- Rekonstrukce vězeňské ubikace z doby ghetta – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Hudba v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Výtvarné umění v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Literární tvorba v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Divadlo v terezínském ghettu – expozice v bývalých Magdeburských kasárnách;
- Malá pevnost Terezín 1940–1945 – expozice v Muzeu Malé pevnosti;
- Výtvarná expozice Památníku Terezín – expozice v Muzeu Malé pevnosti;
- Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945 – expozice ve III. dvoře Malé pevnosti;
- Terezín 1780–1939 – expozice ve vstupním objektu Malé pevnosti;
- Internační tábor pro Němce. Malá pevnost Terezín 1945–1948 – expozice ve IV. dvoře Malé pevnosti;
- Milada Horáková – expozice v Pamětní síni Malé pevnosti.

Návštěvníci mohou navštívit rovněž řadu příležitostných výstav. Badatelé mohou využívat služeb dokumentačního a sbírkového oddělení, jakož i odborné knihovny. Pracovníci Památníku poskytují odborné konzultace o otázkách rasové a politické perzekuce v letech nacistické okupace a informace o osudech vězňů represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích.

To give an overall idea of the focus and number of the permanent exhibitions staged by the Terezín Memorial, here is their overview:

- Terezín in the “Final Solution of the Jewish Question” 1941–1945 – an exhibition in the Ghetto Museum;
- Mortality and Burials in the Terezín Ghetto – an exhibition in the Crematorium in the Jewish Cemetery;
- Central Mortuary and Funeral Services in the Ghetto – an exhibition in the Ghetto’s former Central Mortuary;
- A reconstruction of prisoners’ dormitory at the time of the Ghetto – an exhibition in the former Magdeburg Barracks;
- Music in the Terezín Ghetto – an exhibition in the former Magdeburg Barracks;
- Art in the Terezín Ghetto – an exhibition in the former Magdeburg Barracks;
- Literary Work in the Terezín Ghetto – an exhibition in the former Magdeburg Barracks;
- Theater in the Terezín Ghetto – an exhibition in the former Magdeburg Barracks;
- The Terezín Small Fortress 1940–1945 – an exhibition in the Small Fortress Museum;
- Art exhibition of the Terezín Memorial – an exhibition in the Small Fortress Museum;
- Litoměřice Concentration Camp 1944–1945 – an exhibition in the Third yard of the Small Fortress;
- Terezín 1780–1939 – an exhibition in the entrance to the Small Fortress;
- The Detention Camp for Germans. The Terezín Small Fortress 1945–1948 – an exhibition in the Fourth yard of the Small Fortress;
- Milada Horáková – an exhibition in the Memorial Hall of the Small Fortress.

Visitors can also see a number of short-term exhibitions. Scholars and researchers are free to use the services of the Departments of Documentation and Collections as well as the specialized library. The Terezín Memorial employees provide expert consultations on issues of racial and political persecution during the Nazi occupation, and information on the fate of prisoners of the Nazi repressive facilities in Terezín and Litoměřice.

PŘEHLED PŘÍLEŽITOSTNÝCH VÝSTAV USPOŘÁDANÝCH V PAMÁTNÍKU TEREZÍN V LETECH 1990–2006

AN OVERVIEW OF SHORT-TERM EXHIBITIONS STAGED BY THE TEREZÍN MEMORIAL 1990–2006

1990

- Výtvarná výstava ze sbírek Státního muzea Majdanek, Polsko, k Mezinárodním pamětním dnům odboje
- Nikdy válku III., výtvarná výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Nezapomínáme, dokumentární výstava připravená ve spolupráci s Ministerstvem kultury SSSR
- Děti, mír a umění, výtvarná výstava
- Děti z Terezína 1941–1945, dokumentární výstava
- Malá pevnost Terezín 1940–1945, dokumentární výstava
- 45. výročí osvobození, dokumentární výstava
- Petr Šmaha, autorská výstava
- Norbert Grčár, Rakousko, autorská výstava
- Art exhibition from the collections of the Majdanek State Museum in Poland to mark the International Days Commemorating Resistance
- Never a War III, art exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- We Shall Never Forget, documentary exhibition prepared in conjunction with the Ministry of Culture of the USSR
- Children, Peace and Art, art exhibition
- Children of Terezín 1941–1945, documentary exhibition
- The Small Fortress in Terezín 1940–1945, documentary exhibition
- The 45th Anniversary of Liberation, documentary exhibition
- Petr Šmaha, author's exhibition
- Norbert Grčár, Austria, author's exhibition

1991

- Odvaha vzpomenout, dokumentární výstava připravená ve spolupráci se Státním židovským muzeem Praha
- Protiválečná grafika, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním muzeem Majdanek, Polsko
- Malíři z ghetta, výtvarná výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Přemysl Straka, autorská výstava
- Dětské kresby, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním židovským muzeem Praha
- Obrazy, sochy, grafika, výtvarná výstava připravená ve spolupráci s Armádním výtvarným studiem Praha
- Pevnost, výtvarná výstava, Jiří Sozanský a spol.
- Ghetto Terezín 1941–1945, prozatímní expozice v Muzeu ghetta Terezín
- Courage to Remember, documentary exhibition held in cooperation with the State Jewish Museum Prague
- Anti-war Graphic Art, art exhibition held in cooperation with the State Museum Majdanek, Poland
- Painters from the Ghetto, art exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- Přemysl Straka, author's exhibition
- Children's Drawings, art exhibition held in cooperation with the State Jewish Museum Prague
- Paintings, Sculpture, Prints, art exhibition held in cooperation with the Army Art Studio Prague
- The Fortress, art exhibition, Jiří Sozanský and others
- Terezín Ghetto 1941–1945, temporary exhibition of the Ghetto Museum in Terezín

1992

- Protiválečná grafika, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním muzeem Majdanek, Polsko
- Mořic Müller, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním židovským muzeem Praha
- Anti-war Graphic Art, art exhibition held in cooperation with the State Museum Majdanek, Poland
- Mořic Müller, art exhibition held in cooperation with the State Jewish Museum Prague

- Památník Terezín 1947–1992, výtvarná výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Umění za ostnatými dráty. Práce vězňů vzniklé v Malé pevnosti v letech 1940–1945, výtvarná výstava
- Ženy v Malé pevnosti 1942–1945, dokumentární výstava
- Z Bauhausu do Terezína, dokumentární výstava připravená ve spolupráci se Státním židovským muzeem Praha
- Umění v terezínském ghettu, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním židovským muzeem Praha

- Terezín Memorial 1947–1992, art exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- Art Behind Barbed Wire. Works by inmates created in the Small Fortress 1940–1945, art exhibition
- Women in the Small Fortress 1942–1945, documentary exhibition
- From Bauhaus to Terezín, documentary exhibition held in cooperation with the State Jewish Museum Prague
- Art in the Terezín Ghetto, art exhibition held in cooperation with the State Jewish Museum Prague

1993

- Lidové umění proti fašismu, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním muzeem Majdanek, Polsko
- Helga Weissová-Hošková, autorská výstava
- Nadace dobré vůle výtvarných umělců, výtvarná výstava
- Luděk Tichý, autorská výstava
- Tragédie slovenských Židů, dokumentární výstava připravená ve spolupráci s Muzeem Slovenského národního povstání Banská Bystrica, Slovensko
- Záchrana dánských Židů v říjnu 1943, dokumentární výstava připravená ve spolupráci Muzeem boje za mír v Kodani, Dánsko
- Sedm výtvarníků dobré vůle, výtvarná výstava skupiny malířů Adamcová, Čmerda, Hamřík, Hamříková, Rotterová, Šindlerová, Tichý
- Občanská válka v Jugoslávii, dokumentární výstava
- Rimon Rahel Ajami, autorská výstava izraelské malířky
- Theresiendstadt – práce žáků A. Lehmdena z Akademie výtvarných umění ve Vídni, Rakousko
- Ženy v Terezíně, dokumentární putovní výstava

- Folk Art Against Fascism, art exhibition held in cooperation with the State Museum Majdanek, Poland
- Helga Weissová-Hošková, author's exhibition
- Graphic Artists' Good Will Foundation, art exhibition
- Luděk Tichý, author's exhibition
- Tragedy of Slovak Jews, documentary exhibition held in cooperation with the Slovak National Uprising Museum in Banská Bystrica, Slovakia
- Saving Danish Jews in October 1943, documentary exhibition held in cooperation with the Museum of Peace Struggle in Copenhagen, Denmark
- Seven Good Will Artists, art exhibition by painters Adamcová, Čmerda, Hamřík, Hamříková, Rotterová, Šindlerová, Tichý
- Civil War in Yugoslavia, documentary exhibition
- Rimon Rahel Ajami, author's exhibition by Israeli paintress
- Theresiendstadt – works by pupils of A. Lehmden from the Academy of Fine Arts in Vienna, Austria
- Women in Terezín, a documentary traveling exhibition

1994

- Terezínský rodinný tábor v Birkenau, dočasná výstava ve Státním muzeu Auschwitz-Birkenau v Osvětimi, Polsko
- Žít a pamatovat, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Státním muzeem Majdanek, Polsko
- Dieter Haist, autorská výstava, Německo
- Koncentrační tábor Litoměřice 1944–1945, dokumentární výstava

- Terezín Family Camp in Birkenau, short-term exhibition held in cooperation with the State Museum Auschwitz-Birkenau in Oświęcim, Poland
- To Live and Remember, art exhibition held in cooperation with the State Museum Majdanek, Poland
- Dieter Haist, author's exhibition, Germany
- Litoměřice Concentration Camp 1944–1945, documentary exhibition

- Leo Haas, autorská výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Úzkost těla, autorská výstava skupiny malířů Anderle, Brodewolf, Denk, Farid, Franta, Honda, Knaupp, Komárek, Kulhánek, Mochizawa, Mutashar, Ona B., Sozanský, Špale
- Kresby vězňů z koncentračního tábora Bergen-Belsen, výtvarná výstava připravená ve spolupráci s Památníkem Bergen-Belsen, Německo
- Erwin Schulhoff, život a dílo, výtvarná výstava připravená ve spolupráci s Divadelním ústavem Praha

- Leo Haas, author's exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- The Anguish of the Body, author's exhibition by painters Anderle, Brodewolf, Denk, Farid, Franta, Honda, Knaupp, Komárek, Kulhánek, Mochizawa, Mutashar, Ona B., Sozanský, Špale
- Drawings by inmates of the Bergen-Belsen Concentration Camp, art exhibition held in cooperation with the Bergen-Belsen Memorial, Germany
- Erwin Schulhoff, works and life, art exhibition held in cooperation with the Theater Institute Prague

1995

- Česká národní expozice v Památníku Ravensbrück, stálá expozice
- Luděk Tichý, autorská výstava
- Tváře ghetta, výtvarně dokumentární výstava k 50. výročí osvobození terezínského ghetta
- Kresby vypovídají... , výtvarná výstava k 50. výročí osvobození Malé pevnosti
- Fritz Hirschberger, výtvarná výstava amerického malíře
- Jiřina Adamcová, Žalmy, výtvarná výstava
- Reflexe Terezína, výstava prací mezinárodního workshopu architektů připravená ve spolupráci s organizací Gedenkdienst, Rakousko
- Ilja Sainer, výtvarná výstava
- Isaac Celnikier, výtvarná výstava francouzského malíře
- SOS Bosna, výstava fotografií a výtvarných děl

- Czech National Exhibition in the Ravensbrück Memorial, permanent exhibition
- Luděk Tichý, author's exhibition
- The Faces of the Ghetto, art and documentary exhibition to mark the 50th anniversary of the liberation of the Terezín Ghetto
- Telltale Drawings... , art exhibition to mark the 50th anniversary of the liberation of the Small Fortress
- Fritz Hirschberger, art exhibition by American painter
- Jiřina Adamcová, Psalms, art exhibition
- Reflections of Terezín, exhibition of the works created during an international workshop of architects held in cooperation with organization Gedenkdienst, Austria
- Ilja Sainer, art exhibition
- Isaac Celnikier, art exhibition of French painter
- SOS Bosnia, exhibition of photographs and works of art

1996

- Jan F. Kovář, autorská výstava
- Michal Hajnal, autorská výstava
- Jiří Sozanský, Depozitář úzkosti, výtvarná výstava
- Svědkové a oběti, výtvarná výstava skupiny malířů Filipovič, Dizdar, Polana, Sozanský, Drew, Ponchelet, Smetana, Zahiragič
- Vraťte sem motýly, výtvarná výstava připravená ve spolupráci s organizací Gedenkdienst, Rakousko
- Terezín, výtvarná soutěž dětských kreseb
- Edith Birkin, autorská výstava
- Jaroslav Malátek, autorská výstava
- Babij Jar, dokumentární výstava připravená ve spolupráci s velvyslanectvím Ukrajiny v České republice

- Jan F. Kovář, author's exhibition
- Michal Hajnal, author's exhibition
- Jiří Sozanský, Depository of Anguish, art exhibition
- Witnesses and Victims, art exhibition by painters Filipovič, Dizdar, Polana, Sozanský, Drew, Ponchelet, Smetana, Zahiragič
- Return Butterflies to This Place, art exhibition held in cooperation with organization Gedenkdienst, Austria
- Terezín, art competition of children's drawings
- Edith Birkin, author's exhibition
- Jaroslav Malátek, author's exhibition
- Babij Jar, documentary exhibition held in cooperation with the Embassy of Ukraine in the Czech Republic

- Vám, kteří jste nepřežili, dokumentární výstava
- Ivan Bukovský, autorská výstava
- Milada Šindlerová, autorská výstava
- Radovan Kodera, Židovské hřbitovy, fotografická výstava
- Nepřežil bych, kdyby nebylo kamarádství..., dokumentární výstava
- Tomáš Tichý, I bílá v prostoru, autorská výstava
- Agricola, autorská výstava
- Židovští vězni v koncentračním táboře Sachsenhausen 1936–1945, dokumentární výstava
- Anna Franková. Odkaz pro současnost, dokumentární výstava

- Rose Ausländer 1901–1988, dokumentární výstava
- Grid Schindler, autorská výstava německé malířky
- Od jména k číslu, dokumentární výstava, Německo
- Il canto sospeso (Přerušená píseň), výtvarná výstava
- S.N.R. Wolfe, sochy, autorská výstava, Německo
- Čeští vězni v nacistických věznicích a káznicích, dokumentární výstava
- E luma romane jakhenca (Svět očima Romů), výtvarná výstava připravená ve spolupráci s Muzeem romské kultury Brno
- Alfred Kantor, Terezín – Osvětim – Schwarzheide. Holokaust v deníku umělce, dokumentární výstava
- Friedl Dicker-Brandejsová, autorská výstava
- Světlo pro život, výtvarná výstava

- Chava Pressburger, autorská výstava, Izrael
- Jiřina Adamcová, autorská výstava
- Vzdělávací oddělení Památníku se představuje, dokumentární výstava
- Viktor Munk, autorská výstava
- Osudy drážďanských Židů, dokumentární výstava, Německo
- L. G. Gilda, Fotografie a kresby vězňů z Malé pevnosti, výtvarná výstava
- Památník Holocaustu v Miami, USA, dokumentární výstava
- Martin Müller, fotografická výstava, Německo

1997

- To You, Who Haven't Survived, documentary exhibition
- Ivan Bukovský, author's exhibition
- Milada Šindlerová, author's exhibition
- Radovan Kodera, Jewish Cemeteries, photographic exhibition
- I Wouldn't Have Survived Without Friendship..., documentary exhibition
- Tomáš Tichý, White in Space as well, author's exhibition
- Agricola, author's exhibition
- Jewish Prisoners in the Sachsenhausen Concentration Camp 1936–1945, documentary exhibition
- Anna Frank. Heritage Passed Down to the Present, documentary exhibition

1998

- Rose Ausländer 1901–1988, documentary exhibition
- Grid Schindler, author's exhibition of German paintress
- From a Name to a Number, documentary exhibition, Germany
- Il canto sospeso (Interrupted Song), art exhibition
- S.N.R. Wolfe, sculpture, author's exhibition, Germany
- Czech Prisoners in Nazi Prisons and Penitentiaries, documentary exhibition
- E luma romane jakhenca (The World Through the Eyes of the Roma), art exhibition held in co-operation with the Museum of Romany Culture Brno
- Alfred Kantor, Terezín – Auschwitz – Schwarzheide, Holocaust in an Artist's Diary, documentary exhibition
- Friedl Dicker-Brandejsová, author's exhibition
- Light for Life, art exhibition

1999

- Chava Pressburger, author's exhibition, Israel
- Jiřina Adamcová, author's exhibition
- Department of Education of the Terezín Memorial Presents Itself, documentary exhibition
- Viktor Munk, author's exhibition
- Destiny of Dresden Jews, documentary exhibition, Germany
- L. G. Gilda, Photographs and Drawings of Inmates of the Small Fortress, art exhibition
- Holocaust Memorial in Miami, USA, documentary exhibition
- Martin Müller, photographic exhibition, Germany

- 17. listopad 1939, dokumentární výstava instalovaná v Památníku Sachsenhausen, Německo

- November 17, 1939, documentary exhibition installed in the Sachsenhausen Memorial, Germany

2000

- Karel Fleischmann, nové přírůstky sbírky Památníku Terezín
- Jiří Němeček, autorská výstava
- Marie Filippovová, autorská výstava
- Staré a nejstarší pohlednice Terezína a okolí
- Milada Šindlerová, autorská výstava
- Luděk Tichý, autorská výstava
- Josef Kyliés, výtvarná výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Ivan Bukovský, Petr Císařovský, Lubomír Pešek, Elen Jilemnická, autorská výstava
- Anna Walinská, autorská výstava
- Putovní výstava připravená pro USA z nejlepších děl výtvarné soutěže studentů a žáků

- Karel Fleischmann, new accessions of the collection of the Terezín Memorial
- Jiří Němeček, author's exhibition
- Marie Filippovová, author's exhibition
- Old and Oldest Picture Postcards of Terezín and its Vicinity
- Milada Šindlerová, author's exhibition
- Luděk Tichý, author's exhibition
- Josef Kyliés, art exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- Ivan Bukovský, Petr Císařovský, Lubomír Pešek, Elen Jilemnická, authors' exhibition
- Anna Walinská, author's exhibition
- Traveling exhibition prepared from the best entries sent to an art competition for Czech students and pupils for the USA

2001

- Alén Diviš, autorská výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Václav Pišoft, autorská výstava
- Josef Berger a Ján Vykroč, autorská výstava připravená ve spolupráci s Muzeem Slovenského národního povstání v Banské Bystrici, Slovensko
- Anna Sper, autorská výstava, Španělsko
- Jan Malátek, autorská výstava
- Sdružení umělců z Walesu, autorská výstava, Velká Británie
- Pavel Nozar, fotografická výstava
- Sara Atzmon, autorská výstava, Izrael
- Anna Marie Ducatom, autorská výstava, Itálie
- Jaromír Dvořák a František Koudelka, fotografie a kresby, autorská výstava
- Lidský stín, kresby Bohumila Lonka, Helgy Weissové-Hoškové, Leo Haase, výstava instalovaná v Památníku Mauthausen

- Alén Diviš, author's exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- Václav Pišoft, author's exhibition
- Josef Berger and Ján Vykroč, authors' exhibition held in cooperation with the Slovak National Uprising Museum in Banská Bystrica, Slovakia
- Anna Sper, author's exhibition, Spain
- Jan Malátek, author's exhibition
- Welsh Artists' Association, authors' exhibition, Great Britain
- Pavel Nozar, photographic exhibition
- Sara Atzmon, author's exhibition, Israel
- Anna Marie Ducatom, author's exhibition, Italy
- Jaromír Dvořák and František Koudelka, photographs and drawings, authors' exhibition
- A Human Shadow, drawings by Bohumil Lonek, Helga Weissová-Hošková, Leo Haas, exhibition installed in the Mauthausen Memorial

2002

- Terezín, kresby dětí z dětského domova Putenhof-Belitz, Německo
- Jan Smetana, autorská výstava

- Terezín, drawings by children from a children's home at Putenhof-Belitz, Germany
- Jan Smetana, author's exhibition

- Originální ruční litografie, práce žáků Akademie výtvarných umění Praha
- Adolf Burger, Místa utrpení českých vězňů v letech nacistické okupace na poštovních známkách, filatelistická výstava
- Pocta Robertu Desnosovi, surrealistická výstava
- Bohumil Lonek, Lidské stíny, výtvarná výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Deska Petroz, Terezínské dědictví, autorská výstava
- Země je dobré místo k narození, ale..., výtvarná výstava
- Zmizelí sousedé, dokumentární výstava připravená ve spolupráci se Židovským muzeem v Praze
- Jak plyne čas, putovní výstava
- Holokaust očima českých dětí, putovní výstava
- Vězni z českých zemí v Osvětimi, stálá expozice České republiky ve Státním muzeu Auschwitz-Birkenau v Osvětimi, Polsko

- Original hand-made lithographs, works of students of the Academy of Arts in Prague
- Adolf Burger, Places of Suffering of Czech Prisoners during the Years of the Nazi Occupation on Postage Stamps, philatelic exhibition
- Homage to Robert Desnos, surrealistic exhibition
- Bohumil Lonek, Human Shadows, art exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- Deska Petroz, Terezín Legacy, author's exhibition
- The Earth is a Good Place to Be Born in But..., art exhibition
- Disappeared Neighbors, documentary exhibition held in cooperation with the Jewish Museum Prague
- The Passage of Time, traveling exhibition
- Holocaust Through the Eyes of Czech Children, traveling exhibition
- Prisoners from the Czech Lands in Auschwitz, permanent exhibition of the Czech Republic in the State Museum Auschwitz-Birkenau in Oświęcim, Poland

2003

- Kniha svědectví, výstava grafik mexické umělkyně Bely Gold
- Luděk Tichý, autorská výstava
- David a Felix Tuszyński, autorská výstava polských grafiků
- Rosie Potter, Patricia Ayre, fotografie, sochy, gravírované sklo
- Wojtek Polcyn, grafika

- Book of Testimony, exhibition of prints by Mexican artist Bela Gold
- Luděk Tichý, author's exhibition
- David and Felix Tuszyński, authors' exhibition of Polish graphic artists
- Rosie Potter, Patricia Ayre, photographs, sculpture, carved glass
- Wojtek Polcyn, graphic art

2004

- Terezínský rodinný tábor v Birkenau, dokumentární výstava
- V zrcadle terezínského času, výtvarná výstava ze sbírek Památníku Terezín
- Vedem – tajný časopis chlapců z terezínského ghetta, dokumentární výstava
- Kirill Postovit, autorská výstava
- Jan Vejmula, fotografie
- Iva Vodrážková, textilní techniky
- Petr Larva, malby a environment
- Zůstat člověkem, výtvarná výstava

- Terezín Family Camp in Birkenau, documentary exhibition
- In the Mirror of Terezín Time, art exhibition from the collections of the Terezín Memorial
- Vedem – secret magazine of boys from the Terezín Ghetto, documentary exhibition
- Kirill Postovit, author's exhibition
- Jan Vejmula, photographs
- Iva Vodrážková, textile techniques
- Petr Larva, paintings and environment
- To Stay Human, art exhibition

2005

- Václav Frolík, výtvarná výstava
- Luděk Tichý, autorská výstava

- Václav Frolík, art exhibition
- Luděk Tichý, author's exhibition

Některé z příležitostných výstav posledních let.

Some of the short-term exhibitions staged in recent years.

Bdělé snění 2001
Watchful Dreaming 2001

V zrcadle terezínského času 2004
In the Mirror of Terezín Time 2004

Vedem 2004
Vedem 2004

Lodní lístek... 2005
Passenger Ticket... 2005

Jiří Sozanský 2006
Jiří Sozanský 2006

Renato Oggier 2006
Renato Oggier 2006

- Osvobození míst utrpení a statečnosti. Výstava k 60. výročí osvobození nacistických represivních zařízení v Terezíně a Litoměřicích, dokumentární výstava
- Lodní lístek do ráje, výtvarná a dokumentární výstava
- Od té doby věřím na osud. O osudech Židů deportovaných z protektorátu na Východ, dokumentární výstava připravená Židovským muzeem v Praze za spolupráce Památníku Terezín
- Pavel Míka, výtvarná výstava
- Jiřina Adamcová, dokumentární výstava
- Místa utrpení, smrti a hrdinství. Vězni z českých zemí v nacistických koncentračních táborech, dokumentární výstava připravená ve spolupráci s Osvětimským výborem

- Liberation of the Places of Suffering and Heroism. An exhibition marking the 60th anniversary of the liberation of the Nazi repressive facilities in Terezín and Litoměřice, documentary exhibition
- Passenger Ticket to Paradise, documentary exhibition
- I Believe in Destiny Ever Since. On the fate of Jews deported from the Protectorate to the East, documentary exhibition prepared by the Jewish Museum in Prague with the participation of the Terezín Memorial
- Pavel Míka, art exhibition
- Jiřina Adamcová, documentary exhibition
- Places of Suffering, Death and Heroism. Prisoners from the Czech Lands in the Nazi Concentration Camps, documentary exhibition prepared in cooperation with the Auschwitz Committee

2006

- E. F. Finke, G. Wolf, N. Troller, O. Kaufmann (Karas), J. Löbl, Hitlerův dar Židům, výtvarná výstava
- Jiří Hanke, fotografická výstava
- Vavro Oravec, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Židovským muzeem v Praze
- Renato Oggier, výtvarná výstava
- Jiří Sozanský, O svobodě, autorská výstava
- Přemysl Martinec, autorská výstava
- Bedřich Fritta (1906–1944). Cesta terezínského umělce od satiry k dokumentu, výtvarná výstava připravená ve spolupráci se Židovským muzeem v Praze, Židovským muzeem v Berlíně a Národní knihovnou v Praze
- Robert Doschl, Sonin odkaz, dokumentární výstava
- Putovní výstava vzdělávacího oddělení s výběrem prací z výtvarné soutěže Památníku Terezín, instalovaná v Kulturním domě v Terezíně a poté v Roudnici nad Labem a Teplicích

- E. F. Finke, G. Wolf, N. Troller, O. Kaufmann (Karas), J. Löbl, Hitler's Gift to Jews, art exhibition
- Jiří Hanke, photographic exhibition
- Vavro Oravec, art exhibition held in cooperation with the Jewish Museum in Prague
- Renato Oggier, art exhibition
- Jiří Sozanský, About Freedom, author's exhibition
- Přemysl Martinec, author's exhibition
- Bedřich Fritta (1906–1944). The Journey of a Terezín Artist from Satire to Document, art exhibition held in cooperation with the Jewish Museum in Prague, the Jewish Museum in Berlin and the National Library in Prague
- Robert Doschl, Sonia's Legacy, documentary exhibition
- Traveling exhibition of the Department of Education presenting works from the Terezín Memorial's art competition installed in the House of Culture in Terezín and later in Roudnice nad Labem and Teplice

60 LET PAMÁTNÍKU TEREZÍN

Text: PhDr. Jan Munk, CSc.
Fotografie: Památník Terežín
Grafická úprava: Petr Oswald

Pro Památník Terežín
(www.pamatnik-terezin.cz)
vydala Helena Oswaldová – Nakladatelství Oswald
(www.oswald.eu)

duben 2007

60 YEARS OF THE TEREZÍN MEMORIAL

Text: Dr. Jan Munk
Photos: Terežín Memorial
Graphic layout: Petr Oswald
Translation into English: Jan Valeška

Published for the Terežín Memorial
(www.pamatnik-terezin.cz)
by Helena Oswaldová – Oswald Publishers
(www.oswald.eu)

April 2007